

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed

Citation: Kierkegaard, Søren: "Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 16*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2012 , s. i. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-sfv-txt-shoot-id517c3024-58dd-4853-9cd1-ccc89152d396.pdf> (tilgået 06. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 16

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

* Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed

En ligefrem Meddelelse,

Rapport til Historien

af

S. KIERKEGAARD

□

Kjøbenhavn

C.A. Reitzels Forlag

1859

In jedem Dinge muß die Absicht
mit
der Thorheit auf die Wagschale gelegt
werden.
Shakespeare.

Hvad skal jeg sige? Mine Ord
Vil ikke meget sige,
O, Gud hvad er Din Viisdom stor,
Din Godhed, Magt, Dit Rige.

Brorson.

Udgivet af P. CHR. KIERKEGAARD

Indhold

	Pag.
Indledning	1
Første Afsnit	
A. Tvetydigheden eller Dupliciteten i hele Forfatterskabet, om Forfatteren er en æsthetisk eller en religiøs Forfatter	5
B. Forklaringen: at Forfatteren er og var religiøs Forfatter	9
Andet Afsnit	
Den hele Forfatter-Virksomhed opfattet, og under dette Synspunkt, at Forfatteren er religiøs Forfatter.	
Capitel I	
A. Den æsthetiske Produktivitet.	
Hvorfor der begyndtes med æsthetisk Produktivitet, eller hvad denne Produktivitet har at betyde totalt forstaaet.	
§ 1. At »Christenheden« er et uhyre Sandsebedrag	15
§ 2. At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor <i>han</i> er, og begynde der	20
§ 3. Det Sandsebedrag, at Religiøsitet og Christendom er Noget, man først tyer til, naar man bliver ældre	23
§ 4. At man, selv om et Menneske ikke vil gaae med, hvorhen man stræber at føre ham, dog kan gjøre Eet for ham: tvinge ham til at blive opmærksom	26
§ 5. At hele den æsthetiske Produktivitet seet i Produktivitetens Totalitet er et Bedrag, dog forstaaet paa en egen Maade	29
B. »Afsluttende Efterskrift«	32
C. Den religiøse Produktivitet	32
Slutning	32
Capitel II	
Min personlige Existerens Forskjellighed tilsvarende til Produktivitetens Væsens-Forskjellighed	33
A. Den personlige Existeren i Forhold til den æsthetiske Produktivitet	35
B. Den personlige Existeren i Forhold til den religiøse Produktivitet	41
Capitel III	
Styrelsens Part i mit Forfatterskab	49
Epilog	72

Indledning

I min Forfatter-Virksomhed er der naaet et Punkt, hvor det lader sig gjøre, hvor jeg føler Trang til, hvad jeg derfor nu anseer for min Pligt: een Gang for alle saa ligefremt og aabent og bestemt som muligt at forklare,

hvilket der er hvilket, hvad jeg som Forfatter siger mig at være. Øieblikket er, hvor ugunstigt end i en anden Forstand, nu dertil, deels fordi, som sagt, dette Punkt er naaet, deels fordi jeg nu i Literaturen anden Gang vil træffe sammen med mit Første, med andet Oplag af »Enten – Eller«, som jeg ikke tidligere har villet lade udgaae.

Der er Tid til at tie og der er Tid til at tale. Saalænge jeg har anseet den strengeste Taushed religieust for min Pligt, har jeg paa enhver Maade stræbt at bevare den. Jeg har heller ikke betænkt mig paa, hvad der hænger sammen med Taushed og Gaadefuldheden og Dobbeltgheden, i *endelig* Forstand at modarbeide min Stræben. Hvad jeg i denne Henseende har gjort, er blevet misforstaaet, forklaret som Stolthed, Hovmod og Gud veed hvad. Da jeg religieust ansaae Taushed for min Pligt, har jeg ikke gjort det Mindste for at fjerne denne Misforstaaelse. Men Taushed ansaae jeg for min Pligt, fordi Forfatterskabet endnu ikke var saaledes til efter sin Totalitet, at Forstaaelsen kunde blive Andet end Misforstaaelse.

Dette lille Skriffs Indhold er da: hvad jeg som Forfatter i Sandhed er, at jeg er og var religieus Forfatter, at hele min Forfatter-Virksomhed forholder sig til Christendommen, til det Problem: at blive Christen, med directe og indirecte polemisk Sigte paa det uhyre Sandsebedrag: Christenheden, eller at i et Land saadan Alle ere saadan Christne.

Enhver, hvem Christendommens Sag i Sandhed ligger paa Sinde, og jo alvorligere den ligger ham paa Sinde, ham vil jeg, og desto indstændigere, bede at gjøre sig bekjendt med dette lille Skrift, ikke nysgjerrigt, men eftertænksomt, som man læser et religieust Skrift. Hvorvidt et saakaldet æsthetisk Publikum har fundet eller skulde kunne finde nogen Nydelse ved at læse eller ved at læse i den Produktivitet, den æsthetiske, der er Incognito'et og Bedraget i Christendommens Tjeneste: er mig naturligviis, totalt forstaaet, det Indifferent; thi jeg er religieus Forfatter. Antaget: at en saadan Læser fuldkomment forstaaer og bedømmer den enkelte æsthetiske Frembringelse: totalt misforstaaer han mig, da han ikke forstaaer den ind i Forfatter-Virksomhedens religieuse Totalitet. Antaget derimod, at En, der forstaaer Forfatter-Virksomheden efter den religieuse Totalitet, maaskee ikke forstaaer en enkelt æsthetisk Frembringelse i samme: da er denne Misforstaaelse kun en tilfældig.

Hvad jeg her skriver er til Orientation og til Vitterlighed, det er ikke et Forsvar eller en Apologie. Sandeligen om ellers i Intet, paa dette Punkt troer jeg at have Noget tilfælles med Socrates. Thi som hans Dæmon, da han var anklaget for og skulde dømmes af »Mængden«, han der var sig bevidst at være en guddommelig Gave, formeente ham at *forsvare* sig – hvilken Uanstændighed og Selvmodsigelse vilde det ikke ogsaa have været! –: saaledes er der i mig og i det Dialektiske ved mit Forhold Noget, som gjør mig det umuligt og gjør det i sig selv umuligt at føre et »Forsvar« for min Forfatter-Virksomhed. Jeg har fundet mig i Meget, jeg haaber – dog hvo veed, maaskee bliver Fremtiden blidere end det Forbigangne – at skulle finde mig i Mere, uden at tabe mig selv; det Eneste, jeg ikke kunde finde mig i, og ikke kunde gjøre uden at tabe mig selv og det Dialektiske i mit Forhold (hvilket netop er det jeg ikke kunde finde mig i) er at *forsvare* mig qua Forfatter; det vilde være en Usandhed, der om den end meningsløst hjalp mig til at vinde den ganske Verden, evigt blev min Undergang. Ydmyg for Gud, ogsaa for Mennesker veed jeg vel, hvad jeg *personligt* kan have forbrudt, men jeg veed ogsaa med Gud, at just min Forfatter-Virksomhed var en uimodstaaelig indre Trangs Tilskyndelse, en Tungvindigs eneste Mulighed, en dybt Ydmyget, en Poeniterendes redelige Forsøg paa, ved enhver Opoffrelse og Anstrengelse i Sandhedens Tjeneste, om muligt, at gjøre noget Godt igjen til Vederlag. Og jeg veed derfor med Gud, for hvis Øine dette Foretagende fandt og finder Naade, som det glæder sig ved hans Bistand, at i Forhold til mit Forfatterskab er jeg ikke Den, der skal forsvare mig for de Medlevende; thi er jeg i saa Henseende Noget, er jeg ikke den Skyldige, ei heller Defensor, men Aktør.

Dog anklage de Medlevende gjør jeg heller ikke, just fordi jeg religieust har forstaaet det som min Pligt at tjene Sandheden saaledes i Selvfornegtelse, at det var min Opgave, paa enhver Maade at forhindre, at jeg blev den Anseete, den Elskede. Kun Den, der ved sig selv forstaaer, hvad sand Selvfornegtelse er, kun han kan løse min Gaade, og see, at det er Selvfornegtelse. Den, der ikke ved sig selv forstaaer det, maa snarere kalde min Adfærd Selvkjærlighed, Stolthed, Særhed, Galskab, hvilket jeg Alt, conseqvent, ikke anklager ham for; thi jeg er jo i den sande Selvfornegtelses Tjeneste selv medvirksom dertil. Der er ubetinget Eet, som ikke kan forstaaes hverken paa en larmende Forsamling, eller af et høistæret Publikum, eller i en halv Time, det er: hvad christelig Selvfornegtelse er. For at forstaae det, dertil fordres megen Frygt og Bæven, stille Eensomhed, og i lang Tid.

At jeg har forstaaet det Sande, jeg foredrager, derom er jeg evig forvissat; at de Medlevende, forsaavidt de ikke forstaae det Samme, naar de engang i Evigheden ere blevne fritagne for mange forstyrrende Bekymringer og Besværligheder, for hvilke jeg har været fritagen, og i Evigheden have fundet Alvorens Stilhed, Eensomhed og Tid nok til at tænke; at de, med det Gode eller med det Onde, ville nødsages til at forstaae det Samme, derom er jeg lige saa forvissat. Hvor megen Misforstaaelse jeg derfor end har lidt (thi fordi jeg selv frivilligt har udsat mig derfor, deraf følger da ikke, at jeg ikke *virkelig* kan lide, saa var jo al sand christelig Lidelse, der netop er den frivillige, ophævet; ei heller følger deraf, udendvidere og ganske ligefrem, at »de Andre« ingen Skyld have, saa vist det er sandt, at det er i Sandhedens Tjeneste jeg lider det): jeg kan ikke Andet end takke Gud – ikke fordi jeg lider saaledes, men for hvad der beskæftiger mig uendeligt, at han forunder mig at forstaae Sandheden.

Og saa blot Eet endnu. Det følger af sig selv, at ganske, det er, i den reent personlige Inderlighed, i hvilken jeg eier Forklaringen af min Forfatter-Virksomhed, kan jeg ikke fremstille den. Deels kan jeg ikke saaledes gjøre mit Guds-Forhold offentligt, da det hverken er Mere eller Mindre end den almindelige menneskelige Inderlighed, som ethvert Menneske kan have det, uden nogen Officialitet, hvilken det var en Forbrydelse at fortie og Pligt at fremhæve, eller hvilken jeg kunde gjøre gjældende, beraabende mig paa den; deels kan jeg ikke ville (og det kunde vel heller Ingen ønske, at jeg skulde) paanøde Nogen, hvad der kun angaaer min private Personlighed, hvori dog naturligviis for mig er indeholdt Meget til Forklaring af min Forfatter-Personlighed.

Første Afsnit

A

Tvetydigheden eller Dupliciteten i hele Forfatterskabet¹, om Forfatteren er en æsthetisk eller en religiøs Forfatter.

1. For at have det ved Haanden, her Titlerne paa Bøgerne. *1ste Hold* (æsthetisk Produktivitet): Enten – Eller; Frygt og Bæven; Gjentagelsen; Begrebet Angest; Forord; filosofiske Smuler; Stadier paa Livets Vei – samt 18 opbyggelige Taler, som kom successive. *2det Hold*: afsluttende uvidenskabelig Efterskrift. *3die Hold* (blot religiøs Produktivitet): opbyggelige Taler i forskjellig Aand; Kjærlighedens Gjæringer; christelige Taler – samt en lille æsthetisk Artikel: Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv. (tilbage)

Her bliver det altsaa at bevise, at der er en saadan Duplicitet fra først til sidst. Det er da ikke som ellers Tilfældet er med en formeentlig Duplicitet, at Andre have udfundet den, og den Paagjældendes Opgave at vise, at den *ikke er*. Ingenlunde, lige tværtimod. Forsaavidt Læseren ikke tilstrækkeligt skulde være blevet opmærksom paa Dupliciteten, er det Forfatterens Opgave at gjøre det saa evident som muligt, at den er der. Dette vil sige, Dupliciteten, Tvetydigheden er en bevidst, er Noget Forfatteren fremfor Alle veed Beskeed om, er det hele Forfatterskabs væsentlige dialektiske Bestemmelse, og har derfor den dybere Grund.

Men er det ogsaa saaledes, er der en saadan gennemført Duplicitet? Kan man ikke forklare Phænomenet paa en anden Maade, at det er en Forfatter, der først var æsthetisk Forfatter, saa *forandrede sig* i Aarenes Løb og blev religiøs Forfatter? Jeg vil nu ikke tale om, at hvis saa var, vilde Forfatteren vel ikke have skrevet en Bog som nærværende, vistnok neppe selv paataget sig at give en Oversigt over hele Produktiviteten, mindst dertil valgt det Øieblik, da han netop samtræffer med sit Første. Jeg vil heller ikke tale om, at det dog vilde være besynderligt, at en saadan Forandring skulde indtræde i Løbet af saa faa Aar. Naar det ellers er seet, at en oprindelig æsthetisk Forfatter bliver religiøs Forfatter, pleier der dog gjerne at ligge en Deel Aar imellem, saa Forklaringen af Forandringen ikke bliver usandsynlig, at den hænger sammen med, at Forfatteren virkelig er blevet betydelig ældre. Dog dette vil jeg ikke tale om; thi om det end var besynderligt, næsten uforklarligt, om det end maatte gjøre Een tilbøielig til at søge og finde enhver anden Forklaring: umuligt var det dog ikke, at en saadan Forandring kunde indtræde i Løbet af 3 Aar. Derimod vil jeg vise, at det er umuligt at forklare Phænomenet paa denne Maade. Naar man nemlig seer nærmere til, vil man see, at der ingenlunde er indrømmet 3 Aar til Forandringens Indtræden, men at Forandringen er samtidig med Begyndelsen, det er, at Dupliciteten er lige fra Begyndelsen. Thi samtidig med Enten – Eller ligger to opbyggelige Taler. Dupliciteten i dybere Forstand, det er, i hele Forfatterskabets Forstand, var ingenlunde den, som der i sin Tid var Tale om: første og anden Deel af Enten – Eller. Nei Dupliciteten var: Enten – Eller – og to opbyggelige Taler.

Det Religiøse er strax tilstede lige fra Begyndelsen af. Omvendt, det Æsthetiske er igjen tilstede endnu i det sidste Øieblik. Efterat der i to Aar var udgivet ene og alene religiøse Skrifter, følger en lille æsthetisk Artikel¹. Baade først og sidst er der altsaa sikkert mod at forklare Phænomenet saaledes: at det er en æsthetisk Forfatter, der saadan i Tidens Løb har forandret sig og saadan er blevet religiøs Forfatter. Som de »to opbyggelige Taler« udkom omtrent 2 à 3 Maaneder efter Enten – Eller, saaledes kom hiin lille æsthetiske Artikel 2 à 3 Maaneder efter de to Aars blot religiøse Skrifter. De to opbyggelige Taler og den lille Artikel svare omvendt til hinanden og bevise omvendt, at Dupliciteten er baade først og sidst. Medens Enten – Eller tildrog sig hele Opmærksomheden, og Ingen agtede paa »to opbyggelige Taler«, betydede dog disse, at det

just var det Opbyggelige, der skulde frem, at Forfatteren var religiøs Forfatter, der derfor heller aldrig selv har skrevet noget Æsthetisk, men brugt Pseudonymer til alle de æsthetiske Frembringelser, medens de to opbyggelige Taler vare af Mag. Kierkegaard. Omvendt, medens de to Aars blot opbyggelige Skrifter muligen har tildraget sig Andres Opmærksomhed, har igjen maaskee Ingen i dybere Forstand lagt Mærke til den lille Artikel, hvad den betyder, at nu dette hele Forfatterskabs dialektiske Structur er færdig. Den lille Artikel er netop med til Vitterlighed, for Confrontationens Skyld, for ved Enden igjen at gjøre det umuligt (hvad de to opbyggelige Taler gjøre ved Begyndelsen) at forklare Phænomenet saaledes, at det er en Forfatter, der først var æsthetisk Forfatter, og saa senere *forandrede* sig og blev saadan religiøs Forfatter; thi han var religiøs Forfatter lige fra Begyndelsen, og er æsthetisk produktiv lige i det sidste Øieblik.

-
1. »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv«. »Fædrelandet« Juli 1848.
(tilbage)

Det første Hold af Skrifter er æsthetisk Produktivitet; det sidste Hold af Skrifter er udelukkende religiøs Produktivitet: mellem disse ligger som *Vendepunktet* afsluttende uvidenskabelig Efterskrift. Dette Værk beskæftiger sig med og stiller »Problemet«, hele Forfatter-Virksomhedens Problem: at blive Christen, og tager saa igjen den pseudonyme Produktivitet samt de i denne indslængede 18 opbyggelige Taler op i sin Bevidsthed¹, viser alt dette som tjenende til at belyse Problemet, uden at dette dog siges at have været den foregaaende Produktivitets Hensigt, hvilket ikke lod sig gjøre, da det er en Pseudonym, der opfatter andre Pseudonymer, altsaa en Trediemand, der Intet kunde vide om en ham fremmed Produktivitets Hensigt. Afsluttende Efterskrift er ikke æsthetisk Produktivitet, men heller ikke i strengeste Forstand religiøs. Den er derfor af en Pseudonym, medens jeg dog satte mit Navn paa som Udgiver, hvilket jeg ikke har gjort ved nogen blot æsthetisk Frembringelse² Frembringelse et Vink, ja for Den, der bekymrer sig om og har Sands for Sligt. Saa gik de to Aar, i hvilke der kun udkom religiøse Skrifter med mit Navn. Pseudonymernes Tid var forbi, den religiøse Forfatter havde viklet sig ud af det Æsthetiskes Forklædning – og saa, saa til Vitterlighed og for en Forsigtigheds Skyld, den lille æsthetiske Artikel af en Pseudonym: Inter et Inter. Den bringer paa en Maade hele Forfatterskabet paa een Gang til Bevidsthed, den erindrer, som sagt, omvendt om de »to opbyggelige Taler«.

-
1. Cfr.P. 187-227, hvilket Afsnit jeg vilde bede Læseren at gjøre sig bekendt med.
(tilbage)
 2. Den litteraire Anmeldelse af de to Tidsaldere er ingen Indvending herimod; thi deels er den jo ikke æsthetisk i Betydning af Digter-Frembringelse men kritisk, deels har den en heel religiøs Baggrund i Opfattelsen af »Nutiden«.
(tilbage)

B

Forklaringen: at Forfatteren er og var religiøs Forfatter.

Det kunde synes, at en simpel Forsikkring af Forfatteren selv i denne Henseende er mere end tilstrækkelig; han maa jo dog bedst vide, hvilket der er hvilket. Jeg holder imidlertid ikke meget af Forsikkringer i Forhold til litteraire Frembringelser, og er vant til at forholde mig aldeles objektivt til mine. Kan jeg ikke i Egenskab af Trediemand, som Læser, ud af Skrifterne godtgjøre, at det er saa som jeg siger, at det ikke kan være anderledes: saa kunde det aldrig falde mig ind at ville vinde, hvad jeg saa anseer for tabt. Skal jeg først qua Forfatter til at forsikre, saa altererer jeg let den hele Produktivitet, der fra først til sidst er dialektisk.

Forsikre Noget kan jeg altsaa ikke, idetmindste ikke førend jeg paa anden Maade har gjort Forklaringen saa evident, at Forsikringen i den Forstand er aldeles overflødig; thi saa kan den *indrømmes* som en lyrisk Tilfredsstillelse, forsaavidt jeg føler Trang til den, og *kræves* som en religiøs Pligt. Qua Menneske kan jeg nemlig være i min Ret ved at forsikre og det kan religiøst være min Pligt at give en Forsikkring. Men dette maa ikke forvexles med Forfatterskabet; qua Forfatter hjælper det kun lidet, at jeg qua Menneske forsikrer, at jeg har villet Det og Det. Men dette vil da vel Enhver indrømme, at naar man i Forhold til et Phænomen kan vise, at det ikke lader sig forklare paa nogen anden Maade, og at det derimod paa denne Maade lader sig forklare paa ethvert Punkt, eller at denne Forklaring passer paa ethvert Punkt, saa er denne Forklaring

Rigtighed godtgjort saa evident som overhovedet en Forklarings Rigtighed lader sig godtgjøre.

Dog er her ikke en Modsigelse? Naar det i det Foregaaende blev godtgjort, at Tvetydigheden er der indtil det Sidste – i samme Grad som det er lykkedes, i samme Grad er det jo gjort umuligt at godtgjøre, hvilken Forklaringen er, saa forsaa vidt en Erklæring, en Forsikkring her synes at være det eneste Middel til at hæve den dialektiske Spænding og Knude. Dette seer meget skarpsindigt ud, og er dog derfor egentlig kun spidsfindigt. Dersom En saaledes f. Ex. i et vist Forhold fandt en Mystification nødvendig, saa er det ganske rigtigt Spidsfindighedens Consequents, at han skal gjøre det saaledes, at det – Comiske fremkommer, at han ikke selv kan hitte ud af det. Men dette er tillige Manglen paa Alvor, der forelsker sig i Mystificationen i og for sig, istedetfor at denne skal have sin teleologiske Sandhed. Hvor derfor en Mystification, en dialektisk Fordoblelse er brugt i Alvorens Tjeneste, der vil den være brugt saaledes, at den blot afværger Misforstaaelser og foreløbige Forstaaelser, medens den sande Forklaring er til at finde for Den, der redelig søger. For at tage det Høieste: hele Christi Liv paa Jorden var jo blevet et Spil, dersom han i den Grad havde været incognito, at han var gaaet ganske ubemærket gennem Livet – og dog var han i Sandhed incognito.

Saaledes med en dialektisk Fordoblelse; og den dialektiske Fordoblelse er, at Tvetydigheden er holdt. Saasnaar den fornødne Alvor tager fat, kan den ogsaa løse den, bestandigt dog kun saaledes, at Alvoren selv indestaaer for Rigtigheden; thi som en Qvindes Knibskhed forholder sig til den sande Elsker, og da, men ogsaa da først giver sig, saaledes forholder en dialektisk Fordoblelse sig til den sande Alvor. En mindre Alvorlig kan derfor Forklaringen ikke meddeles, thi den dialektiske Dobbelttheds Elasticitet er for stor til at han kan magte den; den tager igjen Forklaringen fra ham og gjør ham det tvivlsomt, om det ogsaa er Forklaringen.

Man gjøre da Forsøget; man forsøge at forklare hele denne Forfatter-Virksomhed under Antagelse af, at det er en æsthetisk Forfatter. Man vil let see, at lige fra Begyndelsen af congruerer denne Forklaring ikke med Phænomenet, men strander strax paa de »to opbyggelige Taler«. Derimod gjøre man Forsøget med at antage, at det er en religiøs Forfatter, og man vil see, at det Skridt for Skridt slaaer til paa ethvert Punkt. Kun bliver det Uforklarlige, hvorledes det er faldet en religiøs Forfatter ind at bruge det Æsthetiske saaledes. Det er, vi staae atter ved Tvetydigheden eller den dialektiske Fordoblelse. Kun er Forskjellen den, at Antagelsen, at det er en religiøs Forfatter, vil have fastnet sig, og Opgaven er, at forklare Tvetydigheden. Hvorvidt en Anden kan gjøre det, afgjør jeg ikke; men Forklaringen er det, som bliver Indholdet af denne lille Bogs hele 2det Afsnit.

Dog her blot Eet endnu, hvad der som sagt baade lyrisk kan tilfredsstille mig qua Menneske, og qua Menneske er min religiøse Pligt: en ligefrem Forsikkring, at Forfatteren var og er religiøs Forfatter. Da jeg begyndte paa Enten – Eller (hvoraf in parenthesi sagt bogstaveligen kun har existeret omtrent een Pagina, nemlig et Par Diapsalmata, medens hele Bogen er skrevet i 11 Maaneder og anden Deel først) var jeg potentialiter saa dybt paavirket af det Religiøse, som jeg overhovedet er blevet. Jeg var saa dybt rystet, at jeg fra Grunden forstod, at det umuligt kunde lykkes mig at træffe den beroligede, trygge Midte, i hvilken de fleste Mennesker have deres Liv: jeg maatte enten styrte mig i Fortvivlelse og Sandselighed, eller absolut vælge det Religiøse som det Eneste – enten Verden efter en Maalestok, der vilde være rædsom, eller Klostret. At det var det Sidste jeg vilde og maatte vælge var afgjort i Grunden; den første Bevægelses Excentricitet var blot Udtrykket for den andens Intensitet, at jeg havde forstaaet mig selv i, hvor umuligt det vilde være mig at være religiøs saadan til en vis Grad. Her ligger »Enten – Eller«. Det var en digterisk Udtømmelse, som dog ikke gaaer videre end til det Ethiske. Personligt var jeg langt borte fra at vilde kalde Tilværelsen beroligende tilbage paa Ægteskabet, jeg der religiøst allerede var i Klosteret, hvilken Tanke er skjult i Pseudonymet: Victor – Eremita.

Saaledes forholder det sig; Enten – Eller er i streng Forstand skrevet i et Kloster, og jeg kan forsikre (en Forsikkring, der, hvis dette lille Skrift skulde komme dem for Øie, især henvender sig til Saadanne, som maaskee hverken have Evne eller Leilighed til at overskue en saadan Produktivitet, men hvem dog muligt mit Forfatterskabs besynderlige Sammensmelten af det Religiøse og det Æsthetiske har forstyrret), jeg kan forsikre, at Forfatteren af Enten – Eller regelmæssigt og med klosterlig Nøiagtighed tilbragte en bestemt Tid hver Dag med, for sin egen Skyld, at læse opbyggelige Skrifter, at han i Frygt og megen Bæven betænkte sit Ansvar. Han tænkte derved (o, forunderligt!) især paa »Forførerens Dagbog«. Og hvad skete saa? Bogen gjorde uhyre Lykke – især (o, forunderligt!) Forførerens Dagbog. Verden aabnede sig endog efter en overordentlig Maalestok for den beundrede Forfatter, hvem dog alt Dette ikke »forførte« eller forandrede, dertil var han en Evighed for gammel.

Saa fulgte »to opbyggelige Taler« – det meest Afgjørende seer ofte saa ubetydeligt ud. Det store Værk Enten – Eller, der blev »meget læst og endnu mere omtalt« – og saa »to opbyggelige Taler«, helliget min afdøde Fader, udgivet paa min Fødselsdag (den 5te Mai), »en lille Blomst i Skjul af den store Skov, hverken søgt formedelst sin Pragt eller sin Duft eller sin Næring«¹. De to Taler var der Ingen, der i dybere Forstand lagde Mærke til eller bekymrede sig om, ja jeg erindrer endogsaa, at en af mine Bekjendte kom til mig og beklagede sig over, at han godtroende var gaaet og kjøbt dem i den Tanke, at det, da det var af mig, maatte være noget vittigt og aandrigt Noget; jeg erindrer ogsaa, at jeg lovede ham, at han, hvis han ønskede det, skulde faae Pengene tilbage. Med venstre Haand rakte jeg »Enten – Eller« ud i Verden, med Høre »to

opbyggelige Taler«; men Alle grebe de eller saa godt som Alle med deres Høire efter den venstre Haand¹.

1. Cfr. Forordet til »to opbyggelige Taler« 1843.
(tilbage)
2. Cfr. Forordet til »to opbyggelige Taler« 1844: den søger *min* Læser, som med høire Haand modtager hvad der bydes med Høire.
(tilbage)

Jeg var for Gud enig med mig selv om, hvad jeg vilde, jeg holdt paa to opbyggelige Taler, men forstod vel, at kun meget Faa forstode dette¹ – og her kommer saa første Gang Kategorien: hiin *Enkelte*, »hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder *min* Læser«, hvad der stereotypet blev gjentaget i Forordet til hver Samling af opbyggelige Taler. Man skal ikke med Sandhed kunne beskyldes mig for, at jeg har forandret mig, at jeg maaskee i et senere Øieblik, fordi jeg muligen ikke stod mig saa godt med Publikum, dømte anderledes om det end før. Nei, har jeg nogensinde staaet mig godt med Publikum, høiest har dette Forhold været eller paa sit Høieste i den 2den eller 3die Maaned efter Enten – Ellers Udgivelse. Og just denne for Mange dog maaskee fristende Situation, men i mine Tanker eneste gunstige, for at kunne faae det, jeg havde at gjøre, til at tage sig ud, benyttede jeg i Sandhedens Tjeneste til at faae anbragt min Kategorie »hiin Enkelte«, just i det Øieblik var det jeg brød med Publikum, hverken af Stolthed eller Hovmod o. s. v. (og da dog vel heller ikke, fordi Publikum i det Øieblik var mig ugunstigt, da det lige tvertimod var mig absolut gunstigt), men fordi jeg forstod mig selv i, at jeg var religiøs Forfatter, der har med »den Enkelte« at gjøre, i hvilken Tanke (»den Enkelte« – modsat »Publikum«) en heel Livs- og Verdens-Anskuelse er concentreret.

1. Deraf Veemodet i hiint Forord, naar det om den lille Bog hedder:
»Forsaavidt den, ved at udgives, i uegentlig Forstand paa en Maade tiltræder en Vandring, lod jeg en liden Stund mit Øie følge den. Jeg saa da, hvorledes den gik sin Gang ad eensomme Veie eller eensom ad de alfare. Efter en og anden lille Misforstaaelse, idet den blev bedraget af en flygtig Lighed, traf den endelig hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder *min* Læser, hiin Enkelte, hvem den søger, efter hvem den ligesom udstrækker sine Arme« o. s. v., cfr. to opbyggelige Taler 1843 Forordet.
Overhovedet havde og har dette første Forord for mig en ganske egen Inderlighedens Betydning, som vistnok ikke saaledes lader sig meddele.
(tilbage)

Fra nu af, det er, allerede med »Frygt og Bæven«, maatte den alvorlige lagttager, der selv disponerer over religiøse Forudsætninger, den alvorlige lagttager, for hvem man kan gjøre sig forstaaet paa Afstand, og til hvem man kan tale i Taushed (Pseudonymet: Johannes – *de silentio*) blive opmærksom paa, at det dog nok var en egen Art æsthetisk Frembringelse; og her pointerede saa det høiærværdige Firma Kts. rigtigt, hvad der glædede mig høiligen.

Andet Afsnit

Den hele Forfatter-Virksomhed opfattet, og under dette Synspunkt, at Forfatteren er religiøs Forfatter.

Capitel I

A

Den æsthetiske Produktivitet

Hvorfor der begyndtes med æsthetisk Produktivitet, eller hvad denne Produktivitet har at betyde, totalt forstaaet¹.

1. Den velvillige Læser maa jeg een Gang for alle paa det indstændigste bede bestandigt at have dette in mente, at hele Forfatter-Virksomhedens Total-Tanke er denne: det at blive Christen.
(tilbage)

§ 1

At »Christenheden« er et uhyre Sandsebedrag

Enhver der med Alvor og derhos da med nogen Evne til at see, betragter hvad man saadan kalder Christenheden, eller Tilstanden i et saa kaldet christeligt Land, maa dog upaatvivleligt strax blive ganske betænkelig. Hvad vil det dog sige, at alle disse Tusinder og Tusinder udenvidere kalde sig Christne! Disse mange, mange Mennesker, hvis langt, langt overveiende Fleertal efter Alt hvad man kan skjønne have deres Liv i ganske andre Categorier, Noget man ved den simpleste lagttagelse kan forvise sig om! Mennesker, der maaskee aldrig engang gaae i Kirke, aldrig tænke paa Gud, aldrig nævne hans Navn uden naar de bande! Mennesker, for hvem det aldrig er gaaet op, at deres Liv skulde have nogen Forpligtelse mod Gud, Mennesker, der enten holde paa en vis borgerlig Ustraffelighed som Maximum eller endog ikke finde denne ganske fornøden! Dog alle disse Mennesker, endog de der paastaae, at der ingen Gud er til, de ere Alle Christne, kalde sig Christne, erkjendes som Christne af Staten, begravnes som Christne af Kirken, dimitteres som Christne til Evigheden!

At her maa stikke en uhyre Confusion, et frygteligt Sandsebedrag, derom kan dog vist ingen Tvivl være. Men at røre ved det! Ja, jeg kjender godt Indvendingen. Thi der er nok baade Den og Den, der forstaaer hvad jeg mener, men som saa med en vis Godmodighed vilde klappe mig paa Skulderen og sige: »Kjære Ven, De er dog noget ung endnu; at ville begynde paa et saadant Foretagende, et Foretagende der, hvis det blot nogenlunde skulde lykkes, vilde kræve idetmindste en halv Snees vel disciplinerede Missionairer, et Foretagende, der egentligen løber ud paa hverken mere eller mindre end at ville indføre Christendommen igjen – i Christenheden. Nei, kjære Ven, lad os være Mennesker, et saadant Foretagende er baade over Deres og mine Kræfter. Dette Foretagende er lige saa afsindigt storartet som det at ville reformere »Mængden«, med hvilken ingen Forstandig indlader sig, men lader den gaae for hvad den er. At begynde paa Sligt er den visse Undergang«. Maaskee; men er eller var end Undergangen vis, vist er det ogsaa, at den Indvending har man ikke lært af Christendommen, thi da den kom ind i Verden, var det endnu mere afgjort den visse Undergang at begynde derpaa – dog begyndtes der; og vist er det ogsaa, at man heller ikke har lært den Indvending af Socrates, thi han indlod sig dog med »Mængden«, og vilde reformere den.

Saaledes omtrent forholder Sagen sig. Engang imellem gjør en Præst lidt Allarm paa Prædikestolen, at det ikke hænger rigtigt sammen med de mange Christne – men alle De, som høre ham og der ere tilstede, altsaa alle Dem, han taler *til*, de ere Christne; og dem, han taler *om*, dem taler han jo ikke til. Dette kaldes meest passende en fingeret Bevægelse. – Engang imellem træder der en opvakt Religieus frem; han stormer ind paa Christenheden, han støier og larmer, erklærer næsten Alle for ikke at være Christne – og han udretter Intet. Han tager sig ikke iagt for, at et Sandsebedrag ikke er saa let at hæve. Dersom det er saa, at det er en Indbildning, hvori de Fleste ere, naar de kalde sig Christne, hvad gjøre de saa mod en saadan Opvakt? Først og fremmest de bryde dem slet ikke om ham, de see ikke i hans Bog, men lægge den øieblikkeligt ad acta; eller virker han ved det levende Ord, saa gaae de om ad en anden Gade og høre ham slet ikke. Dernæst praktisere de ham ved Hjælp af en Begrebsbestemmelse udenfor, og indrette sig saa ganske trygt i Sandsebedraget. De gjøre ham til en Sværmer, hans Christendom til en Overdrivelse – am Ende bliver han den Eneste, eller een af de Faa, som ikke for Alvor (thi Overdrivelse er jo ogsaa Mangel paa Alvor) er Christen; de Andre ere alle alvorlige Christne.

Nei, et Sandsebedrag hæves aldrig direkte, og kun grundigt indirekte. Er det et Sandsebedrag med at Alle ere Christne – og skal der gjøres Noget, maa det gjøres indirekte, ikke af En, der hørøstet forkynder sig selv at være en overordentlig Christen, men af En, der bedre underrettet, erklærer sig selv end ikke at være en Christen¹. Det er, man maa komme bag paa Den, der er i Sandsebedraget. Istedetfor at ville have den Fordeel selv at være den sjeldne Christen, maa man lade den Hildede have Fordelen, at han er Christen, og selv have Resignation nok til at være Den, der er langt bag ved ham – ellers faaer man ham saa vist ikke ud af Sandsebedraget, det kan være vanskeligt nok endda.

1. Man erindre afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, hvis Forfatter Johannes Climacus ligefrem erklærer sig selv ikke at være Christen. (tilbage)

Naar da nu, efter Antagelsen, de Fleste i Christenheden kun indbildt ere Christne, i hvilke Categorier leve de saa? De leve i æsthetiske, eller høist æsthetisk-ethiske.

Antaget saa, at en religious Forfatter ret fra Grunden af er blevet opmærksom paa dette Sandsebedrag: Christenheden, og, saavidt hans Kræfter vel at mærke med Guds Bistand række, vil det tillivs: hvad har han saa at gjøre? Ja, først og fremmest ingen Utaalmodighed. Bliver han utaalmodig, saa stormer han ligefrem paa, og udretter – Intet. Ved direkte Angreb bestyrker man kun et Menneske i Sandsebedraget og forbitter ham tillige. Der er overhovedet Intet, der kræver en saa lempelig Behandling som et Sandsebedrag, for at hæves. Foranlediger man paa nogen Maade den Hildede til at sætte Villie imod, saa er Alt tabt. Og det gjør man ved direkte Angreb, der desuden ogsaa indeholder det Anmassende, at fordre af et andet Menneske, at han skal tilstaae En eller ligeoverfor En gjøre den Tilstaaelse, som egentlig gavner mest, naar den Vedkommende gjør sig den selv i Stilhed. Dette naaes ved den indirekte Methode, der i Sandhedskjerlighedens Tjeneste lægger dialektisk Alt tilrette for den Hildede, og nu, som Kjerlighed altid er det, undseelig unddrager sig for at være Vidne til Tilstaaelsen, han saa ene for Gud gjør sig selv, at han dog har levet i en Indbildning.

Den religieuse Forfatter maa da altsaa først see at komme i Rapport til Menneskene. Det er, han maa begynde med æsthetisk Præstation. Det er Haandpengene. Jo brillantere Præstationen er, jo bedre for ham. Saa maa han dernæst være sikker paa sig selv, eller rettere (hvad der er det Sikkreste og det eneste Sikkre) i Frygt og Bæven forholde sig til Gud, at ikke det Omvendte skeer, saa han ikke bliver Den, der nu faaar Andre paa Glead, men de Andre De, som faae Magt over ham, saa han ender med selv at blive stikkende i det Æsthetiske. Han maa altsaa have Alt i Beredskab, for, dog uden nogen Utaalmodighed, saa hurtigt som muligt, just naar han har faaet dem med sig, at bringe det Religieuse frem, saa de samme Mennesker med Hengivelsens Fart i det Æsthetiske, løbe lige Panden mod det Religieuse.

Det gjælder om, hverken for hurtigt eller for langsomt at anbringe det Religieuse. Gaaer der for lang Tid imellem, saa kommer strax Sandsebedraget op, at nu er den æsthetiske Forfatter blevet ældre og derfor religieus. Kommer det for hurtigt, bliver Virkningen ikke stærk nok.

Antaget, at det er et uhyre Sandsebedrag, at alle disse mange Mennesker kalde sig og ansees for at være Christne: i denne Fremgangsmaade er ingen Dømmen og Fordømmen. Den er en sand christelig Opfindelse, kan ikke øves uden Frygt og Bæven, kun i sand Selvfornegtelse. Hjælperen er netop Den, der faaar alt Ansvaret og har al Anstregelsen. Men derfor har ogsaa denne Fremgangsmaade Værd i og for sig selv. Ellers gjælder det, at en Fremgangsmaade kun har Værd i Forhold til hvad der opnaaes ved den. Man dømmes og fordømmes, man støies og larmer: dette har ikke Værd i og for sig selv – man regner paa saa at udrette Meget derved. Anderledes med den her beskrevne Fremgangsmaade. Antaget, at et Menneske havde indviet sig til at bruge den, antaget, at han et heelt Liv havde øvet den – og antaget, at han Intet havde udrettet: han har alligevel ingenlunde levet forgyves; thi hans Liv var sand Selvfornegtelse.

§ 2

*At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor **han** er, og begynde der.*

Dette er Hemmeligheden i al Hjelpekunst. Enhver, der ikke kan det, han er selv i en Indbildning, naar han mener at kunne hjælpe en Anden. For i Sandhed at kunne hjælpe en Anden, maa jeg forstaae mere end han – men dog vel først og fremmest forstaae det, han forstaaer. Naar jeg ikke gjør det, saa hjælper min Mere-Forstaaen ham slet ikke. Vil jeg alligevel gjøre min Mere-Forstaaen gjældende, saa er det, fordi jeg er forfængelig eller stolt, saa jeg i Grunden istedetfor at gavne ham egentligen vil beundres af ham. Men al sand Hjælpen begynder med en Ydmygelse; Hjælperen maa først ydmyge sig under Den, han vil hjælpe og herved forstaae, at det at hjælpe er ikke det at herske, men det at tjene, at det at hjælpe ikke er at være den Herskesygeste men den Taalmodigste, at det at hjælpe er Villighed til indtil videre at finde sig i at have Uret, og i ikke at forstaae hvad den Anden forstaaer.

Tag et Menneske i Lidenskab, lad det være saa, at han virkelig har Uret – dersom Du ikke kan begynde saaledes med ham, at det seer ud som var det ham, der skulde belære Dig, og dersom Du ikke kan gjøre dette saaledes, at han, der utaalmodigt ikke vil høre et Ord af Dig, med Tilfredsstillelse finder i Dig en velvillig og opmærksom Tilhører: kan Du ikke det, saa kan Du heller ikke hjælpe ham. Tag en Forelsket, der

blev ulykkelig i Elskov, antag, at det virkelig er uforsvarligt, ugudeligt, uchristeligt som han hengiver sig i sin Lidenskab – dersom Du ikke kan begynde saaledes med ham, at han finder en sand Lindring i at tale med Dig om sin Lidelse, saaledes, at Du, i hvad Du tilføier hans Lidelse betræffende, næsten beriger ham med digterisk Opfattelse, Du, som dog ikke er i den Lidenskab og netop vil have ham bort fra den: kan Du ikke det, saa kan Du heller ikke hjælpe ham; han lukker sig for Dig, han lukker sig inde i sit Inderste – og præk saa Du kun for ham. Du skal maaskee ved personlig Magt kunde tvinge ham til at tilstaae Dig, at han har Uret: o, Kjære, i næste Øieblik lister han sig om ad en anden, en hemmelig Vei til Stevne med den skjulte Lidenskab, efter hvilken han nu kun længes desto mere, ja, han næsten er blevet bange for, om den skulde have tabt noget af sin forføreriske Hede, thi nu har Du ved Din Adfærd hjulpet ham til at blive end een Gang forelsket, nemlig i sin ulykkelige Lidenskab – og præk saa Du kun!

Saaledes ogsaa i Forhold til det at blive Christen, antaget, at det er en Indbildning med de Mange i Christenheden, som kalde sig Christne. Fordøm det Æsthetiskes Trylleri – nu, der har været Tider, hvor det derved skulde være lykkedes Dig at tvinge Menneskene – ja hvortil? til i deres stille Sind med lønlig Lidenskab at elske hiint Trylleri end mere sværmerisk. Nei, lad det komme frem – og Du alvorlige, strenge Mand – husk paa, at kan Du ikke ydmyge Dig, saa er Du heller ikke den Alvorlige – Du være den forundrede Tilhører, der sidder og hører hvad der glæder hiint andet Menneske, hvem det endnu mere glæder, at Du hører saaledes; men glem saa for Alt ikke Eet, Menten, som Du har, at det er det Religieuse, Du skal have frem. Eller formaaer Du det, vel, saa fremstil Du det Æsthetiske med alt dets Tryllerie, fængsle om muligt det andet Menneske, fremstil det med den Art Lidenskabelighed, hvorved det just tiltaler ham, overgivent for den Overgivne, tungsindigt for den Tungsindige, vittigt for den Vittige o. s. v. – men glem for Alt ikke Eet, Menten, som Du har, at det er det Religieuse, der skal frem; gjør det kun, frygt ikke for at gjøre det, thi sandeligen det lader sig kun gjøre i megen Frygt og Bæven.

Kan Du gjøre det, kan Du ganske nøiagtigt finde det Sted, hvor den Anden er, og begynde der, saa kan Du maaskee have Held til at føre ham hen til det Sted, hvor Du er.

Thi det at være Lærer, det er ikke at sige: saadan er det, ei heller er det at give Lectie foro. Desl., nei det at være Lærer er i Sandhed at være den Lærende. Underviisningen begynder med, at Du, Læreren, lærer af den Lærende, sætter Dig ind i hvad han har forstaaet, og hvordan han har forstaaet det, hvis Du selv ikke før har forstaaet det, eller at Du, hvis Du har forstaaet det, ligesom lader ham overheøre Dig, at han kan være sikker paa Du kan Dit: dette er Indledningen, saa kan der begyndes i en anden Forstand.

Det er derfor en Indvending, jeg bestandigt i mit stille Sind har gjort mod et vist Partie af Orthodoxe her, at de slutte sig sammen i en lille Kreds, bestyrke hinanden i, at de ere de eneste Christne – og saa ikke vide at gjøre Andet med hele Christenheden end at forsikre, at de ikke ere Christne. Er det sandt, at der i Christenheden virkelig kun er saa faa sande Christne, saa ere eo ipso disse forpligtede til at være Missionairer, om en Missionair end altid i Christenheden vil see anderledes ud end i Hedenskabets. Man vil see, at denne Indvending ganske rigtigt kommer bagfra; thi den gaaer ud fra den Indrømmelse eller Antagelse, at disse Orthodoxe virkelig ere sande Christne, de eneste sande Christne i Christenheden.

Altsaa, den religieuse Forfatter, hvis Total-Tanke er det at blive Christen, han begynder i Christenheden rigtigt med at være æsthetisk Forfatter. Lad det et Øieblik være uafgjort, om Christenheden er et uhyre Sandsebedrag, om det er en Indbildning med de Mange, der kalde sig Christne, lad det Modsatte være antaget: nu vel, saa er denne Begynden en Overflødighed, beregnet paa et Noget, som ikke er til – men den gjør ingen Skade. Skaden er langt større, eller rettere det er Skade, naar En, som ikke er Christen, udgiver sig for at være det. Den Skade derimod, at En, som er Christen, giver sig Udseende af ikke at være det, er ikke stor – antaget, at Alle ere sande Christne, det kan saa kun i det Høieste bestyrke dem end mere i at være det.

§ 3

Det Sandsebedrag, at Religiositet og Christendom er Noget, man først tyer til, naar man bliver ældre.

Det Æsthetiske overvurderer altid det Ungdommelige og hiint Evigheds Øieblik, kan ikke forlige sig med Aarenes og heller ikke med Evigheds Alvor. Det Æsthetiske har derfor altid Mistanke til den Religieuse, at han enten aldrig har havt Sands for det, eller at han dog i Grunden helst vilde være vedblevet at tilhøre det, men Tiden udøvede sin forringende Magt, han blev ældre, og saa tyede han til det Religieuse. Man deler Livet i to Aldere: Ungdommens Tid er det Æsthetiskes, den ældre Alder er Religiositetens – men oprigtigt talt vi vilde dog Alle helst være vedblevet at blive unge.

Hvorledes kan dette Sandsebedrag hæves – thi om det lykkes er noget Andet, men det kan hæves ved den

samtidige æsthetiske og religiøse Præstation. Her er ingen Mislighed mulig; thi den æsthetiske Produktion vidner om, at Ungdommen er der – saa den *samtidige* religiøse Præstation ikke kan forklares af nogen tilfældig Grund.

Antaget, at Christenheden er et uhyre Sandsebedrag, at det er en Indbildning med de Mange, der kalde sig Christne: er der al Sandsynlighed for, at det Sandsebedrag, vi her omtale, er meget almindeligt. Men dette Sandsebedrag forværres netop igjen ved den Indbildning, at man er Christen. Man lever Livet hen i æsthetiske Bestemmelser; og kommer Tanken om Christendommen engang paa En, saa udviser man den Sag til man bliver ældre, og man beroliger sig ganske – thi, siger man til sig selv, i Grunden er jeg jo Christen. Det lader sig saaledes vist ikke negte, at der i Christenheden ere De, der leve lige saa sandseligt som nogensinde nogen Hedning, ja endnu sandseligere, fordi de have denne ulyksalige Tryghed, at de i Grunden ere Christne. Men den Afgjørelse at blive Christen, skubber man af sig saa længe som muligt, ja man har faaet een Hindring mere; thi man sætter en Ære i at være ung saa længe som muligt – og først naar man bliver gammel, tyer man til Christendommen og Religiositet; og man vil saa nødig gjøre den Tilstaaelse, at man bliver gammel – men først naar man bliver gammel, tyer man til Christendom og Religiositet.

Dersom man altsaa bestandigt kunde blive ung, vilde man slet ikke behøve hverken Christendom eller Religiositet.

Dette er en for al sand Religiositet yderst fordærlig Vildfarelse, som har sin Grund i, at man forvexler det i Tidens Forstand at blive ældre med det i Evighedens Forstand at blive ældre. Det lader sig vistnok ikke negte, at det oftere er seet dette lidet opbyggelige Phænomen, en Ungdommelighed, der med blussende Lidenskab var det Æsthetiskes Tolk, naar saa Ungdommens Tid var forbi, forvandlet til en i een Forstand afspændt, i en anden Forstand overspændt Religiositet, der havde alle Alderens Feil. Det lader sig heller ikke negte, at Mangen, der fremstiller det Religiøse, som af Frygt for, at det ikke skal blive alvorligt nok, gjør det baade for strengt og for knarurrent. Sligt og meget Andet kan bidrage til, at hiint Sandsebedrag bliver almindeligere og sætter sig fastere – men hvad hjælper det? det der skal hjælpe er jo netop hvad der kunde bidrage til at hæve Sandsebedraget.

Vil da en religiøs Forfatter røre ved hiint Sandsebedrag, saa maa han som med eet Slag begynde paa een Gang at være æsthetisk og religiøs Forfatter. Men Eet maa han for alt ikke glemme, Menten, hvilket der er hvilket, at det Religiøse er det, der afgjørende skal frem. Den æsthetiske Frembringelse bliver et Communications-Middel, og for Den, som muligt kan behøve det (og antaget, at Christenheden er et uhyre Sandsebedrag, ere disse Mange), et Beviis for, at den religiøse Frembringelse umuligt lader sig forklare af, at Forfatteren er blevet ældre; thi den er jo samtidig – og samtidigt er man dog vel ikke blevet ældre.

Maaskee lykkes det slet ikke paa den Maade, maaskee, Skaden kan ikke blive stor. Skaden kan i Maximum blive den, at man ikke ret troer paa en saadan Meddelers Religiositet. Nu vel! En Meddeler af det Religiøse kan dog nok ofte være for ængstelig betræffende selv at blive anseet for religiøs. Naar saa er, viser dette netop, at han ikke i Sandhed er den Religiøse. Det er hermed ligesom naar En, der vil være Lærer, for meget beskæftiger sig med den Tanke, hvad De, han vil lære, dømme om ham og hans Underviisning, Viden o. s. v. En saadan Lærer kan i at lære egentlig slet ikke røre sig. Sæt han f. Ex. ansaae det for rigtigst, for den Lærendes Skyld, om Noget, han nok forstod, at sige, at han ikke forstod det: ih, bevares, det turde han ikke vove af Frygt for, at den Lærende virkelig skulde troe, at han ikke forstod det, ∴, han duer egentlig ikke til at være Lærer; skjøndt kaldende sig Lærer, er han saa langt fra at være det, at han egentligen aspirerer til at blive indkaldt med Udmærkelse – af den Lærende. Eller det er som naar en Bodsprædikant, der vil strengt straffe Tidens Laster – meget beskæftiger sig med, hvad den Tid, han straffer, dømmer om ham: han er saa langt fra at være en Bodsprædikant, at han snarere er en Nytaarsgratulant, der blot gjør sig lidt interessant ved denne for en Gratulerende besynderlige Habit. Og saaledes ogsaa med *den* Religiøse, der, om galt skulde være, ikke kunde udholde at ansees for den Eneste, som ikke var religiøs. Thi at kunne udholde dette er just i Reflexionen den nøiagtigste Bestemmelse af væsentlig Religiositet.

§ 4

At man, selv om et Menneske ikke vil gaae med, hvorhen man stræber at føre ham, dog kan gjøre Eet for ham: tvinge ham til at blive opmærksom.

Det ene Menneske kan have Held til at gjøre meget for det andet, kan have Held til at føre ham derhen, hvor han ønsker at føre ham, kan, for at blive ved hvad her bestandigt væsentlig er Tale om, have Held til at være ham behjælpelig i at blive Christen. Men i min Magt staaer dette ikke; det beroer paa saare meget, og fremfor Alt paa, om han selv vil. Tvinge et Menneske til en Mening, en Overbeviisning, en Tro, det kan jeg i al

Evighed ikke; men Eet kan jeg, det Første i een Forstand (thi det er Betingelsen for det Næste, der er: at antage denne Mening, Overbeviisning, Tro), det Sidste i en anden Forstand, dersom han ikke vil det Næste: jeg kan tvinge ham til at blive opmærksom.

At dette er en Velgjerning, derom er ingen Tvivl; men det maa heller ikke glemmes, at det er et Vovestykke. Ved at tvinge ham til at blive opmærksom, naaer jeg at tvinge ham til at dømmes. Nu dømmes han. Men hvad han dømmes, staaer ikke i min Magt. Maaskee dømmes han lige det Modsatte af hvad jeg ønsker. Og fremdeles, maaskee gjør dette, at han blev tvunget til at dømmes, ham forbittret, indtil Raserie forbittret, forbittret paa Sagen, paa mig - og maaskee bliver jeg Offeret for mit Vovestykke.

Det at tvinge Menneskene til at blive opmærksomme og til at dømmes er nemlig Loven for det sande Martyrium. En sand Martyr har aldrig brugt Magt, men stridt ved Hjælp af Afmagten. Han tvang Menneskene til at blive opmærksomme. Ja, det veed Gud, de bleve opmærksomme - de sloge ham ihjel. Dog dertil var han villig; han meente ikke, at hans Død standsede ham i hans Virksomhed, han forstod, at hans Død hørte med til den, ja, at hans Virksomheds Fart netop begyndte med hans Død. Thi sandeligen De, der havde slaaet ham ihjel, de bleve ogsaa opmærksomme, de kom endnu engang og ganske anderledes til at tænke over den Sag; og hvad den Levende ikke havde formaet, det formaede den Døde: dem, der vare blevne opmærksomme, vandt han for sin Sag.

Det er en Indvending jeg i mit stille Sind atter og atter har gjort mod dem, der i Christenheden ordentligviis forkynde Christendom: at de, selv omgivne af og betryggede ved altfor mange Sandsebedrag, ikke have Mod til at gjøre Menneskene opmærksomme. Det vil sige, de have ikke Selvfornegtelse nok i Forhold til deres Sag. De ville gjerne vinde Tilhængere, men de ville vinde dem - fordi dette er deres Sags Bestyrkelse, og derfor uden just at see altfor nøie paa, om de i Sandhed blive Tilhængere eller ikke. Dette vil igjen sige, at de i dybere Forstand ingen Sag have; den Sag, de have, forholde de dem selvisk til. Derfor vove de egentligen ikke at gaae ud mellem Menneskene, ei heller at slippe Sandsebedragene for at give det rene Idee-Indtryk, fordi de dunkelt have en Forestilling om, at det i Sandhed er en farlig Sag at gjøre Menneskene opmærksomme. I Usandhed at gjøre dem opmærksomme, det er, at bukke og skrabe for dem, at smigre dem, at udbede sig deres Opmærksomhed og skaansomme Bedømmelse, at henstille - Sandheden - til Ballotation: ja, det er ikke forbundet med nogen Fare, idetmindste ikke her i Verden, hvor det tværtimod er forbundet med alle Fordele, men dog maaskee ogsaa forbundet med den Fare, at man engang i Evigheden gaaer reject.

Saaledes nu med hvad der antages, at det dog er en Indbildning med de Mange, der kalde sig Christne. Dersom da et Menneske lever i denne Indbildning, altsaa lever i ganske andre, i reent æsthetiske Kategorier - hvis saa En ved æsthetisk Fremstilling er istand til ganske at vinde og fængsle ham, og nu veed at anbringe det Religieuse saa hurtigt, at han med denne Hengivelsens Fart løber lige ind i det Religieuses meest afgjørende Bestemmelser: hvad saa? Ja, saa maa han blive opmærksom. Dog hvad deraf videre følger, kan Ingen sige forud; men opmærksom maa han blive. Muligt at han virkelig kommer til Besindelse over, hvad det dog har villet sige, at han har kaldet sig Christen. Muligt at han bliver rasende paa det Menneske, der har tilladt sig dette mod ham; men opmærksom er han blevet, han kommer til at dømmes. Muligt at han for atter at faae sig selv tilbage, dømmes den Anden at være en Hykler, en Bedrager, en Halvgal - hjælper ikke, han maa dømmes, han er blevet opmærksom.

Ordentligviis vender man Forholdet om; og med Sandhed var Forholdet omvendt, da Christendommen forholdt sig til Hedenskab. Men man overseer reent hvor forandret Situationen er, at Bestemmelsen: Christenhed sætter alle Forhold ind i Reflexionen. Ordentligviis anvender ogsaa i Christenheden Den, der vil stræbe at føre Menneskene til at blive Christne, Alt for at betrygge, at han selv er Christen, han forsikrer og forsikrer. Han lægger ikke Mærke til, at her fra Begyndelsen er en uhyre Confusion; thi det er jo Christne, han henvender sig til. Men er det Christne, han henvender sig til, hvad vil saa det sige, at faae dem til at blive Christne. Ere de derimod efter hans Mening ikke Christne, medens de dog kalde sig Christne, saa viser jo dette, at de alligevel kalde sig Christne, at her er en Reflexions-Bestemmelse. Vi ere altsaa ved Situationen i Reflexionen, men saa maa ogsaa hele Taktiken gjøres om.

Dette kan jeg nu ikke videre udføre her, hvorledes det Christenheden først og fremmest behøver, er en ganske ny Vaabenlære, det er en Vaabenlære som totalt er gennemtrængt af Reflexion. Jeg har i forskjellige Skrifter leveret de afgjørende Momenter i saa Henseende. Det Hele lader sig sige med eet Ord, det Hele, der rigtignok for at udføres kan behøve Aar og Dags Arbeiden, og den søvnløseste Opmærksomhed hver Time paa Dagen, og en uafbrudt daglig Scala eller Finger-Øvelse i det Dialektiske, og en aldrig slumrende Frygt og Bæven: Metoden maa blive indirekte. Der er i Meddelelsen af Christendom, naar Situationen er: Christenheden, ikke et ligefremt Forhold, der er først en Indbildning at hæve; hele den gamle Vaabenlære, alt det Apologetiske og Alt hvad dertil hører, tjener snarere, reent ud sagt, til at forraade Christendommens Sag. Taktiken er i ethvert Øieblik og paa ethvert Punkt at indrette paa, at man har med en Indbildning, et Sandsebedrag at kæmpe.

Naar da i Christenheden en religiøs Forfatter, hvis totale Tanke er den Opgave at blive Christen, vil gjøre det muligt at gjøre Menneskene opmærksomme, (thi om det lykkes, er jo noget Andet), saa maa han

begynde som æsthetisk Forfatter, og til et vist Punkt vedligeholde denne Mulighed; men der maa komme en Grændse, thi det gjøres jo for at gjøre opmærksom. Og Eet maa da Forfatteren ikke glemme, Menten, hvilket der er hvilket, det Religieuse det Afgjørende, det Æsthetiske Incognito'et, at ikke den dialektiske Krydsen ender med at slaae Sladder.

§ 5

At hele den æsthetiske Produktivitet seet i Produktivitetens Totalitet er et Bedrag, dog forstaaet paa en egen Maade.

Dersom Nogen vilde betragte den æsthetiske Produktivitet som det Totale, og fra dens Synspunkt og under denne Antagelse betragte den religieuse, maatte han betragte denne som et Frafald, et Affald. At denne Betragtning Forudsætning er urigtig, har jeg viist i det Foregaaende, hvor det godtgjordes, at der fra Begyndelsen vare med mit Navn forsynede Mærker ude, som samtidig med den pseudonyme Produktivitet telegrapherede i Retning af det Religieuse.

Men fra den hele Forfatter-Virksomheds totale Synspunkt er den æsthetiske Produktivitet et Bedrag, og heri »Pseudonymitetens« dybere Betydning. Dog et Bedrag, det er jo noget stygt Noget. Hertil vilde jeg svare: man lade sig ikke bedrage af det Ord »Bedrag«. Man kan bedrage et Menneske for det Sande, og man kan, for at erindre om gamle Socrates, bedrage et Menneske ind i det Sande. Ja, egentligen kan man kun ene paa denne Maade bringe et Menneske, der er i en Indbildning, ind i det Sande, ved at bedrage ham. Den, som er af en anden Mening, forraader derved, at han ikke just er synderlig Dialektiker, hvilket dog netop gjøres fornødent for at operere saaledes. Der er nemlig en stor, det er, den dialektiske eller det Dialektiskes, Forskjel mellem disse to Forhold: En, der er uvidende og skal bibringes en Viden, saa han altsaa er som det tomme Kar, der skal fyldes, eller som det rene Blad, der skal skrives paa – og Een, der er i en Indbildning, hvilken først skal tages bort; saaledes er der ogsaa Forskjel mellem at skrive paa et reent Stykke Papir – og ved Hjælp af ædsende Midler at bringe en Skrift frem, som skjuler sig under en anden Skrift. Antaget nu, at En er i en Indbildning, og altsaa rigtigt forstaaet Meddelelsens Første er at tage Indbildningen bort, – naar jeg da ikke begynder med at bedrage, saa begynder jeg altsaa med ligefrem Meddelelse. Men ligefrem Meddelelse forudsætter, at Modtageren betræffende er Alt i sin Orden til at kunne modtage; men her er dette just ikke Tilfældet, her er jo en Indbildning til Hinder. Det vil sige, her maa først et ædsende Middel bruges; men dette Ædsende er det Negative, men det Negative i Forhold til at meddele er ganske nøiagtigt det at bedrage.

Hvad vil saa det sige at »bedrage«? Det vil sige, at man ikke begynder *ligefrem* med det man vil meddele, men begynder med at tage den Andens Indbildning for god Vare. Man begynder altsaa (for at blive ved hvad der væsentlig er dette Skrifts Gjenstand) ikke saaledes: Jeg er Christen, Du er ikke en Christen; men saaledes: Du er en Christen, jeg er ingen Christen. Eller man begynder ikke saaledes: Det er Christendom, jeg forkynder, og Du lever i blot æsthetiske Bestemmelser, nei, man begynder saaledes: lad os tale om det Æsthetiske; Bedraget ligger i, at man taler saaledes, just for at komme til det Religieuse. Men efter Antagelsen er jo ogsaa den Anden i den Indbildning, at det Æsthetiske er det Christelige, thi han mener, han er Christen, og dog lever han i æsthetiske Bestemmelser.

Om nok saa mange Præster ville finde det uforsvarligt, om lige saa mange ikke kunne faae det i deres Hoved – skjøndt de ellers allesammen, efter deres eget Udsagn, have for Skik at bruge den socratiske Methode: jeg holder mig i denne Henseende roligt til Socrates. Sandt han var ingen Christen, jeg veed det, medens jeg rigtignok ogsaa holder mig overbeviist om, at han er blevet det. Men han var Dialektiker, han forstod Alt i Reflexion. Og dette Spørgsmaal her er et reent dialektisk, det er Spørgsmaalet om Reflexionens Brug i Christenheden. Det er kvalitativt ganske andre Størrelser, der regnes med, men formelt kan jeg godt kalde Socrates min Lærer – medens jeg kun har troet og troer paa Een, den Herre Jesus Christus.

B

»Afsluttende Efterskrift«

danner, for atter at gjentage, Vendepunktet i den hele Forfatter-Virksomhed. Den stiller »Problemet«: det at blive Christen. Efter først at have taget hele den pseudonyme æsthetiske Produktivitet til Indtægt som Beskrivelse af een Vei, ad hvilken man maa til det at blive Christen: *tilbage* fra det Æsthetiske til det at blive Christen, beskriver den selv den anden Vei: *tilbage* fra Systemet, det Spekulative o. s. v. til det at blive Christen.

C

Den religiøse Produktivitet

Allerede i Forhold til »afsluttende Efterskrift« kunde jeg fatte mig meget kort, naar Synspunktet for den hele Forfatter-Virksomhed er, at Forfatteren er religiøs Forfatter; det der krævede Oplysning var, hvorledes den æsthetiske Produktivitet under denne Antagelse er at opfatte. Og det som under denne Antagelse slet ingen Oplysning kræver er naturligviis den sidste Afdeling, den blot religiøse Produktivitet, hvilken jo netop afgiver Synspunktet.

Slutning

Og hvad vil saa alt Dette sige, naar Læseren nu samler de i forskellige §§ udførte Momenter? Det vil sige: det er en Forfatter-Virksomhed, hvis totale Tanke er den Opgave at blive Christen. Men en Forfatter-Virksomhed, som fra først af har forstaaet, dialektisk consequent forfulgt, hvad deri ligger, at Situationen er Christenheden, hvilket er en Reflexionens Bestemmelse, og derfor sat alle de christelige Forhold ind i Reflexion. I Christenheden – at blive Christen er enten at vorde hvad man er (Reflexionens Inderlighed, eller Inderliggjørelsens Reflexion), eller det er først at rives ud af en Indbildning, hvilket igjen er en Reflexionens Bestemmelse. Der er her ingen Vaklen, ingen Tvetydighed af den Art som ellers er den almindelige, at man ikke veed og ikke kan blive klog paa, om Situationen er i Hedenskabet, om Præsten er i den Forstand en Missionair, eller hvor man er; man savner ikke her, hvad ellers mangler, en afgjørende categorisk Bestemmelse og et afgjørende Udtryk for Situationen: at forkynde Christendom – i Christenheden. Alt er sat i Reflexion. Meddelelsen er i Reflexion: derfor indirekte Meddelelse. Meddeleren er bestemt i Reflexion, derfor negativt, ikke En, der siger sig selv i overordentlig Grad at være Christen eller vel endog beraaber sig paa Aabenbaringer (hvilket Alt svarer til Umiddelbarhed og ligefrem Meddelelse), men omvendt En, der endog siger sig selv ikke at være Christen, det er, Meddeleren er bag ved, negativt hjælpende – thi om det lykkes ham at hjælpe Nogen, er jo noget Andet. Problemet selv Reflexionens: det, naar man saadan er Christen, at blive Christen.

Capitel II

Min personlige Existerens Forskjellighed tilsvarende til Produktivitetens Væsens-Forskjellighed

Man har i disse Tider og da allerede i mange Tider aldeles tabt Forestillingen om, at det at være Forfatter er og bør være en Gjerning og derfor en personlig Existeren. At overhovedet Pressen, som repræsenterende

den abstrakte, upersonlige Meddelelse, især da Dags-Pressen, reent formelt, uden Hensyn til om det er sandt eller usandt hvad den siger, bidrager enormt til at demoralisere, fordi alt det Upersonlige, der igjen er mere eller mindre det Ansvar- og Angerløse, er demoraliserende; at Anonymiteten, det høieste Udtryk for Abstraktionen, Upersonligheden, Angerløsheden, Ansvarløsheden, er en Grund-Kilde til den moderne Demoralisation; fra den anden Side, at Anonymiteten vilde allersimplest modarbeides, at der vilde tilveiebringes et saare gavnligt Correctiv mod Presse-Meddelelsens Abstrakthed, naar man engang igjen vendte tilbage til Oldtiden og lærte, hvad det er at være et enkelt Menneske, hverken mere eller mindre, hvilket en Forfatter dog vel ogsaa er, hverken mere eller mindre: dette er indlysende. Men hvad er i vore Tider, hvor det er blevet Viisdom, det som er det Ondes Hemmelighed, at man ikke skal spørge om Meddelelsen men kun om Meddelelsen, blot om hvad, om det Objektive – hvad er i vore Tider en Forfatter? Det er, ofte selv naar han er navngiven, et x, et upersonligt Noget, der ved Hjælp af Tryk henvender sig abstrakt til Tusinder og Tusinder, men selv er useet, ukjendt, levende saa skjult, saa anonymt, saa upersonligt som muligt, formodentligen for at Modsigelsen ikke skal blive aabenbar og paafaldende mellem det uhyre Meddelelses-Middel og det at være et enkelt Menneske, maaskee ogsaa fordi han frygter den Control, som Tilværelsen dog egentlig skal have med Enhver, der vil lære Andre, at see ham, hans personlige Existeren og dennes Forhold til Meddelelsen. Dog alt Dette, der for En, som vilde studere de moderne Staters Demoralisation, vilde være i høi Grad at paaagte – alt Dette indlader jeg mig ikke videre her paa.

A

Den personlige Existeren i Forhold til den æsthetiske Produktivitet

Altsaa til min Forfatter-Virksomhed og min Existerens første Afsnit. Det var her en religiøs Forfatter, men der begyndte som æsthetisk Forfatter, og dette Første var Incognito'et, var Bedraget. Meget tidligt saare grundigt indviet i den Hemmelighed, at mundus vult decipi, var jeg da ikke i det Tilfælde at kunne ville følge denne Taktik. Lige omvendt, det gjaldt efter den størst mulige Maalestok at bedrage omvendt, at benytte ethvert Kjendskab til Menneskene og deres Svagheder og deres Dumheder, ikke for at profitere deraf, men for at tilintetgjøre mig selv, svække Indtrykket af mig selv. Hemmeligheden i Bedraget, der føier Verden, som vil bedrages, ligger deels i at gjøre Coterie og alt hvad dertil hører, at slutte sig til eet eller andet af hine Selskaber for den gjensidige Beundring, hvis Medlemmer for verdslig Vindings Skyld staae hinanden bi med Mund og Pen, deels i at skjule sig for Menneskenes Mængde, aldrig at blive seet, for saaledes at virke phantastisk. Altsaa maatte lige det Omvendte gjøres: jeg maatte existere og væрге om en Existent i absolut Isolation, men tillige sørge for at være til at see paa enhver Tid af Dagen, levende saa at sige paa Gaden, i Selskab med Creti og Pleti og i de allertilfældigste Situationer. Dette er i at bedrage Sandhedens Vei, den evige sikke Vei til verdsligt at svække Indtrykket af sig selv, derhos rigtignok ogsaa den af ganske andre Mænd end jeg er indslagne Selvfornegtelsens Vei til at gjøre Menneskene opmærksomme; hine Anseete, »Bedragerne«, der ville at Meddelelsen skal tjene dem, ikke de Meddelelsen, see blot paa at skaffe sig selv Anseelse; de Foragtede, »Sandheds-Vidnerne«, der bedrage omvendt, have altid havt for Skik verdsligt at priisgive sig selv, skjøndt arbejdende Dag og Nat, at være Ingenting, og da blandt Andet heller ikke understøttede ved det Sandsebedrag, at den Gjerning, de udføre, er deres Embede eller Levebrød.

Altsaa, dette maatte gjøres, det blev ogsaa gjort, ikke i Nye og i Næ, men hver evige Dag. Jeg er overbeviist om, at en Sjettedeel af Enten – Eller, lidt Coterie, og saa en Forfatter man aldrig fik at see: det var især paa Længden blevet noget ganske anderledes Overordentligt. Nu derimod havde jeg betrygget mig at kunne arbeide saa anstrenget som jeg lystede, og som Aanden tilskyndede mig, uden at frygte for at faae for megen Anseelse; thi jeg arbeidede i en vis Forstand lige saa anstrenget i en anden Retning – mig selv imod. Kun en Forfatter vil egentligen kunne forstaae, hvad det er for en Opgave: at arbeide qua Forfatter, det er, med Aanden og Pennen, og saa saa godt som at være til Tjeneste for Enhver. Det er (om det end tillige berigede mig overordentlig med lagttagelse) en Maalestok for Kritik, som vilde bringe de Fleste til Fortvivlelse; thi det er absolut at tage ethvert end det mindste Sandsebedrag bort, og give det rene Idee-Forhold – og sandeligen det er ikke Sandheden, der behersker Verden, men Sandsebedragene. Om en Præstation var saa eminent, som den endnu aldrig er seet – naar blot Forfatteren lever saaledes: saa skal han i ganske føie Tid have sikkert sig mod verdslig Anseelse, og mod Mængdens bestialske Smiger. Thi Mængden har ingen Idealitet og derfor ingen Kraft til at fastholde en Forestilling trods en Tilsyneladelse, Mængden gaaer altid i Tilsyneladelsens Snare. Det idelig og idelig at blive seet og at være seet og i det tilfældigste Selskab, det er nok til at Mængden taber Forestillingen og snart bliver leed og kjed af En. Og til at opnaae det idelig at være seet, behøves endda ikke saa megen Tid, naar man blot snildt (∴ menneskelig talt afsindigt) benytter Tiden rigtigt, det er til at gaae frem og tilbage paa eet og samme men det meest besøgte Sted i Byen. Enhver, der verdsligt sparer paa sin Anseelse, selv om det var hans Vei at gaae samme Vei tilbage, som han er gaaet ud, han gjør det ikke – blot for ikke at være seet to Gange i saa kort Tid: saa kunde man jo troe, at han bestilte Ingenting, hvilket Ingen falder paa, om han sad hjemme i sin Stue og dovnede $\frac{2}{3}$ af Dagen. Og derimod en, gudelig forstaaet, ret anvendt Time, en Time levet for Evigheden, tilbragt med at gaae frem og tilbage i Folke-Mængden: det er allerede ikke lidt. Og sandeligen det er Gud velbehageligt, at

Sandheden tjenes paa denne Maade, hans Aand vidnede kraftigt med min Aand, at det fuldkomment havde hans allerhøieste Samtykke; alle Sandheds-Vidnerne tilnænkede En deres Bifald, at det er Sandheden, Ideen, man vil tjene, ikke Sandheden man vil forraade og profitere af Sandsebedragene. Det tilfredsstillende mig reent christeligt, om Mandagen dog at vove at udføre en lille Smule af det, man om Søndagen, naar Præsten præker og selv græder derved, græder over – og om Mandagen ganske rigtigt leer af; det tilfredsstillende mig reent christeligt, at om ellers Ingen, Een var der bestemt i Kjøbenhavn, hvem enhver Fattig udenvidere kunde tiltale og indlade sig med paa Gaden; at om ellers Ingen, Een var der, som, i hvad Selskab han saa forresten gik, ikke skulkede, men kjendte enhver Tjenestepige, Karl, enhver Dagleier, han ellers kjendte; det tilfredsstillende mig reent christeligt, at om ellers Ingen, Een var der, som (adskillige Aar førend Tilværelsen satte Slægten Lectien for igjen) executivt forsøgte sig en lille Smule paa Læren om at elske Næsten, ak Een, som just derved tillige fik et frygteligt Indblik i, hvilket Sandsebedrag Christenheden er, og rigtignok, isærdeleshed senere, ogsaa i, hvorledes den simplere Classe lader sig forføre af usle Bladskrivere, hvis Stræben og Kæmpen for Ligheden, da den er i Løgnens Tjeneste, dersom den skulde føre til Noget, kun kan føre til at gjøre de Fornemmere, som Nødværge, stolte i Fjernhed fra den simple Mand, den simple Mand fræk i Nærgaahed.

At udføre denne Skildring af min personlige Existeren nærmere, kan her ikke skee, men jeg er overbeviist om, at sjelden nogen Forfatter har brugt saa megen List, Intrigue, Snildhed for at vinde Ære og Anseelse i Verden, for at bedrage den, som jeg omvendt – for i Sandhedens Forstand at bedrage den. Efter hvilken Maalestok det blev gennemført, vil jeg forsøge at give en Forestilling om blot ved eet eneste Træk, i hvilket jeg har Correcturen af Enten – Eller, min Ven Giødwad til Medvider. Da jeg læste Correctur af Enten – Eller, havde jeg saa travlt, at det var mig en Umulighed at anvende den sædvanlige Tid til at drive frem og tilbage paa Gaden. Jeg blev først færdig sildigere om Aftenen – og ilede da om Aftenen i Theatret, hvor jeg bogstavelig kun var 5 à 10 Minuter. Og hvorfor gjorde jeg det? Fordi jeg frygtede, at den store Bog skulde skaffe mig for megen Anseelse¹. Og hvorfor gjorde jeg det? Fordi jeg kjendte Menneskene, især i Kjøbenhavn; det var nok hver Aften at være seet i 5 Minuter af nogle hundrede Mennesker, for at der vedligeholdte sig den Opinion: han bestiller da ikke det Mindste, han er en reen Dagdriver.

1. Af samme Grund indrykkede jeg ogsaa i det Øieblik, da Enten – Eller var heel færdig til Reenskrivning, en lille Artikel i Fædrelandet »aabenbar Skriftemaal« med mit Navn under, hvori jeg aldeles umotiveret fralagde mig Forfatterskabet af de mange interessante Avis-Artikler i forskjellige Blade, tilstod og bekjendte min Uvirksomhed, og bad om Eet: at man for Fremtiden aldrig vilde ansee mig for Forfatter af Noget, mit Navn ikke stod paa. (tilbage)

Saaledes existerede jeg understøttende den æsthetiske Produktivitet (derhos brydende med alle Coteries) og, totalt, med det polemiske Bestik: at betragte enhver Lovtale som et Angreb, ethvert Angreb derimod som Noget, der intet Hensyn toges til. Saaledes existerede jeg offentligen; Besøg gjorde jeg saa godt som aldrig, og hjemme blev der absolut holdt over Eet, ubetinget ikke at modtage Nogen uden Fattige, der begjærede Understøttelse; thi til Besøg hjemme var ingen Tid, og ved Besøg hjemme kunde Nogen let have faaet en Anelse om, hvad han ikke skulde have Anelse om. Saaledes existerede jeg. Dersom Kjøbenhavn nogensinde har været af een Mening om Nogen, tør jeg sige, den har været af een Mening om mig: jeg var en Dagdriver, en Lediggænger, en Flaneur, en letsindig Fugl, et godt maaskee endog et brillant Hoved, vittigt o. s. v. – men »Alvor« manglede jeg da ubetinget. Jeg repræsenterede Verdsligheds Ironie, Livs-Nydelse, den meest raffinerede Livs-Nydelse – men »Alvor og Positivitet« var der da ikke Spor af, derimod var jeg uhyre interessant og piquant.

Idet jeg tænker tilbage paa denne Existent-Form, kunde jeg virkelig beslutte mig til at gjøre de Fornemme og Anseete i Samfundet en Slags Afbigt. Thi sandt nok, jeg vidste i Sandhed heel vel, hvad jeg gjorde, men fra deres Synspunkt havde de dog havt Ret i at dadle mig, fordi jeg ved saaledes at svække mig selv, bidrog til overhovedet at svække Magt og Anseelse, hvor konservativ jeg end ellers altid har været i denne Henseende, og med hvor megen Ærbødighed, Ærefrygt, Beundring jeg har haft en Glæde af at give den Udmærkede og Anseete, ham hvad hans er; men min conservative Charakter havde ikke den Conseqvents, at jeg selv paa nogen Maade gik ind i det Samme. Og just fordi de Anseete i Samfundet paa saa mange Maader have viist mig ikke blot Deeltagelse men endog Forkjerlighed, paa saa mange Maader have søgt, hvad fra deres Side jo vistnok var oprigtigt og velmeent, at drage mig til sig: netop derfor føler jeg en Trang til at gjøre dem en Afbigt, om jeg end naturligviis ikke kan fortryde hvad jeg har gjort, thi jeg tjente min Idee. Dog have de Anseete altid viist sig conseqvente i Sammenligning med den simplere Classe, der end ikke fra dens eget Synspunkt har havt Ret mod mig, da den jo, ifølge det Foregaaende, altsaa har angrebet mig – fordi jeg ikke var fornem, hvilket er meget besynderligt og latterligt af den simplere Classe.

Dette er det første Afsnit; ved den personlige Existeren stræbte jeg at understøtte Pseudonymerne, den hele æsthetiske Produktivitet. Tungtsindig, uheldelig tungtsindig som jeg var, med uhyre Smerter i mit Inderste, efter i Fortvivlelse at have brudt med Verden og hvad Verdens er, strengt fra Barn af opdragen i

den Betragtning, at Sandheden skal lide, forhaanes, bespottes, tilbringende en vis Tid hver Dag med Bøn og opbyggelig Betragtning, mig selv personligt en Poeniterende. Da jeg var Den, jeg var: ja, jeg negter det ikke, jeg fandt i en vis Forstand en Tilfredsstillelse i dette Liv, i dette omvendte Bedrag, en Tilfredsstillelse i at tænke paa, at Intriguen lykkedes saa overordentlig, at Publikum og jeg vi bleve Du og Du, at jeg var i Velten forkyndende et Verdslighedens Evangelium, at jeg, om end ikke i Besiddelse af den Art Anseelse, som nu engang kun kan erhverves ved en ganske anden Art Levemaade, dog i Smug, og derfor desto mere elsket, var Publikums Yndling, velanskrevet hos Enhver som uhyre interessant og piquant, medens han rigtignok følte sig bedre og alvorligere og retskafnere og positivere end jeg. Denne Tilfredsstillelse, der var min Hemmelighed, en Tilfredsstillelse, i hvilken jeg stundom var som oven ud, kunde forøvrigt være blevet mig selv en farlig Fristelse. Thi at Verden, Publikum og Deslige skulde ved dens og dets Smiger, Beundring o. s. v. friste mig, nei der var jeg sikker. Skulde jeg være kuldseilet, maatte det have været paa denne Reflexion i anden Potens: en næsten besat Ovenudhed ved Tanken om, hvorledes Bedraget lykkedes, hvad der saa ubeskriveligt tilfredsstillede den indre Harmen, der har været i mig fra Barndom af, fordi jeg længe før jeg nogensinde selv havde seet det, havde lært, at Løgn og Usselhed og Uretfærdighed beherskede Verden; hvad der ofte bragte mig til at tænke paa hine Ord i Enten - Eller: »dersom I vidste, hvad det er I lee af«, dersom I vidste, med hvem det er I have at gjøre, hvo denne Flaneur er!

B

Den personlige Existeren i Forhold til den religiøse Produktivitet

I December Maaned 1845 var jeg heel færdig med Manuscriptet til »afsluttende Efterskrift« og havde, som jeg altid pleier, heelt og holdent indleveret det til Luno, hvad altsaa den Mistroiske ikke behøver at troe paa mit Ord, da det kan bevises af Lunos Journal. Dette Skrift danner Vendepunktet i den hele Forfatter-Virksomhed, idet det stiller »Problemet«: at blive Christen; fra det af gjøres Overgangen til sidste Afsnit, Rækken af blot religiøse Skrifter.

At min personlige Existeren i Forhold hertil maatte omdannes, eller, at jeg maatte stræbe at bibringe de Medlevende et andet Indtryk af min personlige Existeren, indsaae jeg strax. Jeg havde ogsaa selv Øie paa, hvad der maatte gjøres, da paa en høist beleilig Maade en lille Omstændighed, hvori jeg saae et Vink af Styrelsen, kom mig til Hjælp til at handle afgjørende i den Retning.

Dog dette kan jeg ikke udføre, førend jeg med faae Træk har stræbt at tilbagekalde i Læserens Erindring Tilstanden i Kjøbenhavn den Gang, en Skildring der maaskee ogsaa nu vil tage sig bedre ud ved Modsætningen til nærværende Krigs-Tilstand. Der var nemlig lidt efter lidt indtraadt det ikke umærkelige Phænomen, at hele Befolkningen i Kjøbenhavn, især i samme Grad som den var mere uvidende og udannet, var blevet ironisk og vittig, det var Ironie og Ironie først og sidst. Dersom Sagen ikke var saa alvorlig, dersom jeg reent æsthetisk turde betragte den, vil jeg ikke negte, at det er det Latterligste, jeg har seet, og at jeg virkelig troer, man skal reise langt og endda være meget heldig for at støde paa noget saa Grundcomisk. En heel Befolkning i en By, først og fremmest da alt det Løse og Ledige paa Gader og Stræder lige ned til Skole-Ungdommen og Skomagerdrengene, alle den i vore Tider eneste begunstigede og privilegerede Classes mange Legioner, de som ere Ingenting, de blive - en masse; en heel Befolkning i en By, Laug, Corporationer, Næringsdrivende, Standspersoner, de blive (omtrent paa samme Maade som en Spidsborger pleier at tage i Dyrehaugen) de blive - med Familie: disse Tusinder og Tusinder, de blive - det Eneste noget nær, jeg turde paastaae ubetinget var dem umuligt at blive, især en masse eller med Familie - de blive »ironiske« ved Hjælp af et Blad, der igjen, ironisk nok, ved Hjælp af Sjouer-Redaktion river Tonen aldeles til sig; og den Tone, som angives, er - den ironiske. Jeg troer det er umuligt at tænke noget Latterligere. Ironie forudsætter en ganske specifik intellectuel Dannelse, som i hver Generation er saare sjelden - og dette Chaos af Mennesker var Ironikere. Ironie er ubetinget usocial, en Ironie, der er i Majoriteten, eo ipso ubetinget ikke Ironie. Intet er vissere, da det ligger i selve Begrebet; Ironie er væsentligen tenderende til, at der kun er Een, hvilket saa rigtigt er indeholdt i det Aristoteliske, at Ironikeren gjør Alt *ἔαυτου ἕνεκα* - og her var et uhyre Publikum Arm i Arm, in bona caritate blevet Fanden gale mig ironisk. Dog Sagen var kun altfor alvorlig. Denne Ironie var naturligviis, eller selv om der i den egentlige Opmand var endog et ikke ubetydeligt Talent, ved at gaae over i disse Tusinder og Tusinder blev denne Ironie naturligviis væsentlig ikke Andet end Pøbelagtighed, der desto værre altid er populair. Det var en Demoralisation, som kun altfor forfærdeligt erindrede om den Straf, med hvilken en af de gamle Propheter i Herrens Navn truer Jøderne som den frygteligste: Drengene skulle dømmes Eder; det var en Demoralisation, som i Forhold til det lille Lands Proportioner, formelig truede med en fuldkommen sædelig Opløsning. For at gjøre sig en Forestilling om Faren, maa man see den nærvæd, hvorledes selv godmodige og brave Mennesker, saansart de blive »Mængde«, vorde som ganske andre Væsener. Man maa see den nærvæd den Charakterløshed, hvormed ellers selv retskafne Mennesker sige: det er en Skam, det er oprørende at gjøre eller yttre noget Saadant - og saa selv bidrage deres lille Deel til at indhulle Stad og Land som i et Sneefog af Piat og Bysnak; den Hjertets Haardhed, hvormed ellers kjerlige Mennesker handle i Egenskab af Publikum, fordi deres Deeltagen

eller Ikke-Deeltagen synes dem en Ubetydelighed – en Ubetydelighed, der ved de Manges Bidrag bliver det Uhyre. Man maa see, hvorledes intet Angreb er saa frygtet som Latterens, hvorledes selv det Menneske, der modigt gik i Livsfare for en ham Uvedkommende, ikke vilde være langt fra at forraade Fader og Moder, dersom Faren var Latteren, fordi dette Angreb meest isolerer den Angrebne og paa intet Punkt understøtter med Pathos, medens Letfærdighed og Nysgjerrighed og Sandselighed griner, og den nervesvage Feighed, som selv skjælver for et saadant Angreb, ietvæk raaber: det er Ingenting, og Feigheden, som usselt ved Bestikkelse eller gode Miner til Vedkommende løskjøber sig fra et Angreb, siger: det er Ingenting, og Deeltagelsen siger: det er Ingenting. Forfærdeligt, naar i et lille Land Piat og Grinen truer med at blive den »offentlige Mening«. Danmark var ifærd med at gaae op i Kjøbenhavn, og Kjøbenhavn lige paa Nippet til at blive en Kjøbstad. At gjøre det, især ved Hjælp af Pressen, er let nok; og naar det saa er gjort, behøves der maaskee en Generation for at forvinde det.

Dog nok herom. Det der var mig af Vigtighed var at forandre min personlige Existeren i Forhold til, at jeg gjorde Overgangen til at stille de religieuse Problemer. Jeg maatte have en til den Art Forfatter-Virksomhed svarende, understøttende Existentsform. Det var som sagt i December Maaned, og det var ønskeligt at have Alt i Orden til den Tid, afsluttende Efterskrift skulde komme. Saa blev Skridtet ogsaa gjort, endnu i December Maaned. Med det Kjendskab jeg havde til saadanne Forhold, saae jeg let, at to Ord til hiint Ironiens Organ, der i een Forstand, c: dersom jeg ikke havde været Den jeg var, ikke usildt hidtil havde venereret og uddødeliggjort mig, vilde være nok for absolut dialektisk at vende hele mit Existents-Forhold om, for at faae hele hiint uoverskuelige Publikum af Ironikere til at tage Sigte paa mig, saa jeg blev Gjenstanden for Alles Ironie, ak jeg Ironiens Magister.

Ordren blev da givet; for at det ikke skulde blive taget til Indtægt som en ny opfundet yderst piquant Form af Ironie, blev der sat en meget betydelig Dosis af det Ethiske til, idet jeg forlangte at blive udskjeldt af den væmmelige Ironies væmmelige Organ. Hiint talløse Uhyre af Ironikere har naturligviis anseet mig for gal; de Enkelte, som saae dybere i Sagen, have vel ikke uden en vis Gysen seet mig gjøre dette Spring, eller de have (fordi de kun tænke paa hvad der verdsligt forstaaes ved Værdighed, og ikke betænke hvad der gudeligt forstaaes derved) fundet det under min Værdighed at tage Sigte paa noget Saadant, medens jeg vilde finde det under min Værdighed at have levet samtidig med en saadan Demoralisation uden at have handlet afgjørende, nøiet med den godtkjøbs Dyd at bære mig ad som »de Andre«, c: saa godt som muligt at skulke mig fra at handle, medens en saa uproportioneret Presse-Nederdrægtighed vistnok lagde Mennesker i Graven, krænkede og forbittrede, om ikke altid de Angrebne, saa dog deres Hustruer, Børn, Slægtninge og Nærmeste, trængte sig besmittende ind i Alt, selv i de inderligste Privatlivets Forhold, selv i Skolelivets Hemmelighed, selv i Kirkens Helligdom, udspyrede Løgn, Bagvaskelse, Frækhed, Drengestreger: Alt i fordærvelige Lidenskabers og ussel Pengebegjærligheds Tjeneste, og for Alt var »Sjouere« – de Ansvarhavende! At det for at tjene min Idee var det Rigtige, det forstod jeg, og jeg vaklede ikke; Følgerne deraf, hvilke vistnok Ingen i Øieblikket har misundt mig, gjør jeg derfor historisk Paastand paa som min lovlige Eiendom, hvis perspektiviske Værd mit Øie let opdager.

Jeg havde nu udregnet, at dialektisk vilde Forholdet blive rigtigt, for igjen at faae indirekte Meddelelse. Medens jeg beskæftigede mig ene og alene med religieus Frembringelse, turde jeg som negativt Understøttende regne paa disse Pøbelagtighedens daglige Overgydelser, at de vilde svale tilstrækkeligt, saa den religieuse Meddelelse ikke blev altfor ligefrem eller altfor ligefrem skaffede mig Tilhængere. Læseren kunde ikke ligefrem forholde sig til mig; thi istedetfor det Æsthetiskes Incognito havde jeg nu faaet sat Latterens og Grinets Fare, der afskrækker de Fleste. Og selv dem, hvem dette ikke vilde afskrække, dem forstyrrede saa det Næste, den Tanke, at jeg selv frivilligt havde udsat mig for alt Dette, styrtet mig i det, en Art Afsindighed, aah ja, saaledes have vistnok ogsaa de Samtidige dømt om hiin Romer, der gjorde sit uddødelige Spring for at frelse Fødelandet; en Art Afsindighed, aah ja, og endnu engang aah ja, thi det var dialektisk nøiagtigt christelig Selvfornegtelse – og jeg, den stakkels Ironiens Magister, blev den bedrøvelige Gjenstand for et høistæret dannet Publikums Latter.

Costümet var rigtigt. Enhver religieus Forfatter er eo ipso polemisk; thi saa god er Verden ikke, at det Religieuse kan antages at have seiret eller at være i Majoriteten. En triumpherende religieus Forfatter, som er i *Welten*, er eo ipso ikke *religieus* Forfatter. Den væsentlig religieuse Forfatter er altid polemisk, og derhos lidende under eller lidende den Modstand, som svarer til hvad der i hans Tid maa ansees for at være det specifikke Onde. Er det Konger og Keisere, Paver og Biskopper – og Magten, der er det Onde, saa maa han ogsaa være kjendelig paa, at han er Gjenstand for disses Angreb. Er det Mængden – og Piat, Publikum – og den bestialske Grinen, der er det Onde, saa maa han ogsaa være kjendelig paa, at han er Gjenstand for den Art Angreb og Forfølgelse. Og har den væsentlige religieuse Forfatter som den Donkraft, han bruger, kun een, den miraculeuse Syllogisme: naar man spørger ham, hvoraf han beviser, han har Ret, og at det er Sandhed han siger, da svarer han: det beviser jeg deraf, at jeg bliver forfulgt; det er det Sande, det beviser jeg deraf, at jeg bliver udleet. Det er, han beviser ikke Sandheden eller sin Sags Retfærdighed af den Ære, Anseelse o. s. v., han nyder, lige omvendt; thi det væsentlig Religieuse er altid polemisk. Enhver religieus Forfatter, eller Taler eller Lærer, som unddrager sig, som ikke er der, hvor Faren er, og hvor det Onde har sit Tilhold, han er en Bedrager, og det vil ogsaa vise sig. Det gjælder nemlig for Enhver, at han, naar han er kommet til Dødens Porte, og disse i Døden aabnes for ham, at han da maa aflægge al Pragt og Herlighed og Rigdom og verdslig Anseelse, og Stjerner og Ærens Tegn, – det være ham nu tildeelt af Konger og Keisere,

eller af Mængden og Publikum – aflægge det som det aldeles Uvedkommende og Overflødige. Kun med Enhver, der i levende Live har været religiøs Forfatter, Lærer, Taler o. s. v., og været det paa eget An- og Tilsvær, gjøres der en Undtagelse. Befindes han at være i Besiddelse af noget Saadant, da faaer han ikke Lov til at lægge det fra sig, nei det pakkes sammen i en Bylt og gives ham med, han tvinges til at beholde det, eller til at bære Bylten, som man tvinger Tyven til selv at bære Kosterne. Og med denne Bylt maa han saa træde ind der, hvor han skal dømmes. Han var jo religiøs Lærer, saa bliver han at dømmes af de sande religiøse Lærere, der alle, saalænge de levede, vare forhaanede, forfulgte, udleete, bespottede, bespyttede. O, er det for det sandselige Menneske frygteligt at staae her i Verden udleet, bespottet, forhaanet: endnu frygteligere at staae i Evigheden med denne Bylt under Armen, eller iført – Pynten.

Costümet var rigtigt. I en grinende Samtid (som den var, om hvilken jeg taler, og i denne Henseende er det idetmindste min Mening, at »Krigen« har været en Lykke for Danmark) maa den religiøse Forfatter da for Gud i Himlens Skyld passe paa, at han fremfor Nogen bliver udleet. Udgaar det Onde fra Mængden, da maa den samtidige religiøse Forfatter da for Gud i Himlens Skyld passe paa, at han bliver Gjenstand for dens Forfølgelse, og i denne Henseende kommer paa første Pleie. Og min hele Betragtning af Mængden, som selv de Indsigtsfuldere i sin Tid dog maaskee fandt lidt overdreven: nu, i 1848, nu, ved Hjælp af Tilværelsens Gesticulationer (og disse ere kraftigere, ere som en elementarisk Rasen i Sammenligning med den Enkeltes spæde Stemme), nu bliver vel snarere Indvendingen, at jeg ikke har overdrevet nok. Og hiin Categorie »den Enkelte«, der blev anseet for sær og Særhedens Opfindelse, hvad den jo ogsaa er, thi blev ikke Den, der i een Forstand er Opfinderen, Socrates, i sin Tid kaldet ἀποροτατος (den Særeste): jeg bytter ikke det i sin Tid at have bragt den afgjørende frem, det bytter jeg ikke for et Kongerige. Er Mængden det Onde, er Chaos det, der truer: saa er der kun Frelse i Eet, at blive den Enkelte, den frelsende Tanke: hiin Enkelte. En Triumph har jeg oplevet, een eneste, men den mætter mig saa absolut, at jeg som Tænker ubetinget intet mere forlanger i Verden. De sidste Maaneders altomvæltende verdenshistoriske Begivenheder bragte nyfødte, eventyrlige, selvfølgelig forvirrede Tankers forvirrede Ordførere til Verden, og derimod Alt, hvad der hidtil paa forskjellig Maade havde ført Ordet, enten til Taushed eller i den Forlegenhed, at maatte i største Hast anskaffe sig en splinterny Habit, ethvert System sprængtes; som var der en Generations Afstand, med en saadan Lidenskab sprængtes i Løbet af et Par Maaneder det Forbigangne fra det Nærværende. Under denne Katastrophe sad jeg og læste Correctur af en Bog, der altsaa var skrevet før. Der blev ikke sat eet Ord til eller taget eet Ord fra, det var den Anskuelse, som jeg »den sære Tænker«, havde foredraget allerede i flere Aar: vil man læse den, man vil faae det Indtryk, at den Bog er skrevet efter Katastrophen. En saadan verdenshistorisk Katastrophe, der rangerer saaledes op, at end ikke Oldtidens Opløsning var saa storartet, er for Enhver, der var Forfatter, det absolute tentamen rigorosum. Jeg oplevede den Triumph, ikke at behøve at modificere eller forandre en Tøddel, ja, at mit Foregaaende, hvis det nu læstes, vilde blive langt, langt bedre forstaaet, end da det blev skrevet.

Og saa blot Eet endnu. Naar engang min Elsker kommer, vil han let see, at den Gang jeg var anseet for at være den Ironiske, laae Ironien dog ingenlunde der, hvor et høistæret dannet Publikum meente, den laae – og det forstaaer sig, saa taabelig kan da min Elsker umulig være, at han antager, at et Publikum kan forstaae sig paa Ironie, hvilket er lige saa umuligt som en masse at være den Enkelte. Han vil see, at Ironien just laae i, at i denne æsthetiske Forfatter, og under denne Verdslighedens Erscheinung skjulte den religiøse Forfatter sig, en religiøs Forfatter, der just i den Tid til sin Opbyggelse maaskee forbrugte lige saa megen Religiositet som ellers en heel Husholdning. Fremdeles vil min Elsker see, at i Forhold til det Næste Ironien er der igjen, og just i Det, som det høistærede dannede Publikum ansaae for Afsindighed. I en ironisk Samtid (hiint store Indbegreb af Daarer) er der for den væsentlige Ironiker intet Andet at gjøre end at convertere hele Forholdet, og selv blive Gjenstand for Alles Ironie. Min Elsker vil see, hvorledes det slog til, paa Punkt og Prikke, hvorledes mit Existents-Forhold vendte sig om, aldeles nøiagtigt svarende til Forandringen i Produktiviteten. Havde jeg ikke havt Øie derfor, eller Mod dertil, forandret Produktiviteten, men ikke mit Existents-Forhold, saa var Forholdet blevet udialektisk og confust.

Capitel III

Styrelsens Part i mit Forfatterskab

Hvad jeg hidtil har skrevet, har i en vis Forstand ikke været mig kjært eller lysteligt at skrive; der er noget Piinligt i at skulle tale saa meget om sig selv, Gud give jeg havde turdet tie endnu længere, ja døe i Taushed om hvad der i Taushed har som mit Arbeide og min Gjerning beskæftiget mig Dag og Nat. Men Gud være lovet, nu aander jeg, nu føler jeg ret egentligen en Trang til at tale, nu er jeg ved hvad der er mig en ubeskrivelig Salighed at betænke og at tale om. Dette mit Guds-Forhold er mit i mange Maader ulykkelige og

besværede Livs lykkelige Kjerlighed. Og om end denne Kjerligheds-Historie (hvis jeg saa tør kalde det) har det den sande Kjerligheds-Histories væsentlige Kjende, at kun Een kan ganske forstaae den, og kun Een har man absolut Glæde af at fortælle den, den Elskede, her altsaa Den, af hvem man er elsket¹: saa er det dog ogsaa glædeligt at tale til Andre derom.

1. Læseren vil nu maaskee blive opmærksom paa, hvorledes det der menneskelig talt har været hele Produktivitetens Ulykke, hvad der har bevirket, at den mere er kommet til at staae som til Overflod end til at gribe virksomt ind, er, at den menneskelig talt, er for religieus, eller Forfatterens Existents for religieus, at Forfatteren qua Forfatter har været absolut svag og derfor absolut trængt til Gud. Havde Forfatteren været mindre svag, altsaa menneskelig stærkere (altsaa mindre religieus), saa havde han uden videre overtaget Forfatterskabet som Sit, han havde saa formodentlig skaffet sig nogle Fortrolige og Venner, gjort Andre forud bekendt med hvad han vilde, raadført sig med dem, kaldt dem til Hjælp; og disse, der kunne sammenlignes med Faddere, havde saa igjen tilkaldt Andre, og Forfatterskabet var blevet virket ind i Øieblikket, virksomt i Øieblikket – istedetfor at være en Overflødighed, hvad da i endelig Forstand fremfor Alt og fremfor Alle Gud selv er. – Læseren vil nu maaskee blive opmærksom paa, hvorfor jeg med saa megen Anstrengelse og Opoffelse Dag ud og Dag ind har arbejdet for at forhindre, at det Usande skulde komme frem, det Usande, som dog, ligesom det altid skaffer det, ogsaa vilde have skaffet mig Penge, Ære, Anseelse, Bifald o. s. v., det Usande, at hvad jeg havde at foredrage var »Tidens Fordring«, at det henstilledes til et høistæret Publikums skaansomme Bedømmelse, item at det skyldte samme høistærede Publikum, Samtidens Bifald og Understøttelse og Acclamation, at det havde Fremgang. Lige omvendt maatte jeg, frygtende og elskende Gud, søvnløst vogte paa, at det Sande blev udtrykt, at det var ene og alene Guds Bistand, og at jeg Intet skylder hverken Publikum eller Samtid uden hvad Uret den har gjort mig, det Sande, Opvækkelsens Epigram, at det i en Tid, hvor Alt var General-Forsamling og Selskab og Comiteers Op-, Ned- og Hensættelse, medens der dog Intet skete, at i den Tid et eenligt, svageligt Menneske forundtes Evne og Kraft til at arbejde efter en Maalestok, som maatte lade formode, at det var mere end een Comitees Arbeiden; kort, det var religieust min Pligt, at min Existeren og min Forfatter-Existeren udtrykte det Sande, hvad jeg hver Dag havde fornummet og forvisset mig om, at der er en Gud til. – Læseren vil nu maaskee blive opmærksom paa, hvorfor jeg endog har fundet det fornødent i endelig Forstand at modarbejde min Stræben, just for at Ansaret absolut kunde sigte paa mig. Ganske ene, absolut ene maatte jeg i ethvert Øieblik være, ja jeg maatte fjerne Bistanden, at mit Ansvar ikke skulde blive for let. Blot een Ven og Medarbejder, saa bliver Ansaret en Brøk, end sige, naar man faaer en heel Samtid til Hjælp. Men mig gjaldt det i Sandhedens Tjeneste netop om, at hvis jeg foer vild, hvis jeg formastede mig, hvis det var usandt, at Styrelsen da absolut maatte ramme mig, og at jeg i Muligheden af denne Examination, som hvert Øieblik svævede over mig, maatte holdes vaagen, lydhør, lydig.

(tilbage)

Thi at jeg har behøvet og hvorledes jeg stadigen, Dag fra Dag, Aar efter Aar har behøvet Guds Bistand – for at besinde mig derpaa, for punktligt at kunne angive det, behøver jeg ikke Hukommelsen eller Erindringen til Hjælp, eller Journaler og Dagbøger, eller at conferere disse med hinanden: jeg gennemlever det atter saa levende, saa nærværende i dette Øieblik. Hvad har dog ikke denne Pen formaaet at fremstille, naar det gjaldt om Dristighed, Begeistring, Sværmerie næsten til Grændsen af Vanvid! Og nu da jeg skal tale om mit Forhold til Gud; om hvad der hver Dag er gjentaget i min Bøn, som takker for det Ubeskrivelige han har gjort for mig, saa uendelig meget Mere end jeg nogensinde havde ventet; om hvad der har lært mig at forundres, at forundres over Gud, hans Kjerlighed, og over hvad et Menneskes Aftmagt formaaer ved hans Bistand; om hvad der har lært mig baade at længes efter, og ikke at frygte for at skulde finde Evigheden kjedsommelig, da den just er Situationen som jeg behøver den, for ikke at bestille Andet end takke: idet jeg nu skal tale derom, da vaagner en Digter-Utaalmodighed i min Sjæl. Jeg vilde, mere besluttet end hiin Konge, der raabte

»mit Kongerige for en Hest«, og salig besluttet som han ikke var det, vilde jeg give Alt, mit Liv med, for at finde, hvad der er Tanken saligere at finde end den Elskende den Elskede, »Udtrykket«, for saa at døe med dette Udtryk paa mine Læber. Og see det tilbydes, Tankerne, saa fortryllende som hine Frugter i Eventyrets Have, saa rige, varme, inderlige, Udtrykkene, saa lindrende for Taknemlighedens Trang i mig, saa svalende over den hede Længsel – det er mig som, hvis jeg havde en bevinget Pen, ja om jeg havde ti, vilde jeg dog ikke være istand til hurtigt nok at følge med i Forhold til Rigdommen, som tilbyder sig. Men idet jeg saa tager min Pen i Haanden, kan jeg, som man taler om ikke at kunne flytte en Fod, for Øieblikket ikke røre den; i denne Tilstand kommer der dette Forhold betræffende ikke en Linie paa Papiret. Det er mig som hørte jeg en Stemme, der sagde til mig: dumme Menneske, hvad bilder han sig ind, veed han ikke, at Lydighed er Gud kjerere end Vædderens Fedme; gjør det Hele som et Pligtarbeide. Saa bliver jeg ganske rolig, saa bliver der Tid til at skrive hvert Bogstav med min langsommere Pen næsten omhyggeligt. Og vaagner hiin Digter-Lidenskab igjen i mig et Øieblik, da er det mig, som hørte jeg en Stemme tale til mig, som en Lærer taler til en Dreng, naar han siger: hold nu blot ordentlig paa Pennen og skriv hvert Bogstav lige nøiagtigt. Og saa kan jeg gjøre det, saa tør jeg ikke Andet, saa skriver jeg hvert Ord, hver Linie saa godt som uvidende om det næste Ord og den næste Linie. Og naar jeg saa bagefter læser det igjennem, saa tilfredsstillende det mig dog ganske anderledes. Thi selv om saa var, at maaskee eet og andet glødende Udtryk undslap mig, Frembringelsen er en anden, er ikke Digter- eller Tænker-Lidenskabens, men Gudfrygtens, og for mig en Gudsdyrkelse.

Men hvad jeg nu i dette Øieblik gennemlever eller gennemlevede, det er idelig og idelig erfaret under den hele Forfatter-Virksomhed. Om »Digteren« siges det, at han paakalder Musen for at faae Tankerne. Dette har egentligen aldrig været mit Tilfælde, min Individualitet formener mig endogsaa at forstaae det; men derimod har jeg behøvet Gud hver Dag for at værge mig mod Tankernes Rigdom. Sandeligen, giv et Menneske en saadan Produktivitets-Evne, og saa et saa svageligt Helbred, han skal vel lære at bede. Jeg har hvert Øieblik kunnet gjøre dette Kunststykke, og jeg kan gjøre det endnu: jeg kunde sætte mig ned og blive ved at skrive uafbrudt Dag og Nat og atter een Dag og een Nat, thi der er Rigdom nok. Gjorde jeg det, saa er jeg sprængt. O, blot den mindste diætiske Uforsigtighed, saa er jeg i Livsfare. Naar jeg saa lærer Lydighed, gjør Arbeidet som det strenge Pligtarbeide, holder ordentlig paa Pennen, skriver hvert Bogstav omhyggeligt, saa kan jeg. Og saa har jeg mange, mange Gange havt mere Glæde end af Tanken, jeg producerede, af Lydigheds-Forholdet til Gud. – Dette er, hvad let sees, Udtrykket for, at jeg ikke har et umiddelbart Forhold til Gud at beraabe mig paa, ikke kan eller tør sige, at det er ham, der umiddelbart indskyder mig Tankerne, men at mit Forhold til Gud er et Reflexions-Forhold, Inderlighed i Reflexion, som da overhovedet Reflexion er min Individualitets-Bestemmelse, hvorfor jeg ogsaa i at bede har min Styrke i at takke.

Saaledes har jeg under hele Forfatter-Virksomheden uafbrudt behøvet Guds Bistand, for at kunne gjøre det som et simpelt Pligt-Arbeide, hvortil anvistes bestemte Timer hver Dag, udenfor hvilke der ikke turde arbeides; og skete det en enkelt Gang, da maatte jeg dyrt nok bøde derfor. Intet ligner min Adfærd mindre end hiin geniale Stormen paa, og saa en tumultuarisk Bryden af; jeg har i Grunden levet som en Skriver i sit Contoir. Fra første Begyndelse har jeg været som under Beslag, og hvert Øieblik fornummet, at det var ikke mig, der spillede Herren, at der var en Anden, der var Herren, fornummet det med Frygt og Bæven, naar han lod mig mærke sin Almagt og min Intethed, fornummet det ubeskrivelig saligt, naar jeg forholdt mig til ham og Arbeidet i ubetinget Lydighed. Det Dialektiske ligger i, at hvad Overordentligt, der var mig betroet, for en Forsigtigheds Skyld var mig betroet i en saadan Elasticitet, at hvis jeg ikke vilde lystre, saa slog det mig ihjel. Det er som naar Faderen siger til Barnet: Du skal faae Lov at faae det altsammen, det er Dit, men vil Du ikke lyde og bruge det som jeg vil, nu vel, jeg skal ikke straffe Dig ved at tage det fra Dig, nei tag det – det knuser Dig. Uden Gud er jeg mig selv for stærk, og paa den maaskee af alle Maader kvalfuldeste sprængt. Jeg har, efterat jeg er blevet Forfatter, egentlig aldrig oplevet den Dag, hvor jeg har erfaret, hvad jeg hører Andre klage over, Mangel, eller at Tankerne ikke vilde tilbyde sig; hændte det mig, vilde jeg vel snarere være i det Tilfælde næsten at blive glad, at jeg da endeligen fik en Dag rigtig fri. Men jeg har mange Gange oplevet, og i ethvert Øieblik med Gru været vidende om en frygtelig Qval, der er som det at hungre i Overflod, det at overvældes af Rigdom – hvis jeg ikke øieblikkeligt lærer Lydighed, lader Gud hjælpe mig, producerer paa samme Maade, saa rolig og stilfærdig som man gjør et Pligt-Arbeide.

Men ogsaa i en anden Forstand har jeg under hele Forfatter-Virksomheden idelig og idelig, Dag efter Dag i Aarenes Løb behøvet Guds Bistand; thi han har været min eneste Medvider, og kun i Tillid til hans Medviden har jeg turdet vove, hvad jeg har vovet, og kunnet udholde, hvad jeg har udholdt, og fundet Saligheden deri: at blive ganske bogstavelig ene i den uhyre Verden, ene, thi overalt hvor jeg var, for Alles Øine eller under fire Øine med den Fortroligste, jeg var altid iført Bedraget, altsaa ene, blev ikke mere ene i Nattens Eensomhed; ene, ikke i Amerikas Skove, i disses Rædsler eller Farer, men ene i, hvad der forvandler selv den frygteligste *Virkelighed* til Vederqvægelse og Lindring, ene i de rædsomste *Muligheders* Selskab; ene, næsten med det menneskelige Sprog mod mig; ene i Qvaler, der have lært mig mere end een ny Note til hiin Text om Pælen i Kjødets; ene i Afgjørelser, hvor man kunde have behøvet Venner, om muligt hele Slægten til at holde paa En; ene i dialektiske Spændinger, som vilde bringe ethvert Menneske med min Phantasie – uden Gud – til Afsindighed; ene i Angester indtil Døden; ene i en Tilværelses Meningsløshed uden at kunne, selv om jeg vilde det, gjøre mig forstaaelig for en Eneste – hvad siger jeg, gjøre mig forstaaelig for en Eneste, nei der var Tider, hvor *det* ikke manglede, saa man ikke kunde sige »*det* manglede blot«, Tider, hvor jeg end

ikke kunde gjøre mig forstaaelig for mig selv. Naar jeg nu betænker, at Aar ere forgangne paa den Maade, saa gyser jeg; dersom jeg eet eneste Øieblik seer feil, saa synker jeg sammen. Men seer jeg rigtigt, saa jeg troende finder Hvilen i Tillid til Guds Medviden, saa er Saligheden der atter.

Og nu i det Stykkevise; det vilde være forgjeves, om jeg forsøgte paa at fortælle, hvorledes jeg der har fornummet Guds Bistand. Mig uforklarligt er det saaledes, hvad der saa ofte er hændt mig, at naar jeg gjorde, hvad der var mig umuligt at sige hvorfor, eller i Forhold til hvilket det ikke faldt mig ind at spørge om hvorfor, naar jeg som ganske enkelt Menneske fulgte min Natur-Bestemmelses Tilskyndelser, at da Dette, som for mig altsaa havde en reen personlig Betydning indtil Grændsen af det Tilfældige, at Dette da viste sig at have en ganske anden, en reen ideel Betydning, naar det bag efter saaes ind i Forfatter-Virksomheden; at Meget, som jeg har gjort reent personligt, at det, forunderlig nok, just var Det, jeg skulde gjøre qua Forfatter. Uforklarligt har det været mig, hvorledes saa ofte som det syntes ganske tilfældige Smaaomstændigheder i mit Liv, hvilke da rigtignok igjen ved min Phantasie blev noget saare Meget, have bragt mig i en bestemt Tilstand; og jeg forstod mig ikke selv, blev tungsindig – og see, saa udviklede sig heraf en Stemning, og netop den, som jeg i Forhold til det Arbeide, jeg i den Tid beskæftigede mig med, skulde bruge, og just paa det Sted. Thi der har i Produktiviteten ikke været end ikke det mindste Sinkerie; det, der skulde bruges, har altid været ved Haanden, just til det Øieblik, det skulde bruges. Den hele Produktivitet har i een Forstand havt den uafbrudte Jævnhed, som om jeg ikke havde bestilt Andet end hver Dag at afskrive et bestemt Stykke af en trykt Bog.

Dog i en endnu nøiagtigere Betydning maa jeg i dette Regnskab opføre Styrelsens Part i Forfatterskabet. Dersom jeg nemlig vilde gaae hen og sige, at jeg fra første Øieblik af havde havt Overskuelse over den hele Forfatter-Virksomheds hele dialektiske Bygning, eller at jeg i ethvert Øieblik Trin for Trin i Reflexion forud havde udtømt Mulighederne saaledes, at Reflexionen bagefter ikke havde lært mig Noget, stundom noget Andet, at det jeg havde gjort vistnok var det Rigtige, men at jeg dog nu først ret selv forstod det: vilde jeg gjøre dette, da var det en Fornegtelse og en Uredelighed mod Gud. Nei, jeg maa med Sandhed sige: jeg kan ikke forstaae det Hele, just fordi jeg indtil den mindste Ubetydelighed kan forstaae det Hele; men det jeg ikke kan forstaae er, at jeg nu kan forstaae det, og dog ingenlunde tør sige, at jeg i Begyndelsens Øieblik forstod det saa nøiagtigt – og dog er jeg jo Den, som har udført det og med Reflexion gjort ethvert Skridt. I snaksom Tale kunde man let forklare dette ved at sige, hvad man ogsaa har sagt om mig, uden at have nogen Forestilling om min Forfatter-Virksomheds Totalitet, at jeg var et Reflexionens Genie. Men just fordi jeg erkjender Rigtigheden af, at Reflexion udsiges om mig – sandeligen jeg er for meget reflekteret til ikke at see, at denne Sættelse af Reflexion og Genie forklarer Intet; thi forsaavidt En har Genialitet har han ikke Reflexion, og omvendt, da Reflexion netop er Umiddelbarhedens Negation.

Skulde jeg nu saa categorisk bestemt som muligt udtrykke denne Styrelsens Part i hele Forfatter-Virksomheden, saa veed jeg intet mere betegnende eller mere afgjørende Udtryk end dette: det er Styrelsen, der har opdraget mig, og Opdragelsen er reflekteret i Produktivitets Proces. Forsaavidt bliver det saa i een Forstand ikke ganske sandt, hvad der i det Foregaaende blev udviklet, at hele den æsthetiske Produktivitet er et Bedrag; thi dette Udtryk indrømmer lidt for meget i Retning af Bevidsthed. Imidlertid er det dog heller ikke ganske usandt, thi jeg har været mig bevidst under Opdragelsen og fra først af. Processen er: en digterisk og filosofisk Natur skaffes tilside for at blive Christen. Men det Usædvanlige er, at Bevægelsen begynder samtidigt, og derfor er det en bevidst Proces; man faaer at see, hvorledes det gaaer til; det Andet indtræder ikke ved en Række Aars Adskillelse fra det Første. Saaledes er vistnok den æsthetiske Produktivitet et Bedrag, dog i en anden Forstand en nødvendig Udtømmelse. Det Religieuse er allerede lige fra første Øieblik afgjørende tilstede, har afgjort Overmagten, men venter taalmodigt lidt paa, at Digteren faaer Lov til at tale sig ud, dog derhos med Argus' Øine vogtende paa, at Digteren ikke narrer det, og det Hele bliver en Digter¹.

-
1. Denne Tanke, at det er »Digteren« man skal bort fra, har ogsaa allerede i Enten – Eller fundet sit Udtryk, om det end, forstaaet i hele Forfatter-Virksomhedens Totalitet, naturligviis gjælder, at det er i langt dybere Forstand man skal bort eller tilbage fra »Digteren«, end anden Deel af Enten – Eller kunde forklare det. At dette er saa i Enten – Eller, er allerede bemærket i afsluttende Efterskrift p. 188, Lin. 21 o. fl.; ja egentlig er jo Overgangen, der gjøres i Enten – Eller, den fra en Digter-Existentis til en ethisk Existeren.
(tilbage)

Fra dette Synspunkt mener jeg, at Forfatter-Virksomhedens Betydning for Tiden bedst viser sig. Skulde jeg med eet Ord sige min Dom om Tiden, saa vilde jeg sige: den mangler religiøs Opdragelse. Det at blive og at være Christen er blevet en Trivialitet, det Æsthetiske har ligefrem Overhaand; man er, ved at gaa videre end det at være Christen (hvad Enhver sagtens er), kommet tilbage til eller ind i et med Tilsætning af det Christelige raffineret æsthetisk og intellectuelt Hedenskab; Opgaven, som er at sætte for de Fleste i Christenheden, er: fra »Digteren«, eller fra at forholde sig til, at have sit Liv i det, Digteren foredrager, fra Spekulationen, fra det phantastisk (hvilket tillige er umuligt) at have sit Liv i at spekulere (istedetfor at existere), at blive Christen. Den første Bevægelse er den æsthetiske Produktivitets totale Betydning i Forfatter-Virksomhedens Totalitet; den anden Bevægelse er afsluttende Efterskrifts, der idet den drager eller redigerer hele den æsthetiske Produktivitet ind i sin Fordeel for at belyse sit Problem, Problemet »det at blive Christen«, selv gjør den samme Bevægelse i en anden Sphære: fra Spekulationen, Systemet o. s. v. til det at blive Christen. Bevægelsen er: **tilbage**, og skjøndt det Hele er gjort uden »Myndighed«, er der dog i Tonearten Noget, der erindrer om en Betjent, naar han ved et Opløb siger: tilbage, hvorfor ogsaa mere end een af Pseudonymerne bruger det Udtryk om sig selv, at han er en Betjent, en Opsigtsbetjent.

Og nu jeg, Forfatteren, hvilket Forhold har jeg da, efter min Dom, til Tiden? Er jeg maaskee »Apostelen«? Afskyeligt, Sligt har jeg aldrig givet Anledning til, jeg er et stakkels ringe Menneske. Er jeg da Læreren, Opdrageren? Nei, heller ikke, jeg er Den, der selv er blevet opdraget, eller, hvis Forfatterskab udtrykker det at blive opdraget til at blive Christen: idet Opdragelsen og eftersom Opdragelsen trykker paa mig, trykker jeg igjen paa Tiden, men Lærer er jeg ikke, kun Meddiscipel.

For yderligere at belyse Styrelsens Part i Forfatterskabet, bliver det fornødent at forklare, forsaavidt jeg disponerer over Forklaringen, hvorledes det gik til med, at jeg blev Forfatter.

Om mit *vita ante acta* (Ϸ: fra Barndommen til jeg blev Forfatter) kan jeg her ikke udførligere udvikle mig, hvor mærkeligt det end er for mig, hvorledes jeg fra min tidligste Barndom og Skridt for Skridt i hele min Udvikling er prædisponeret til netop at blive den Art Forfatter jeg blev. For det Følgendes Skyld maa jeg dog give et Par Træk dertil, hvad jeg gjør med Undseelse, som en Personlighed vel altid gjør det, naar han skal tale reent personligt om sig selv.

Fra Barn af var jeg i et uhyre Tungsinds Magt, hvis Dybde finder sit eneste sande Udtryk i den mig forundte lige saa uhyre Færdighed i at skjule det under tilsyneladende Munterhed og Livslyst – min eneste Glæde fra saa langt jeg næsten kan huske tilbage, at Ingen kunde opdage, hvor ulykkelig jeg følte mig; hvilket Forhold (Tungsinds og Forstillelseskunstens lige store Størrelse) jo betyder, at jeg var anviist mig selv og Guds-Forholdet. – Som Barn blev jeg strengt og alvorligen opdraget i Christendommen, menneskelig talt, afsindigt opdraget: allerede i den tidligste Barndom havde jeg forløftet mig paa Indtryk, som den tungsindige Olding, der havde lagt dem paa mig, selv segnede under – et Barn, afsindigt, paaklædt til at være en tungsindig Olding. Frygteligt! Hvad Under da, at der var Tider, hvor Christendommen forekom mig den umenneskeligste Grusomhed, om jeg dog aldrig, selv naar jeg var længst borte fra den, slap Ærbødigheden for den, fast besluttet, især hvis jeg ikke selv valgte at blive Christen, aldrig at indvie Nogen i de Vanskeligheder, som jeg kjendte, og som jeg aldrig hverken hørte eller læste omtalte. Men brudt med Christendommen eller opgivet den, har jeg aldrig; at angribe den har aldrig været min Tanke – nei jeg havde, fra den Tid der kunde være Tale om Anvendelse af mine Kræfter, fast besluttet at anvende Alt for at forsvare den, eller i ethvert Tilfælde for at fremstille den i sin sande Skikkelse; thi allerede meget tidligt var jeg, ved Hjælp af min Opdragelse, sat istand til at forvise mig om, hvor sjældent Christendommen fremstilles i sin sande Skikkelse, hvorledes De, der forsvare den, oftest forraade den, og hvor sjældent Angriberne egentligen ramme den, medens de, hvad endnu er min Betragtning, ofte ypperligt ramme den bestaaende Christenhed, der vel snarest maatte kaldes den sande Christendoms Carricatur, eller et uhyre Quantum Misforstaaelse, Sandsebedrag o. D., forsat med en sparsom lille Dosis sand Christendom. – Saaledes elskede jeg Christendommen paa en Maade: den var mig det Ærværdige – mig havde den rigtignok menneskelig talt gjort høist ulykkelig. Det hang sammen med Forholdet til min Fader, det Menneske jeg har elsket høiest – og hvad vil dette sige? Dertil hører netop at det er Den, som har gjort En ulykkelig – men af Kjerlighed. Hans Feil laae ikke i Mangel paa Kjerlighed, men i at forvexle en Olding og et Barn. At elske Den, der gjør En lykkelig, er en i Retning af Reflexion mangelfuld Bestemmelse af Kjerlighed; at elske Den, der i Ondskab gjorde En ulykkelig, er Dyd; men at elske Den, der af Kjerlighed, altsaa ved en Misforstaaelse, men af Kjerlighed gjorde En lykkelig: det er den, saavidt jeg veed rigtignok hidtil aldrig beskrevne, men dog normale Reflexionens Formel for det at elske.

Saa gik jeg ud i Livet, begunstiget paa enhver Maade i Henseende til Aands-Evner og ydre Vilkaar; der var og der blev gjort Alt for at udvikle min Aand saa rigt som muligt. Freidigt – dog med en afgjort Sympathie og Forkjerlighed for det at lide, og for hvad der paa den ene eller paa den anden Maade er fortrykt og lidende –

kan jeg i en vis Forstand sige gik jeg ud i Livet, med en næsten dumdristig-stolt Reisning; jeg har aldrig noget Øieblik i mit Liv været forladt af den Tro: man kan hvad man vil – kun Eet ikke, ellers alt Andet ubetinget, men Eet ikke, ikke hæve det Tungsind, i hvis Magt jeg var; det er aldrig (ja, Andre vil det vel synes en Indbildning, men for mig har det i Sandhed været saa, lige saa sandt som det Næste, hvilket vel igjen vil synes Andre en Indbildning) nogensinde faldet mig ind, at der levede det Menneske, som var, eller samtidigt skulde fødes det Menneske, som blev min Overmand – i mit Inderste var jeg mig selv den Elendigste af Alle; det er aldrig nogensinde faldet mig ind, at jeg, selv om jeg vilde have forsøgt mig paa det Dumdristigste, ikke skulde seire – kun ikke i Eet, ellers ubetinget i Alt, men i Eet ikke, at hæve dette Tungsind, hvis Lidelse jeg neppe een Dag heel har været fri for. Imidlertid maa dette dog forstaaes saaledes, at jeg meget tidlig var indviet i den Tanke, at det at seire er at seire i uendelig Forstand, hvilket i endelig Forstand er at lide; saa dette atter var i Overensstemmelse med mit Tungsinds Forstaaen i det Inderste, at jeg egentligen Ingenting (i endelig Forstand) duede til. – Det, der forligte mig med min Skjebne og med min Lidelse var, at jeg, ak den saa ulykkeligt, saa kvalfuldt Fangne havde faaet denne ubegrændsede Frihed i at kunne bedrage, at jeg havde og fik Lov til at være ubetinget ensom med Smerten – det forstaaer sig, det var alligevel nok til hos mig selv at gjøre mig al min øvrige Formaaen lidet lystelig. – Naar dette er givet (en saadan Smerte og en saadan Skjulthed), beroer det paa en Individualitets Forskjel, hvorledes der svinges af, om denne eensomme, indre Qval dæmonisk finder sit Udtryk og sin Tilfredsstillelse i at hade Mennesker og forbande Gud, eller lige omvendt. Dette Sidste var mit Tilfælde. Saa langt jeg kan huske tilbage, var jeg enig med mig selv om Eet, at for mig var der ingen Trøst eller Hjælp at søge hos Andre; mæt ved det Meget, som ellers var mig forundt, som Menneske længselfuld efter Døden, qua Aand ønskende det længst mulige Liv, var det min Tanke, der tungsindigt elskede Menneskene, at være dem behjælpelige, at finde Trøst for dem, fremfor Alt Klarhed i Tanken, in specie over Christendommen. Meget langt tilbage i min Erindring gaaer den Tanke, at der i hver Generation er et Par eller Tre, som blive offrede paa de Andre, brugte til i frygtelige Lidelser at opdage, hvad der kommer de Andre til Gode; saaledes forstod jeg tungsindigt mig selv, at jeg var udseet dertil.

Saa færdedes jeg i Livet – indviet i al mulig Livs-Nydelse, men egentlig aldrig nydende, snarere, hvad der var min Lyst i Forhold til Tungsindets Smerte, arbejdende for at frembringe det Skin, at jeg nød – i Omgang med alle mulige Mennesker, men at jeg i Nogen af dem havde en Fortrolig, er aldrig faldet mig ind, og vistnok heller aldrig faldet Nogen ind, at han var min Fortrolige: jeg maatte blive og blev lagttager, blev som saadan og som Aand ved dette Liv overordentlig beriget med Erfaringer, fik hiint Indbegreb af Lyster, Lidenskaber, Stemninger, Følelser o. s. v. at see ganske nær ved, Øvelse i at gaae ud og ind af et Menneske, samt i at eftergjøre; min Phantasie og min Dialektik havde bestandigt Stof nok at bearbejde, og Tid nok til, fri for al Travlheden, at være ørkesløs; i lange Tider har jeg ikke bestilt Andet end gjøre dialektiske Øvelser med Tilsætning af Phantasie, forsøgende mig paa min Aand, som man stemmer et Instrument: men jeg levede egentligen ikke. – Jeg omtumledes i Livet, forsøgt i saare meget og næsten i det meest Forskjellige, desto værre ogsaa i Vildfarelser, ak og ogsaa ad Fortabelsens Vei: saa jeg i mit 25de Aar, mig selv en gaadefuldt udviklet overordentlig Mulighed, hvis Betydning og Bestemmelse jeg, trods den eminenteste Reflexion, der om muligt forstod Alt, ikke forstod; forstod Eet, at mit Liv rettest anvendtes til at gjøre Poenitentse; men levet havde jeg egentligen ikke, undtagen under Bestemmelsen Aand, Menneske havde jeg ikke været, Barn og Yngling da allerminst.

Saa døde min Fader. Barndommens mægtige religiøse Indtryk fik i en Idealitetens Formildelse en fornyet Magt over mig; jeg var jo ogsaa nu blevet saa meget ældre, at jeg passede bedre for min Opdragelse, hvis Ulykke just var, at den først ret vil komme mig til Gode, naar jeg bliver 40 Aar gammel. Thi min Ulykke var saa godt som fra Fødselen, og fuldstændiggjort ved Opdragelsen, den: ikke at være Menneske. Men naar man er Barn – og de andre Børn lege, spørge eller hvad de ellers gjøre; o, og naar man er Yngling – og de andre Ynglinge elske, dandse, eller hvad de ellers gjøre: da, skjøndt man er Barn og Yngling, at være Aand, frygtelige Qval, end frygteligere, hvis man ved Hjælp af Phantasie forstaaer at gjøre det Kunststykke, at det seer ud, som var man den ungdommeligste af alle. Men denne Ulykke er allerede mindre naar man er 40 Aar gammel, og i Evigheden er den ikke til. Jeg har ingen Umiddelbarhed havt, har derfor, slet og ret menneskelig forstaaet, ikke levet; jeg er strax begyndt med Reflexion, har ikke i senere Aar samlet lidt Reflexion, men jeg er egentlig Reflexion fra først til sidst. I Umiddelbarhedens tvende Aldere (Barndom og Ungdom) har jeg, behændig, som Reflexion altid er, hjulpet, maattet hjælpe mig med noget eftergjort Noget, og, selv endnu ikke klar over, hvad det var der var mig forundt, gjennemlidt den Smerte ikke at være som de Andre, hvad jeg naturligviis den Gang havde givet Alt for blot en kort Tid at kunne være. En Aand kan ypperlig finde sig i ikke at være som de Andre, ja, det er netop Aands negative Bestemmelse; men Barndom og Ungdom forholde sig til Bestemmelsen: Art, Slægt, just derfor er det den største Qval i den Tid ikke at være som de Andre, eller som jeg besynderlig bagvendt at komme til at begynde der, hvor i hver Generation Nogle ende, de Fleste, hvilke blot udleve den sjelelig-legemlige Syntheses Momenter, aldrig naae hen, ved Bestemmelsen: Aand. Men saa har jeg ogsaa nu i en ganske anden Forstand Livet for mig. Intet er mig mere ubekjendt og fremmed end denne veemodige Længsel efter Barndom og Ungdom; jeg takker min Gud til, at det er overstaaet, og føler mig nu, med hver Dag jeg bliver ældre, lykkeligere, dog kun salig ved Tanken om Evigheden, thi Timeligheden er og bliver aldrig Aandens Element, men i een Forstand dens Lidelse.

En lagttager vil see, hvorledes Alt og dialektisk var sat i Bevægelse: en Pæl i Kjødet havde jeg, Aands

Begavethed (især Phantasie og Dialektik) og Dannelse i Overflod, en enorm Udvikling som lagttager, en i Sandhed sjelden christelig Opdragelse, et ganske eget dialektisk Forhold til Christendommen; oplært var jeg fra Barn i Lydighed, absolut Lydighed, udrustet med næsten dumdristig Tro paa at formaa Alt, kun ikke Eet, at blive en fri Fugl, om det saa blot var een eneste Dag heel, eller at slippe ud af Tungsindets Lænke, hvori en anden Magt holdt mig; endeligen var jeg mig selv en Poeniterende. Paa mig gjør det nu et Indtryk som var der en anden Magt, der fra første Øieblik havde seet dette an, og som Fiskeren siger om Fisken: lad den kun gaae, det er endnu for tidlig at trække op. Og forunderligt nok, hvad der ogsaa gaaer meget langt tilbage i min Erindring, uden at jeg paa nogen Maade kan sige, naar jeg begyndte, eller hvorledes Sligt er faldet mig ind: at jeg stadigen ∴ hver Dag har bedet til Gud: han vilde give mig Iver og Taalmod til den Gjerning, han selv vilde anwise mig.

Saa blev jeg Forfatter.

Forud for min egentlige Forfatter-Virksomheds Begynden ligger der en Begivenhed, eller rettere et Faktum; en Begivenhed havde formodentlig ikke været nok, det var et Faktum, jeg maatte selv være en Handlende. Nogen nærmere Oplysning om hiint Faktum, hvori det bestod, hvor frygtelig dialektisk combineret det var, om end i en anden Forstand ganske eenfoldigt, hvor Collisionen egentlig laae, kan jeg ikke give, men blot bede Læseren ikke at tænke paa Aabenbaringer og Deslige, thi for mig er Alt dialektisk. Derimod skal jeg fremstille Faktumets Følge, forsaavidt det tjener til at belyse Forfatterskabet. Det var et Dobbelt-Faktum. Jeg havde egentlig, hvor meget jeg end i en anden Forstand har levet, menneskelig talt sprunget Barndom og Ungdom over, dette maatte formodentlig (saa var det vel Styrelsens Mening) indhentes: istedetfor at have været ung, blev jeg Digter, hvilket er Ungdom anden Gang. Jeg blev Digter; men med mine Forudsætninger i Retning af det Religieuse, ja med min afgangste Religieusitet, blev det samme Faktum mig tillige en religieus Opvækkelse, saa jeg i den meest afgjørende Forstand kom til at forstaae mig selv i det Religieuse, i den Religieusitet, til hvilken jeg dog havde forholdt mig som til en Mulighed. Faktumet gjorde mig til Digter; havde jeg ikke været Den jeg var, Begivenheden derimod den den var og jeg handlet som jeg handlede: var det ikke blevet til videre; jeg var blevet Digter, og saa maaskee efter mange Aars Forløb kommet i Forhold til det Religieuse. Men just fordi jeg var saa religieus udviklet som jeg var, greb Faktumet langt dybere og tilintetgjorde i en vis Forstand i religieus Utaalmodighed det jeg var blevet: at være Digter, tilintetgjorde det, eller i ethvert Tilfælde jeg kom ganske samtidigt, i eet Nu til at begynde to Steder, dog saaledes, at det at være Digter egentlig var mig noget Uvedkommende, var det jeg var blevet ved et Andet, – den religieus Opvækkelse derimod vistnok ikke det jeg var blevet ved mig selv, men blevet efter mit Selv, det er, i det at være Digter gjenkjendte jeg i dybere Forstand ikke mig selv, men vel i den religieus Opvækkelse.

Her seer Læseren let Forklaringen af hele Forfatterskabets Duplicitet, kun at denne tillige blev optaget i Forfatterens Bevidsthed. Hvad var der at gjøre? Ja, det Digteriske maatte udtømmes, det var mig en Umulighed Andet. Men hele den æsthetiske Frembringelse var lagt under det Religieuses Beslag; det Religieuse fandt sig i denne Udtømmelse, men skyndede i eetvæk paa, som vilde det sige: er Du nu ikke snart færdig dermed¹. Medens der produceredes Digter-Frembringelser, levede Forfatteren i afgjørende religieus Bestemmelser².

-
1. Man vil nu maaskee blive opmærksom paa hvad jeg tidligt har forstaaet som hele Forfatter-Virksomhedens Ulykke menneskelig talt: den er for storartet, den passer ikke ind i noget Virkelighedens Øieblik, deels paa Grund af den uhyre Hasten hvormed der er arbeidet, deels fordi der tilbagelægges en saa afgjørende Udvikling som fra det Æsthetiske til det Religieuse, det Christelige. I Forhold til Enten – Eller som det første Arbeide var dette skjult, der var endnu ingen Maalestok givet, ei heller Dupliciteten sat. Man ansaa Enten – Eller for Frugten af mange Aars Arbeide. Det hjalp, dette Sandsebedrag, foruden mange andre hjalp Enten – Eller. Derfor ∴ ved Hjælp af Sandsebedraget kunde Publikum see den store Flid, der var anvendt i stilistisk Henseende – og dog er bogstaveligen Enten – Eller skrevet i kortest Tid og i den maaskee anvendt mindst Flid paa Stilen. Men det forstaaer sig, Publikum kunde ogsaa see, at første Deel af Enten – Eller var skrevet maaskee flere Aar før anden Deel; og det forholder sig lige omvendt, anden Deel er skrevet først. Saaledes med Enten – Eller. Men da saa Sandsebedraget blev gjort umuligt og Maalestokken givet, da kunde man ikke forstaae Andet end at det var Jadsk, og at det ikke var Umagen værd at følge med

– naturligt, en Produktivitet, hvortil jeg har brugt 5 Aar, til den burde ordentligviis være brugt 15. – Man vil maaskee ogsaa nu forstaae og give mig Ret i, at jeg ingen Anmeldelse ønskede, fordi jeg ingen væsentlig Anmeldelse turde vente; hvor turde jeg i et saa lille Land regne paa en Samtidig, der havde Forudsætningerne og tillige ogsaa Tid til at overskue en saa underfundig-bevidst Produktivitet – og ligefrem Meddelelse turde jeg ikke give Nogen, da jeg havde forstaaet Taushed religieust som min Pligt. Eller mon virkeligen Nogen, da han saa Enten – Eller, eet eneste Øieblik er faldet paa, at dens Forfatter var en Religieus, eller at han selv, hvis han har fulgt med min Forfatter-Virksomhed, i Løbet af 2 à 3 Aar med den Fart skulde befinde sig midt i den meest afgjørende christelige Produktivitet.

(tilbage)

2. Man vil her see Betydningen af »Pseudonymerne«, hvorfor jeg maatte være pseudonym i Forhold til al æsthetisk Frembringelse, fordi jeg havde mit eget Liv i ganske andre Kategorier og forstod fra Begyndelsen denne Produktivitet som noget Interimistisk, et Bedrag, en nødvendig Udtømmelse.

(tilbage)

I en vis Forstand var det slet ikke min Tanke at blive religieus Forfatter. Min Tanke var, saa hurtigt som muligt at udtømme det Digteriske – og saa ud paa en Landsby-Præstegaard. Med dette Bestik styrede jeg. Jeg følte mig fremmed ved hele Digter-Frembringelsen, men jeg kunde ikke anderledes. Som sagt, min Tanke var det oprindeligen ikke at blive religieus *Forfatter*. Det jeg havde tænkt mig som det energiske Udtryk for, at jeg havde været den Religieuse, og den Pseudonyme en mig Fremmed, var den brade Overgang: umiddelbart at søge ud paa Landet som Landsbypræst.

Imidlertid var Produktivitetens Trang i mig saa stor, at jeg ikke kunde det anderledes, jeg lod de to opbyggelige Taler komme ud, og jeg forstod mig selv med Styrelsen. Der blev indrømmet igjen en Tid til Digterfrembringelse, men bestandigt under det Religieuses Beslag, der passede paa, som sagde det: er Du ikke snart færdig dermed; og jeg forstod mig selv i at tilfredsstille det Religieuse ved at blive religieus Forfatter.

Mig havde Styrelsen nu engang bundet; jeg er, maaskee som en mistænkelig Person, blevet holdt paa meget knappe Diæter. Jeg er vant til at leve saaledes, at Maximum af Tid jeg mener at have tilbage er et Aar, stundom, ikke sjeldent, naar der ret skal spændes paa, lever jeg paa 8, ja paa Dags Sigt. Og Baand havde Styrelsen paa mig i enhver Henseende. I Retning af æsthetisk Frembringelse kunde jeg ikke løbe fra den, saaledes forstaaet, at det endte med, at jeg selv havde mit Liv i det Æsthetiske. Thi selv om det Religieuse ikke havde været bag ved, hiin »Pæl i Kjødet« vilde dog havde forhindret mig deri. Og i Retning af religieust Forfatterskab havde Styrelsen et Baand paa mig, at jeg ikke anmassede mig Noget, da jeg forstod mig selv at være i en stor Gjæld.

Og nu kommer jeg til et Udtryk om mig, Forfatteren, et Udtryk, som jeg pleier at bruge om mig selv, naar jeg taler med mig selv, et Udtryk, som forholder sig til hele Produktivitetens inverse Gang (at jeg ikke er begyndt med at sige, hvor jeg vilde hen), som forholder sig til min Egenskab af lagttager, samt min Bevidsthed om at være En, der selv trænger til Opdragelse: at jeg, i Forhold til Intellectualitetens og Religieusitetens Gebeter, med Sigte paa det Begreb »at existere« og saa paa det Begreb »Christenhed«, er som en Spion i høiere, i Ideens, Tjeneste – jeg har intet Nyt at forkynde, jeg er uden Myndighed, selv skjult i et Bedrag gaaer jeg ikke ligefrem tilværks men indirekte-underfundigt, er ingen hellig Mand, kort som en Spion, der i at spionere, i at vide Besked om Mislighederne og Sandsebedragene og det Mistænkelige, i at holde Opsynet selv er under det strengeste Opsyn. See, Politiet bruger jo ogsaa saadanne; det udvælger dertil ikke just Folk, hvis Liv altid var det retskafneste, der sees blot paa, at det er forfarne, listige, intriguante, kløgtige Folk, som kan snuse alting op, overalt skaffe Spor og gjøre aabenbart. Saa har Politiet end ikke Noget imod, at det ved Hjælp af en Saadans vita ante acta har Haand i Hanke med ham, at det just derved kan tvinge ham til ubetinget at finde sig i Alt, at lystre, og ingen Ophævelser for sin Person at gjøre. Saaledes ogsaa med Styrelsen, kun er der denne uendelige Forskjel mellem den og det borgerlige Politie, at Styrelsen, som er den forbarmende Kjerlighed, just af Kjerlighed bruger et saadant Menneske, frelser og opdrager ham, medens den bruger al hans Kløgt, der saaledes helliges og indvies. Men som selv behøvende Opdragelse forstaaer han sig at være forpligtet i den meest ubetingede Lydighed. Det er ganske vist, at Gud kan fordre ubetinget Alt af ethvert Menneske, at han ubetinget skal finde sig i Alt, men det er ogsaa ganske vist, at Bevidsthed om tidligere Vildfarelser hjælper betydeligt til Hurtighed og Adræthed i saa Henseende¹.

-
1. Vilde Nogen (hvad jeg vilde kalde en skarpsindig Bemærkning) sige »naar saa er, naar den Opfattelse, at Du er som en Spion, er sand, saa er jo den hele Forfatter-Virksomhed en Art misanthropisk

Forræderie, en Forbrydelse mod det at være Menneske«: saa vilde jeg svare: aah, ja, Forbrydelsen er nemlig den, at jeg *christeligt* har elsket Gud. Jeg har ikke med den mindste Brøksdeel af den mig forundte Evne stræbt at udtrykke dette (som maaskee er at elske Menneskene): at Verden er god, elsker det Sande, vil det Gode, at Tidens Fordring er Sandhed, at Slægten er det Sande eller vel endog Gud, og Opgaven derfor (goethisk-hegelsk) at tilfredsstille Samtiden. Tværtimod, jeg har stræbt at udtrykke, at Verden, om den ikke er ond, er middelmaadig; at »Tidens Fordring« altid er Daarskab og Taabeligheder; at Sandheden i Verdens Øine er en latterlig Overdrivelse eller en sær Overflødighed; at det Gode maa lide. Jeg har stræbt at udtrykke, at det at anvende Categorien »Slægt« paa det at være Menneske, især som Udtryk for det Høieste, er Misforstaaelse og Hedenskab, fordi Slægten: Menneske ikke blot ved Slægtens Fortrin er forskjellig fra en Dyr-Slægt, men ved dette *Menneskelige*, at i Slægten er hver Enkelt (ikke en enkelt Udmærket men hver Enkelt) mere end Slægten, hvad der ligger i Guds-Forholdet (og hvad der er Christendom, hvis Categorie just er den af en høistæret christelig Samtid som saa sær udleete: den Enkelte), da det at forholde sig til Gud er langt høiere end at forholde sig til Slægt eller gennem Slægt til Gud. Dette har jeg stræbt at udtrykke; jeg har ikke declameret eller tordnet, ikke doceret, men gjort aabenbart, at det ogsaa i vor Tid er saa, er sørgeligt og forvirret bevendt med det Gode og Sande, med Tiden og Samtiden; jeg har stræbt at gjøre det aabenbart med al den List og Underfundighed, der stod til min Tjeneste. Jeg har i Modsætning til den Betragtning og det Liv, der blot menneskeligt og menneskeligt-selvbehageligt elsker det at være Menneske og forraader Gud, i Modsætning dertil har jeg begaaet den Forbrydelse at elske Gud og stræbt paa enhver Maade, men indirekte, qua Spion, at faae Forræderiet gjort aabenbart. Antaget, at jeg ganske frit havde disponeret over mine Evner (og at det ikke havde været saa, at en anden Magt hvert Øieblik kunde tvinge mig, naar jeg ikke vilde med det Gode), saa kunde jeg lige fra det første Øieblik have converteret hele min Produktivitet ind i Tidens Interesse; jeg har havt det i min Magt (hvis dette Forræderie forøvrigt ikke vilde være blevet straffet saaledes, at jeg var blevet tilintetgjort) at blive Tidens Fordring, og var saa, goethisk-hegelsk, blevet et Beviis mere for at Verden er god, at Slægten er det Sande og Samtiden Instantsen, Publikum Sandhedens Opfinder og Dommer o. s. v., thi ved dette Forræderie vilde jeg have naaet at gjøre overordentlig Lykke i Verden o. s. v. Istedet derfor blev jeg (ogsaa tvungen) Spion. Noget Fortjenstligt er der ikke deri; min Salighed betræffende fortrøster jeg mig sandeligen ikke dertil. Men barnligt glæder det mig dog, at jeg har tjent saaledes, medens jeg i Forhold til Gud offerer denne min hele Virksomhed mere beskæmmet og undseelig end et Barn, der forærer Forældrene, hvad Forældrene have foræret Barnet. O, men er dog vel Forældrene saa grusomme, at de, istedetfor at se lidt venligt til Barnet og gaae ind i dets Idee, at det er en Præsent, tage Foræringen fra Barnet og sige »det er jo vor Eiendom«: saaledes ogsaa med Gud, saa grusom er han ikke, naar man som Gave bringer ham – hans Eget.

(tilbage)

Men dette er dog vel aabenbart, at Christenheden er løbet vild i Reflexion og Klogskab. Umiddelbar Pathos, ja selv om En i umiddelbar Pathos offrede sit Liv: hjælper ikke; der disponeres over altfor megen Reflexion og Kløgt til ikke at kunne gjøre hans Betydning til ingen. Selv for at en Martyr i disse Tider skulde gjøre Gavn, maa han have Reflexion, for at kunne vikle Tiden saaledes ind, at den virkelig bliver hængende, idet den ihjelslaaer ham – og at saa Opvækkelsen kan følge.

Saaledes forstaaer jeg mig i min Forfatter-Virksomhed: den gjør Christenhedens Sandsebedrag aabenbare, og skaffer Syn for det at blive Christen. Om der skulde gives en saa høi Grad af Religiositet, at den hele æsthetiske Produktivitet for den ikke kan betragtes som en nødvendig Udtømmelse, ikke som et helligt Bedrag, men som Noget, der maa angres: det veed jeg ikke; jeg har aldrig forstaaet det saaledes og neppe vil vel Nogen falde paa det, førend jeg nu siger det. Men da hos mig Alt er Reflexion, er selvfølgelig heller ikke denne Tanke undgaaet mig. Jeg kan tænke mig Indvendingen gjort af en scrupuløs og pusilanim

Forestilling om den Pligt at tale Sandhed, en Forestilling, der, consequent, fører til aldeles at forstumme af Frygt for at sige noget Usandt, og da dog ogsaa Tavshed kan være en Usandhed, consequent, fører til: gjør det eller gjør det ikke, tie eller tal, det er lige galt. Men Bæængstelse indtil Vanvid skjønnes ikke at være en højere Form af Religieusitet. Den teleologiske Suspension i Forhold til Sandhedens Meddelelse (indtil videre at fortie Noget, just for at det Sande kan blive sandere) er ligefrem Pligt mod Sandheden, og indeholdt i det Ansvar, et Menneske har for Gud betræffende den ham forundte Reflexion.

Bekjendt som jeg var med Inderlighedens Lidelse i Forhold til det at blive Christen, og strengt opdragen i denne, var nær den anden Side af Sagen undgaaet mig. Her hjalp Styrelsen og hjalp saaledes, at Følgen af hvad jeg gjorde, i Sandhed tjente mig og min Sag til Gode, at jeg, hvis man vil sammenligne Aands-Begavethed med en Strengleeg, ikke blot ikke blev forstemt, men fik een Streng mere paa mit Instrument – Frugten af den fuldstændigere Opdragelse i det at være Christen. Thi da jeg i det afgjørende Øieblik converterede mit Existents-Forhold i Anledning af »afsluttende Efterskrift«, har jeg faaet Leilighed til at opleve, hvad man dog aldrig ret troer paa, uden at have oplevet det, dette Christelige: at det Kjerlige hades. Sandeligen, Intet har jeg nogensinde mindre været end fornem, og, selv af ringe Herkomst, elsket den menige Mand eller hvad man kalder den simple Classe, det veed jeg jeg har gjort; thi deri fandt jeg tungsindigt min Glæde – og dog er det netop dem, man har hidset paa mig og bildt dem ind, at jeg var fornem. Havde jeg virkelig været fornem, var dette aldrig hændt mig. See, det er netop de christelige Proportioner og nok for at sætte mig istand til at belyse det Christelige fra denne Side. Anken, der, naar det blot Menneskelige, ikke Christendommen, skal være Dommeren, kunde føres mod min Maade at leve paa, kan ene udtrykkes saaledes, at jeg ikke har holdt nok paa mig selv, ikke været fornem, at jeg menneskelig talt letsindigt (christelig forstaaet gudfrygtigt) har spøget med verdslig Ære og Anseelse, at jeg ved at svække om muligt al min verdslige Anseelse, tillige har bidraget til at svække verdslig Anseelse overhovedet. Jeg vilde, som tidligere sagt, finde det i sin Orden, om de Fornemme og Anseete, i Betragtning heraf, havde været mig lidt ugunstige, og jeg paaskjønner desto mere, at lige det Modsatte er og har været Tilfældet. Men at jeg paa Grund af, at jeg har levet som jeg har levet, er lagt for Had hos den menige Mand, at jeg altsaa, fordi jeg ikke har været fornem nok, at jeg derfor angribes – ikke af de Fornemme, men af den menige Mand: det er Afsindighed – og de christelige Proportioner.

* *
*

Altsaa, den hele Forfatter-Virksomhed dreier sig om: i Christenheden at blive Christen; og dette er Udtrykket for Styrelsens Part i Forfatterskabet, at Forfatteren er Den, der selv saaledes er blevet opdraget, dog med Bevidsthed derom fra først af.

Epilog

»Men hvad har Du nu her gjort«, hører jeg En sige, »seer Du da ikke, hvad Du ved denne Oplysning og Vitterliggjørelse har tabt i Verdens Øine?« Jo vist, det seer jeg meget godt; jeg taber herved, hvad, christeligt, maa ansees for Tab at besidde, enhver Verdslighedens Form af det Interessante. Jeg taber det Interessante, at forkynde Lystens forføreriske Underfundighed, og Livsnydelsen, den meest raffinerede Livsnydelses glade Budskab, og Spottens Overmod. Jeg taber det Interessante, at være en interessant Mulighed, om det dog ikke var muligt, at Den, der lige saa begejstret og varmt repræsenterede det Ethiske, om det dog ikke var muligt, at han var lige det Modsatte *enten* paa den ene Maade *eller* paa den anden Maade, da det, saa interessant, er umuligt at sige med Bestemthed, hvilket han er. Jeg taber det Interessante, at være en Gaade, om dette indtil det yderste drevne Forsvar for Christendommen ikke var den underfundigst udtænkte Form for et Angreb. Dette Interessante taber jeg, istedetfor hvilket substitueres det Intet mindre end Interessante, den *ligefremme Meddelelse*, at Problemet var og er: det at blive Christen. Det Interessante har jeg tabt i Mængdens Øine, i Verdens Øine – hvis jeg ellers slipper dermed, hvis den ikke bliver rasende over, at et Menneske har dristet sig til at være saaledes underfundig.

Sandt nok, det gaaer (christelig forstaaet fremad) i een Forstand tilbage for mig. Jeg begyndte som Forfatter med en uhyre Force: at være noget nær lønligen anseet for en Skurk – men naturligviis just derfor elskværdig, især som saa uhyre interessant og piquant. Dette var nødvendigt for at faae »Mængden« af Christne lidt med. Selv om En var en Helgen, at begynde dermed, er eo ipso at opgive Alt; thi i Reflexionens Tid, i hvilken vi leve, parerer man strax, og end ikke hans Død gavner. Nei i Reflexionen maa Alt gjøres omvendt. Saaledes begyndte jeg. Den Gang stod jeg paa mit Høieste i Forhold til Mængden af Mennesker, og – da vi leve i Christenheden, hvor Alle ere Christne – altsaa i Forhold til Mængden af Christne, den uhyre Mængde af Christne, alle Roman-Læsere og Læserinder, de æsthetisk Dannede, skjønne Aander, som tillige

Alle ere Christne.

Dette var Begyndelsen. Efterhaanden som jeg saa kom længere frem, og hiint Publikum af Christne blev opmærksomt paa, eller fattede en Mistanke om – ja det er bagvendt nok – det fattede en Mistanke om, at jeg dog maaskee endda ikke var slet saa slet: saa faldt Publikum mere og mere fra; og jeg begyndte saa smaat at gaae ind under det Godes kjedsommelige Bestemmelser – medens jeg, der gik ved Siden i opbyggelige Taler, saae med Glæde, at »hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemlighed kalder *min* Læser«, blev mere end Een, en lidt talrigere Bestemmelse, men rigtignok ikke noget Publikum. Og da jeg saa handlede en lille Smule christelig afgjørende, gjorde, hvad jeg er mig bevidst tillige at have gjort som en sand Velgjerning mod det lille Danmark, hvad der ubetinget vil glæde mig i min Dødsstund, kastede mig, som Offeret, mod Pøbelagtighedens Opstand: da blev jeg af Publikum anset for gal og sær, dømt næsten som en Forbryder – nu det forstaaer sig, der var jo heller ikke det mindste Skurke- eller Slyngelagtige i, hvad jeg gjorde. – Hvor det dog slaar til; jeg troer ikke, der kan forlanges mere af en Spion.

Og nu, nu er jeg da slet ikke mere interessant. At det at blive Christen, at det *virkelig* skulde være Grundtanken i den hele Forfatter-Virksomhed: hvor kjedsommeligt! Og alt Det om Forfærers Dagbog¹, dette uhyre Piquante! Nu, ja ogsaa det hørte med. Vilde Nogen reent æsthetisk spørge mig betræffende min Dom om den æsthetiske Produktivitet, saa vil jeg ikke lægge Dølgemaal paa, at jeg meget godt veed, hvad der er præsteret, men tilføie, at selve Præstationens æsthetiske Værd for mig i dybere Forstand betyder, hvor uendelig vigtig den Afgjørelse er, at blive Christen. Umiddelbart er det ganske *ligefrem* at blive Christen; men Maalestokken for Reflexions-Udtrykkets Sandhed og Inderlighed i Forhold til det at blive Christen er just, hvor værdifuldt Det er, som i Reflexionen kastes af. Thi man bliver ikke Christen ved Reflexion, men i Reflexion at blive Christen betyder, at der er Andet at kaste af; man reflekterer sig ikke ind i det at være Christen, men ud af Andet for at blive Christen, især da, naar Situationen er Christenheden, hvor man maa reflektere sig ud af det Skin at være Christen. Det Andets Beskaffenhed afgjør, hvor dyb, hvor betydningsfuld Reflexions-Bevægelsen er. Reflexions-Bestemmelsen er netop: at og hvor langveis fra man kommer til det at blive Christen. Reflexions-Bestemmelsen er Vanskeligheden, der jo er større i Forhold til Dets Værd og Betydning, der lægges bag ved.

-
1. Det er psykologisk mærkeligt nok, og fortjener maaskee ogsaa at opbevares, at en Person, hvis Navn jeg, for at tage ham med mig, vil indrømme en Plads her, at Hr. P. L. Møller ganske rigtigt ansaae »Forfærers Dagbog« for det Centrale i hele Forfatterskabet. Det erindrer mig saa levende om Motto'et til »Stadier paa Livets Vei« – netop det Værk, han, med »Forfærers Dagbog« som Synspunkt, overfaldt, eller faldt over – hvilket Motto jeg derfor ogsaa i sin Tid bragte i Erindring i en lille Afvisning til ham, men som maaskee passende her atter gjentages, da det egner sig til epigrammatisk at opbevare Mindet om Hr. P. L. Møllers æsthetiske og kritiske Fortjeneste af mit Forfatterskab: solche Werke sind Spiegel; wenn ein Affe hineinguckt, kann kein Apostel heraussehen. (tilbage)

Saaledes mener jeg at have tjent Christendommens Sag, medens jeg selv derunder er blevet opdraget. Den, som man forbauset saae paa som noget nær den Kløgtigste (og det naaedes ved Enten – Eller); Den, man villig indrømmede Pladsen som den »Interessante« (og dette naaedes ved Enten – Eller): just han var forpligtet i Christendommens Tjeneste, havde indviet¹ sig dertil fra første Øieblik, da han begyndte hiin pseudonyme Forfatter-Virksomhed, just han kæmpede i sig selv og som Forfatter for at bringe dette Eenfoldige frem: at blive Christen. Bevægelsen er ikke fra det Eenfoldige til det Interessante, men fra det Interessante til det Eenfoldige, det at blive Christen, hvor saa afsluttende Efterskrift ligger, »Vendepunktet« i hele Forfatter-Virksomheden, der sætter »Problemet«, og selv igjen ved indirekte Fægtning og sokratiske Dialektik saarer »Systemet« dødeligt – bagfra, kæmpende mod Systemet og Spekulationen for, at »Veien« ikke er fra det Eenfoldige til System og Spekulation, men fra System og Spekulation tilbage til det Eenfoldige at blive Christen, kæmpende derfor og huggende igjennem for at finde Veien tilbage. Det er altsaa ikke her en forhenværende Æsthetiker, der senere vender sig fra Verden, det er En, der afgjort havde vendt sig fra Verden og Verdens Viisdom. Han maa rigtignok siges fra den tidligste Tid at have havt ganske overordentlige Forudsætninger til at blive Christen; men disse vare dog alle dialektiske. Ogsaa i dette Øieblik føler han ingen Trang til at gaae videre end at blive Christen; med hans Forestilling om Opgaven og hans Bevidsthed om, langtfra at være fuldkommen, føler han kun Trang til at gaae videre i at blive Christen.

-
1. Indvielsen, forsaavidt den endog gaaer længere tilbage i Tiden, var: selv om jeg aldrig drev det til at blive Christen, at ville anvende for Gud al min Tid og al min Flid paa, idetmindste at faae det gjort klart, hvad Christendom er, og hvor Forvirringen i Christenheden

stikker, et Arbeide, hvortil jeg i Grunden har forberedt mig fra min tidligste Ungdom. Menneskelig talt var det nu vistnok en høimodig Beslutning. Men Christendommen er for stor en Magt til at ville udvidere benytte et Menneskes høimodige Beslutning (der dog rigtignok ogsaa nærmest var Udtrykket for Forholdet til min Fader), den eller Styrelsen tog sig derfor den Frihed at lægge mig mit senere Liv saaledes an, at der, hvad der dog vistnok heller ikke fra Begyndelsen var, ingen Misforstaaelse kunde blive, om det var mig, der trængte til Christendommen, eller Christendommen, der trængte til mig.

(tilbage)

Dersom nu den velvillige Læser med Opmærksomhed har læst dette lille Skrift, saa veed han hvad jeg som Forfatter er¹. Saaledes fremstiller jeg mig selv; skulde det være saa, at Samtiden ikke vil forstaae mig, nu vel, saaledes tilhører jeg Historien, hvor jeg veed, jeg vil finde min Plads, og hvilken. Ydmyg for Gud veed jeg ogsaa – og jeg veed tillige, at det netop her er min Pligt ikke at fortie det, men at udsige det; thi er Stolthed og Hovmod, der anmasser sig Noget, Gud en Vederstyggelighed, da lige saa meget feig Menneske-Frygt, der i løgnagtig Beskedenhed nedsætter sig selv – jeg veed ogsaa, hvo jeg, menneskelig talt (historice – thi det staaer jo i Guds Magt hver Dag, endnu idag at forandre det) var, at mig var (i Retning af Genialitet) forundt det Overordentlige.

1. Thi at jeg selv eier en reen personlig nærmere Fortolkning af mit Personlige er jo noget som er ganske i sin Orden.

(tilbage)

Med nærværende lille Skrift, der saaledes selv ogsaa tilhører en forbigangen Tid, slutter jeg hele den tidligere Forfatter-Virksomhed af, og gaaer saa som Forfatteren (ikke som Forfatter, men som Forfatteren) Fremtiden imøde: den nærmeste blive en hvilken, jeg veed det ikke; hvorledes den derpaa følgende, den historiske, vil blive, det veed jeg. Men hvad jeg end veed i denne Henseende, det vilde ikke trøste mig, dersom jeg ikke, om end ydmyg, ogsaa angergiven, dog troende og tillidsfuld gik den Fremtid imøde, som ligger allernærmest og i ethvert Øieblik lige nær: Evigheden. Lad, hvis jeg skal leve længere, Tiden berøve mig Alt, lad Eftertiden give fuldeste Opreisning: hvad skader og hvad gavner dette dog egentligen mig; hiint skader mig ikke, hvis jeg blot passer paa at være en Fraværende, og dette gavner mig ikke da jeg jo saa er blevet en Fraværende.

Slutning

Videre har jeg Intet at sige, kun vil jeg til Slutning lade en Anden tale, min Digter, der, naar han kommer, vil anviser mig Plads blandt dem, som have lidt for en Idee, og sige:

»Det Martyrium, denne Forfatter leed, lader sig ganske kort beskrive saaledes: han leed det at være Genie i en Kjøbstad. Den Maalestok i Henseende til Evner, Flid, Uegennyttighed, Opoffrelse, Tankebestemmelsernes Absolutthed o. s. v. han anlagde, var Gjennemsnittet af de Samtidige meget for stor, skruede altfor galt Prisen op, og trykkede altfor galt deres Priis ned, den næsten gav det Udseende af, at Kjøbstaden og Majoriteten i samme ikke havde absolutum dominium, men at der var en Gud til. Saa underholdt man sig først en tidlang indbyrdes, man raisonerede og raisonerede om, hvorfor dog han skulde have faaet disse overordentlige Evner, hvorfor han dog skulde være uafhængig, og altsaa kunne være saa flittig, og hvorfor saa være det – det raisonerede man saa længe over (idet man tillige tog Forargelse af een og anden Særhed i hans Levemaade, der dog egentligen ikke var sær, men vel ganske særligen beregnet paa at tjene hans Livs Hensigt), til summa summarum blev: det er hans Stolthed, Alt lader sig forklare af hans Stolthed. Derpaa gik man videre, fra Raisonement til Handling. Da det er hans Stolthed, sagde man, saa er enhver skjult Modstand, enhver Frækhed mod ham og Mishandling af ham ikke blot tilladelig, nei den er Pligt mod Gud – det er jo hans Stolthed, der skal straffes. O, uskateerlige Kjøbstad, hvor er Du ubetalelig, naar Du faaer Adriene paa, bliver hellig, naar det at hengive sig til enhver Misundelsens, Raahedens, Pøbelagtighedens væmmelige Lyst, tillige bliver Udtrykket for at gjøre Gud en Dyrkelse. Men nu, hvorledes »hans Stolthed«? Laae da Stoltheden i de store Evner? Det vilde jo være som at bebreide Guld-Spurven, at det er dens Stolthed eller af Stolthed, at den har alt det Guldstads paa. Eller var det hans Flid o. s. v.? Dersom et Barn, der blev meget strengt opdraget, arbeidede i Klasse sammen med andre: var det da ikke underligt at sige, at hans Flid o. s. v. var Stolthed, selv om det var saa, at de andre ikke kunde følge ham? Dog sligt Tilfælde forekommer sjældent, thi saa bliver Barnet flyttet op i en ny Klasse. Men destoværre, Den, der paa mange Maader er udviklet til at flyttes op i Evighedens Klasse – der gives kun een Klasse til, Timelighedens, hvor han maaskee længe maa blive.«

»Dette var Martyriet. Men derfor seer ogsaa jeg, hans Digter, Epigrammet, Satiren, ikke den enkelte, han skrev, men den hans hele Liv var, at nu, da alle de mange »virkelige« Mennesker, med hvilke han, især naar »Benene« skal afgive Maalestokken – ikke for det at være Fæ (animal), men for det at være Menneske, paa ingen Maade kunde udholde Sammenligningen, at nu, da deres Been som hans ere smuldrede i Graven, og han ankommet i Evigheden, hvor, in parenthesi sagt, »Benene« ikke gjøre Udslaget, hverken deres Tyndhed eller deres Tykkelse, hvor, in parenthesi sagt, han, Gud være lovet, er evig fritagen for Selskab med de Bestialske: jeg seer, at alle disse virkelige Mennesker afgive et væsentligt Medhørende, Chorus, et ubetaleligt Kjøbstad-Chorus, der holdt sig til hvad det forstod sig paa, hans Buxer, som blev »Tidens Fordring«, eller endnu kosteligere, et Chorus, der vilde ironisere – Ironikeren; naar jeg blot tænker derpaa, kan jeg lee ganske høit. Men ham trøster det i Evigheden, at have lidt dette, frivilligt udsat sig derfor, ikke understøttet sin Sag med noget Sandsebedrag, ikke skjult sig selv bag noget Sandsebedrag, men ved at lide gudfrygtig-klogt samlet Sparepenge for Evigheden: Erindringen om overstandne Lidelser, at han blev sig selv og sin første Kjerlighed tro, med hvilken han kun har elsket, hvad der har lidt i Verden. Om end ydmyg, ikke skulkende skal han nærme sig hine Herlige, ikke skulkende, fordi hans jordiske Liv havde udtrykt, at deres Liv maa have været enten en Tilfældighed eller en Usandhed eller en Umodenhed, thi han havde ved at tjene Sandheden vundet stor Ære og Anseelse, han havde overalt fundet Aand og Forstaaelse, ikke som hine, der næsten overalt fandt Bestialitet og Misforstaaelse.«

»Dog fandt han ogsaa her i Verden hvad han søgte: var ingen Anden det, han var selv »hiin Enkelte«, og blev det mere og mere. Det var Christendommens Sag han tjente, hans Liv fra Barndommen af forunderligt dertil anlagt. Saa fuldkommede han Reflexionens Gjerning, at sætte Christendommen, det at blive Christen, heelt og holdent ind i Reflexion. Hans Hjertes Reenhet var: kun at ville Eet; hvad der i levende Live var de Samtidiges Anklage mod ham, at han ikke vilde slaae af, ikke give efter, netop det Samme er Eftertidens Lovtale over ham, at han ikke slog af, ikke gav efter. Men det storartede Foretagende bedaarede ham ikke; medens han dialektisk qua Forfatter holdt Overskuelsen over det Hele, forstod han christeligt, at det Hele for ham betydede, selv at opdrages i Christendom. Den dialektiske Bygning, han fuldførte, hvis enkelte Dele allerede ere Værker, kunde han ikke tilegne noget Menneske, endnu mindre vilde han tilegne sig den selv; skulde han have tilegnet Nogen den, var det blevet Styrelsen, hvem den dog alligevel Dag for Dag, Aar efter Aar var tilegnet af Forfatteren, der, historisk, døde af en dødelig Sygdom, men digterisk døde af Længsel efter Evigheden, for uafbrudt ikke at bestille Andet end takke Gud.«

Bilag

»Den Enkelte«

Tvende »Noter« betræffende min Forfatter-Virksomhed

Af

S. Kierkegaard

Indhold

No. 1. Til Dedicationen »hiin Enkelte«.

No. 2. Et Ord om min Forfatter-Virksomheds Forhold til »den Enkelte«.

Forord

I disse Tider er Alt Politik. Det Religieuses Anskuelse er en derfra himmelvidt (toto coelo) forskjellig, som ogsaa Udgangspunktet og Endemaålet er himmelvidt (toto coelo) forskjelligt, da det Politiske begynder paa Jorden for at blive ved Jorden, medens det Religieuse, ledende sin Begyndelse fra oven, vil forklare og derpaa hæve det Jordiske til Himlen.

En utaalmodig Politiker, der forhaster sig med at kigge lidt i disse Blade, vil vistnok kun finde Lidet til sin Opbyggelse: faaer saa at være. Dersom han derimod skulde velvilligt ville give sig lidt Taalmodighed: jeg er overbeviist om, at ogsaa han, endog ved de korte Antydninger, der meddeles i disse Blade, vil blive opmærksom paa, at det Religieuse er den forklarede Gjengivelse af, hvad en Politiker, forsaavidt han virkelig elsker det at være Menneske og elsker Menneskene, i sit lykkeligste Øieblik har tænkt, om han end vil finde det Religieuse upraktisk som for høit og for idealt.

Dette kan ikke forstyrre den Religieuse, der vel veed, at Christendommen er og kaldes den praktiske Religion, men tillige veed, at »Forbilledet« og de derefter regelmæssigt dannede relative Forbilleder, hver især, ved deres mangeaarige Anstrengelse, Arbeide, Uegennyttighed opnaaede at blive til Intet i Verden, udleete, forhaanede o. s. v., hvilket da maa forekomme en Politiker den høieste Grad af Upraktiskhed, hvormod endog en Hedning og just Oldtidens »praktiske Philosoph« var en med Liv og Sjel erklæret Elsker af *denne* Upraktiskhed.

Men skjøndt »upraktisk«, dog er det Religieuse Evighedens forklarede Gjengivelse af Politikens skjønneste Drøm. Ingen Politik har kunnet, ingen Politik kan, ingen Verdslighed har kunnet, ingen Verdslighed kan, indtil den sidste Consequents gjennemtænke eller realisere denne Tanke: Menneske-Lighed. At realisere fuldkommen Lighed i Mediet »Verds-Lighed« ∴ i det Medium, hvis Væsen er Forskjellighed, og realisere den »verds-ligt« ∴ forskjelliggjørende, det er evigt umuligt, det kan man see paa Kategorierne. Thi hvis fuldkommen Lighed skulde naaes, maatte »Verdslighed« reent bort, og naar fuldkommen Lighed er naaet, er »Verdslighed« ophørt; men er det saa dog ikke som en Besathed, at »Verdslighed« har faaet den Idee at ville fremtvinge fuldkommen Lighed, og verdsligt at ville fremtvinge den – i Verdslighed! Kun det Religieuse kan ved Evighedens Hjælp indtil det Sidste gennemføre Menneske-Lighed, den gudelige, den væsentlige, den ikke-verdslige, den sande, den eneste mulige Menneske-Lighed; og derfor er ogsaa – det være sagt til dets Forherligelse – det Religieuse den sande Menneskelighed.

Endnu blot et Ord; man tillade mig det. Hvad Tiden *fordrer* – ja, hvo skulde blive færdig med at opregne det, nu da der ved en Selvantændelse, hvis Aarsag og Anledning var Verdsligheds verdslige Gnidning mod Verdslighed, er gaaet Ild i Verdslighed. Hvad derimod Tiden i dybeste Forstand *behøver* – det lader sig heelt og ganske sige med eet eneste Ord, den *behøver*: Evighed. Vor Tids Ulykke er just, at den er blevet kun »Tiden« alene, Timelighed, der utaalmodigt Intet vil høre om Evigheden, derpaa, velmeent eller rasende, endog vil ved en fremkunstlet Eftergjørelse gjøre det Evige aldeles overflødigt, hvilket dog i al Evighed ikke lykkes; thi jo mere man mener at kunne eller forhæder sig i at kunne undvære det Evige, desto mere trænger man i Grunden blot til det.

S. K.

No. 1

Til Dedicationen »hiin Enkelte«¹

1. Dette, som dog nu er overarbeidet og betydeligt forøget, var skrevet til og var bestemt til at skulle ledsage den Dedication til »hiin Enkelte«, som findes i »opbyggelige Taler i forskjellig Aand«. Kjøbenhavn 1847 Foraar.
(tilbage)

1846

Kjære! Modtag denne Tilegnelse; den gives hen ligesom iblinde, men derfor ogsaa uforstyrret af nogen Hensyn, i Oprigtighed! Hvo Du er, veed jeg ikke; hvor Du er, veed jeg ikke; hvilket Dit Navn er, veed jeg ikke. Dog er Du mit Haab, min Glæde, min Stolthed, i Uvidenheden min Ære.

Det trøster mig, at Beleiligheden nu er der for Dig; hvad jeg under min Arbeiden og i min Arbeiden

redeligen har tilsigtet. Thi ikke, dersom dette var muligt, ikke hvis det verdsligt blev Skik og Brug at læse hvad jeg skriver, eller dog at udgive sig for at have læst, i Haab om derved at vinde Noget i Verden, ikke da var Beleiligheden, da havde tværtimod Misforstaaelsen seiret, og den havde tillige bedaaret mig, hvis jeg ikke havde stræbt at forhindre, at noget Saadant skete.

Dette er i mig deels en, hvad jeg selv ønsker, mulig Forandring underlagt Sjælens og Sindets Stemning, som ikke gjør Fordring paa at være mere og altsaa gjør Intet mindre end Fordring, men hellere Indrømmelse, deels en gennem- og vel-betænkt Anskuelse af »Livet«, af »Sandheden«, af »Veien«.

Der er een Anskuelse af Livet, som mener, at hvor Mængde er, er ogsaa Sandheden, at det er en Trang i Sandheden selv, at den maa have Mængde for sig¹. Der er en anden Anskuelse af Livet; den mener, at overalt hvor Mængde er, er Usandheden, saa hvis, for et Øieblik at føre Sagen ud paa sin yderste Spidse, end alle Enkelte, hver for sig, i Stilhed havde Sandheden, vilde dog, dersom de kom sammen i Mængde (saaledes, at »Mængden« fik nogensomhelst *afgjørende*, stemmende, larmende, lydelig Betydning), Usandheden strax være tilstede².

1. Maaskee er det dog rigtigst een Gang for alle at bemærke, hvad der da følger af sig selv, og hvad jeg jo aldrig har benegtet, at i Forhold til alle timelige, jordiske, verdslige Formaal kan Mængde have sin Gyldighed, endog sin Gyldighed som det Afgjørende, det er som Instantsen. Men om Sligt taler jeg jo ikke, saa lidet som jeg befatter mig dermed. Jeg taler om det Ethiske, det Ethisk-Religieuse, om »Sandheden«, og om at ethisk-religieust betragtet er Mængden Usandheden, naar den skal gjælde som Instantsen for hvad »Sandhed« er.
(tilbage)
2. Maaskee er det dog rigtigst, om det end forekommer mig næsten overflødigt, at bemærke, at det da naturligviis ikke kunde falde mig ind at indvende Noget mod, at der f. Ex. prædikkes, eller at »Sandheden« forkyndes, om det saa var for en Forsamling af Hundredetusinde. Nei, men hvis det var en Forsamling endog blot af Ti – og hvis der skulde balloteres, det er, hvis Forsamlingen skal være Instantsen, Mængden gjøre Udslaget: saa er Usandheden.
(tilbage)

Thi »Mængde« er Usandheden. Evigt, gudeligt, christeligt gjælder det nemlig som Paulus siger: »kun Een naaer Maalet«, ikke sammenlignelsesviis, thi i Sammenligningen er jo saa dog »de Andre« med. Dette vil sige, Enhver kan være denne Ene, dertil vil Gud hjælpe ham – men kun Een naaer Maalet; og dette vil igjen sige, Enhver skal forsigtigt indlade sig med »de Andre«, væsentligen kun tale med Gud og med sig selv – thi kun Een naaer Maalet; og dette vil igjen sige, Mennesket er i Slægt med, eller det at være Menneske er at være i Slægt med Guddommen. – Verdsligt, timeligt, travlt, selskabeligt-venskabeligt hedder det: »hvilken Urimelighed, at kun Een skulde naae Maalet, det er jo dog langt sandsynligere, at Flere forenede naae Maalet; og naar vi blive Mange, saa bliver det vissere og tillige lettere for hver især.« Ganske vist, det er langt *sandsynligere*; og det er ogsaa sandt i Forhold til alle jordiske og sandselige Maal; og det bliver det eneste Sande, naar det faaer Lov at raade, thi saa afskaffer denne Betragtning baade Gud og Evigheden og »Menneskets« Slægtskab med Guddommen, afskaffer det eller forvandler det til Fabel, og sætter det Moderne (forresten det gamle Hedenske) istedet, at det at være Menneske er som Exemplar at tilhøre en med Forstand begavet Slægt, saa Slægten, Arten er høiere end Individet, eller saa der kun er Exemplarer, ikke Individet. – Men Evigheden, der hvælver sig høi over Timeligheden, rolig som Nattens Himmel, og Gud i Himlen, der fra denne ophøiede Ros Salighed, uden at det svimler end det Mindste for ham, holder Overskuelsen over disse utallige Millioner og kjender hver Enkelt, han, den store Examinator, han siger: kun Een naaer Maalet; det vil sige, Enhver kan det, og Enhver skulde blive denne Ene, men kun Een naaer Maalet. – Hvor der da derfor er Mængde, eller hvor det, at der er Mængde, tillægges afgjørende Betydning, *der* arbeides ikke, der leves ikke, der stræbes ikke for det højeste Formaal, men kun for eet eller andet jordisk; thi for det Evige, afgjørende, kan der kun arbeides hvor der er Een; og at blive denne Ene, der kan være Alle, er at ville lade Gud hjælpe sig – »Mængden« er Usandheden.

Mængde – ikke den eller hiin, den nulevende eller en afdød, en Mængde af Ringe eller af Fornemme, af Rige eller Fattige o. s. v., men i Begrebet forstaaet¹ – er Usandheden, idet Mængde enten ganske giver Angerløshed og Ansvarløshed, eller dog svækker Ansaret for den Enkelte ved at gjøre det til en Brøksbestemmelse. See, der var ingen enkelt Soldat, der turde lægge Haand paa Cajus Marius; dette var Sandheden. Men blot tre fire Fruentimmer med Bevidsthed eller Forestilling om at være Mængde, med dog et Slags Haab om Muligheden af, at Ingen bestem kunde sige, hvo det var, eller hvo det var, der begyndte: de havde havt Mod dertil; hvilken Usandhed! Usandheden er først den, at det er »Mængden«, der gjør, hvad enten kun *den Enkelte* i Mængden gjør, eller i ethvert Fald *hver Enkelt* gjør. Thi en Mængde er et Abstraktum, som ikke har Hænder; hver Enkelt har derimod ordentligviis to Hænder, og naar saa han, en Enkelt, lægger sine to Hænder paa Cajus Marius, saa er det denne Enkeltes to Hænder, dog vel ikke hans Naboes, endnu mindre – Mængdens, som ingen Hænder har. Dernæst er Usandheden den, at Mængden havde »Mod« dertil, da aldrig nogensinde selv den Feigeste af alle Enkelte var saa feig, som Mængde altid er. Thi hver Enkelt, der flygter ind i Mængde, og altsaa feigt flyer det at være den Enkelte (som enten har Mod til at lægge Haand paa Cajus Marius, eller dog Mod til at tilstaae, at han ikke har det), han bidrager sin Deel af Feighed til »Feigheden«, som er: Mængde. – Tag det Høieste, tænk Christus – og hele Menneskeslægten, alle de Mennesker, der ere fødte og nogensinde blive fødte; men Situationen er Enkeltheds, som Enkelt, i eensom Omgivelse ene med ham, som Enkelt at træde hen til ham og spytte paa ham: det Menneske er aldrig født og bliver det Aldrig, som havde Mod eller Frækhed dertil; dette er Sandheden. Men da de blev Mængde, da havde de Mod dertil – frygtelige Usandhed!

1. Læseren vil altsaa erindre, at her ved »Mængde«, »Mængden« forstaaes reent formelt Begrebsbestemmelsen, ikke hvad man ellers forstaar ved »Mængden«, naar det formeentlig tillige skal være en Qualification, idet menneskelig Selviskhed irreligieust deler Menneskene i: »Mængden« – og de Fornemme o. D. Gud i Himlene, hvor skulde det Religieuse falde paa saadan U-Menneske-Lighed! Nei, »Mængde« er Tallet, det Numeriske; et Numerus af Adelige, Millionairer, Stordignitarier o. s. v. – saasart der virkes ved det Numeriske er det »Mængde«, »Mængden«.
(tilbage)

Mængde er Usandheden. Der er derfor i Grunden Ingen, der har mere Foragt for det at være Menneske end De, der gjøre Profession af at staae i Spidsen for Mængde. Lad En komme til en Saadan, et enkelt Menneske – jo vist, hvad bryder han sig derom; det er meget for lidt; stolt afviser han ham; der maa i det mindste være Hundrede. Og naar der er Tusinde, da bøier han sig for Mængden, bukker og skraber; hvilken Usandhed! Nei, naar det er et enkelt Menneske, da skal man udtrykke Sandheden ved at respektere det at være Menneske; og hvis det maaskee, som man grusomt siger, var et stakkels fattigt Menneske, saa er det Dette man skulde, man skulde indbyde ham i sin bedste Stue, og hvis man har flere Stemmer, bruge den kjerligste og venligste, det er Sandheden. Naar det derimod var en Forsamling af Tusinde eller Flere, og »Sandheden« vilde blive Gjenstand for Ballotation, da var det Dette man skulde, man skulde gudfrygtigt – hvis man ikke foretrækker, i al Stilhed at bede den Bøn af Fadervor: frels os fra det Onde – man skulde gudfrygtigt udtrykke, at Mængde som Instants, ethisk og religieust, er Usandheden, medens det er evigt sandt, at Enhver kan være den Ene. Dette er Sandheden.

Mængde er Usandheden. Derfor blev Christus korsfæstet, fordi han, om han end henvendte sig til Alle, ikke vilde have med Mængde at gjøre, fordi han ikke paa nogen Maade vilde have en Mængde til Hjælp, fordi han i denne Henseende ubetinget stødte fra, ikke vilde stifte Partie, ikke tillade Ballotation, men være, hvad han var, Sandheden, der forholder sig til den Enkelte. – Og derfor er Enhver, der i Sandhed vil tjene Sandheden, eo ipso paa een eller anden Maade Martyr; var det muligt, at et Menneske i Modersliv kunde fatte den Beslutning, i Sandhed at ville tjene »Sandheden«, saa er han ogsaa, hvilket end forresten hans Martyrium vilde blive, endnu i Modersliv eo ipso Martyr. Thi at vinde en Mængde er endda ikke saa stor en Kunst; dertil behøves blot noget Talent, en vis Dosis Usandhed og lidt Kjendskab til de menneskelige Lidenskaber. Men intet Sandheds-Vidne – ak, og det skulde jo ethvert Menneske, Du og jeg være – tør indlade sig med Mængde. Sandheds-Vidnet – der naturligviis Intet har med Politik at skaffe, og for Alt af yderste Evne at vaage over, at han ikke forvexles med en Politiker – Sandheds-Vidnets gudfrygtige Gjerning er, at indlade sig, om muligt, med Alle, men bestandigt enkeltviis, at tale med hver især, paa Gader og Stræder – for at splitte ad, eller at tale til Mængde, ikke for at danne Mængde, men for at dog een og anden Enkelt maatte gaae hjem fra Forsamlingen og blive den Enkelte. »Mængde« derimod, naar den behandles som Instants i Forhold til »Sandheden«, dens Dom som Dommen, afskyer han, Sandheds-Vidnet, mere end den unge sædelige Pige en Dandsebod. Og Dem, der tale til »Mængde« som Instants, dem anseer han for Usandhedens Redskaber. Thi for atter at gjentage: hvad der i Politik og paa lignende Gebeter stundom ganske, stundom tildeels har sin Gyldighed, det bliver Usandhed, naar det overføres paa Intellectualitetens, Aandens, Religieusitetens Gebeter. Og for en maaskee overdreven Forsigtigheds Skyld endnu blot dette: ved »Sandhed« forstaaer jeg bestandigt »evig Sandhed«. Men Politik o. D. har ikke med »evig Sandhed« at skaffe. En Politik, der i »evig Sandheds« Forstand gjorde Alvor af at sætte »evig Sandhed« ind i

Virkeligheden, vilde i samme Secund vise sig i eminenteste Grad at være det meest »Upolitiske«, der lader sig tænke.

Mængde er Usandheden. Og jeg kunde græde, i ethvert Tilfælde kan jeg lære at længes efter Evigheden, naar jeg tænker paa vor Tids Elendighed, endog blot sammenlignet med Oldtidens største, at Dag-Presse og Anonymitet gjør det end afsindigere ved Hjælp af »Publikum«, som da egentligen er det Abstraktum, der gjør Fordring paa at være Instantsen i Forhold til »Sandhed«; thi Forsamlinger, som gjøre denne Fordring, finde vel ikke Sted. At en Anonym, ved Hjælp af Pressen, Dag ud og Dag ind kan faae (ogsaa i Henseende til det Intellectuelle, det Ethiske, det Religieuse) sagt, hvad han vil, hvad han maaskee ikke i fjerneste Maade havde Mod til personligt at sige end det Mindste af i Enkelthedens Situation; kan hver Gang han lukker sin - ja Mund kan man da ikke kalde det - sit Svælg op, *paa een Gang* henvende sig til Tusinde Gange Tusinde; kan faae ti Tusinde Gange ti Tusinde til at sige det Sagte efter - og Ingen har Ansvar; at end ikke som i Oldtiden den relativ angerløse Mængde er det Almægtige, men det absolute Angerløse: Ingen, en Anonym: Auctor, et Anonymt: Publikum, stundom endog anonyme Subskribenter, altsaa: Ingen. Ingen! Gud i Himlene, og saa kalde Staterne sig endog christelige Stater. Man sige ikke, at saa kan jo »Sandheden« igjen ved Hjælp af Pressen indhente Løgner og Vildfarelsen. O, Du, der taler saaledes, spørg Dig selv: tør Du paastaae, at Menneskene, i Mængde taget, ere lige saa hurtige til at gribe efter Sandhed, der ikke altid er velmagende, som efter Usandhed, der altid er lækkert tillavet, end sige naar det ovenikjøbet skal være forbundet med en Vedgaaen af, at man har ladet sig bedrage! Eller tør Du blot paastaae, at »Sandheden« lige saa hurtigt lader sig forstaae som Usandhed, der ingen Forkundskaber fordrer, ingen Skole, ingen Tugt, ingen Afholdenhed, ingen Selvfornegtelse, ingen redelig Selvbekymring, ingen langsom Arbeiden! Nei, »Sandheden«, der ogsaa afskyer denne Usandhed: som eneste Formaal at eftertragte Udbredelse, er ikke saa hurtig tilbeens. Den kan for det Første ikke virke ved det Phantastiske, hvilket er det Usande; dens Meddeler er kun en Enkelt. Og dens Meddelelse forholder sig dernæst igjen til den Enkelte; thi denne Betragtning af Livet, den Enkelte, er netop Sandheden. Sandheden kan hverken meddeles eller modtages uden ligesom for Guds Øine, ikke uden ved Guds Hjælp, ikke uden at Gud er med, er Mellembestemmelsen, som han er Sandheden. Den kan derfor kun meddeles af og modtages af »den Enkelte«, som, for den Sags Skyld, kunde være hvert eneste Menneske, der lever; Bestemmelsen er blot Sandhedens i Modsætning til det Abstrakte, Phantastiske, Upersonlige, »Mængde« - »Publikum«, der udelukker Gud som Mellembestemmelse (thi den *personlige* Gud kan ikke være Mellembestemmelsen i et *upersonligt* Forhold), derved ogsaa Sandheden, thi Gud er Sandheden og dens Mellembestemmelse.

Og at ære hvert enkelt Menneske, ubetinget ethvert Menneske, det er Sandheden og er at frygte Gud og at elske »Næsten«; men ethisk-religieust at erkjende »Mængde« for Instantsen i Forhold til »Sandhed«, det er at negte Gud og kan da umuligt heller være at elske »Næsten«. Og »Næsten« det er det absolut sande Udtryk for Menneske-Lighed; dersom Enhver i Sandhed elskede Næsten som sig selv, da var fuldkommen Menneske-Lighed ubetinget naaet; Enhver, der i Sandhed elsker Næsten, udtrykker ubetinget Menneske-Lighed; Enhver, der, om han end, som jeg, tilstaaer, at hans Stræben er svag og ufuldkommen, dog er opmærksom paa, at Opgaven er at elske Næsten, han er ogsaa opmærksom paa, hvad Menneske-Lighed er. Men aldrig har jeg læst i den hellige Skrift dette Bud: Du skal elske Mængden, end mindre: Du skal, ethisk-religieust, i Mængden erkjende Instantsen i Forhold til »Sandhed«. Dog det forstaaer sig, det at elske Næsten er Selvfornegtelse, det at elske Mængden eller at lade som man elsker den, at gjøre den til Instantsen for »Sandheden«, det er Veien til sandseligt at faae Magten, Veien til allehaande timelig og verdslig Fordeel - tillige er det Usandheden; thi Mængde er Usandheden.

Men Den som vedkjender sig denne Anskuelse, der da sjældent foredrages (thi dette forekommer oftere, at en Mand troer, at Mængden er i Usandheden, men naar den, Mængden, blot vil en masse antage hans Mening, saa er Alt rigtigt), han tilstaaer jo selv, at han er den Svage og Afmægtige; hvorledes skulde ogsaa en Enkelt kunne staae mod de Mange, der have Magten! Og dette kunde han da ikke ønske at faae Mængden paa sin Side for at drive den Anskuelse igjennem, at Mængden, ethisk-religieust, som Instants, er Usandheden; det var jo at spotte sig selv. Men er saaledes denne Anskuelse fra Første af Svaghedens og Afmagtens Indrømmelse, og synes den maaskee derfor saa lidet indbydende, og høres den maaskee derfor saa sjældent: saa har den det Gode, at den er ligelig, at den Ingen fornærmer, ikke een Eneste, at den ingen Forskjel gjør, ikke paa een Eneste. Mængde dannes jo af Enkelte; det maa altsaa staae i Enhvers Magt at blive hvad han er, en Enkelt; fra at være en Enkelt er Ingen, Ingen udelukket, uden Den, som udelukker sig selv ved at blive Mange. At blive Mængde, at samle Mængde om sig er derimod Livets Forskjellighed; selv den meest Velmenende, der taler derom, kan let fornærme en Enkelt. Men saa har Mængden igjen Magt, Indflydelse, Anseelse og Herredømme - det er ogsaa Livets Forskjellighed, der herskende overseer den Enkelte som den Svage og Afmægtige, timeligt-verdsligt overseer den evige Sandhed: den Enkelte.

Anm. Læseren vil erindre, at dette (hvis Begyndelse ogsaa er mærket af en Stemning fra hiint Øieblik, da jeg frivilligt udsatte mig for den literaire Pøbelagtigheds Raahed) oprindelig er skrevet i 1846, om end senere overarbejdet og betydeligt forøget. Tilværelsen har siden den Tid, almægtig som den er, ladet et Lys falde ogsaa over den Sætning, at Mængde, ethisk-religieust, som Instants, er Usandhed. Sandelig, det er jeg godt tjent med; som jeg selv derved er blevet hjulpet til sikkrere at forstaae mig selv, saaledes vil jeg vistnok ogsaa allerede nu blive ganske anderledes forstaaet end den Gang, da min svage, eensomme Stemme hørtes som en latterlig Overdrivelse, medens den nu neppe høres paa Grund af Tilværelsens Høirøstethed, der taler om det Samme.

No. 2

Et Ord om min Forfatter-Virksomheds Forhold til »den Enkelte«¹

1. Denne Opsats er skrevet i 1847, men senere dog overarbejdet og forøget.
(tilbage)

En Ubetydelighed frister, som bekjendt, en foragtet og overseet Tilværelse – saa hævner den sig igjen; thi til Grund for Misforstaaelse, især naar denne er heftig og ondartet, ligger naturligviis en Ubetydelighed – ellers var det jo heller ikke Misforstaaelse, men en væsentlig Uenighed. Hvad der constituerer Misforstaaelse er, at Det, den Ene anseer for betydeligt, anseer den Anden for ubetydeligt, dog saaledes, at det i Grunden er en Ubetydelighed, der er dem imellem, at de i Misforstaaelsen Uenige ikke have givet sig Tid til først at forstaae hinanden. Thi *til Grund* for al »virkelig Uenighed« ligger en Forstaaelse; »Misforstaaelses« *Grundløshed* er, at den foreløbige Forstaaelse mangler, uden hvilken baade Enighed og Uenighed er Misforstaaelse. Misforstaaelse kan derfor hæves og blive til Enighed og Forstaaelse, men ogsaa hæves og blive til virkelig Uenighed; thi at To ere virkelig uenige, er ingen Misforstaaelse, de ere just virkelig uenige, fordi de forstaae hinanden.

Vistnok tager jeg ikke meget fejl, naar jeg antager, at hvad der har voldet og volder Uenigheden mellem Adskillige af de Medlevende og mig betræffende min Forfatter-Virksomhed for en Deel er dette: hiin Enkelte; upaatvivleligt vilde Adskillige læse mine Skrifter, naar dette ikke var; og Mængden vilde vel ganske lade mig i Ro, hvis dette ikke var.

Dersom nu dette med »hiin Enkelte« var for mig en Ubetydelighed, saa kunde jeg jo lade det falde bort, skulde ogsaa med Fornøielse gjøre det, og skee Skam, hvis jeg ikke med største Forekommenhed var villig dertil. Men dette er ingeniunde Tilfældet; for mig, ikke personligt, men som Tænker, er dette om den Enkelte det meest Afgjørende. Saa er altsaa kun den Mulighed tilbage for at hæve Misforstaaelsen: hvis det kunde lykkes mig at gjøre de Enkelte det indlysende, at det sandelig ingen Ubetydelighed er; i saa Fald var jo dog Uenigheden hævet. Det, der nemlig forstyrrer, er, at man anseer det for en Ubetydelighed – og at jeg saa vil gjøre saa meget Væsen af en Ubetydelighed. Eet af to altsaa: enten har de Andre Ret, at det er en Ubetydelighed, og jeg burde opgive det; eller det er, som jeg forstaaer det, noget meget Væsentligt, saa er der jo ingen Grund til at opholde sig over, at jeg gjør saa meget Væsen – af det Væsentlige, derimod er der saa god Grund til alvorligt eftertænkende at opholde sig lidt derved. Hvad der fra min Side ikke burde forsømmes, er ikke blevet forsømt, jeg har een Gang (i en lille Artikel i »Fædrelandet« af Frater Taciturnus¹) ladet Sagen drive saa langt ud til Særhed som muligt – sandeligen ikke af Særhed. Jeg har tværtimod i høi Grad været mig klar over, hvad jeg gjorde, at jeg handlede forsvarligt, mig mit Ansvar bevidst, at ikke at gjøre det, havde været uforsvarligt. Jeg lod det gjøre (og netop i et Blad, og netop i en Blad-Artikel, der kom i Berøring med Bysnakkens Ende og Begyndelse), fordi det var mig saa vigtigt, at faae Opmærksomheden irriteret hen paa dette Punkt, hvad man hverken opnaaer ved 10 Bøger, der udvikle Læren om den Enkelte, ei heller ved 10 Forelæsninger derover, men i disse Tider ene og alene ved at faae Latteren til at sigte paa En², ved at gjøre Menneskene lidt vrede, og saa ved at faae dem til spottende at forekaste En atter og atter og ideligt Det – just Det, som man vil have indskærpet, og, om muligt, bragt til Alles Kundskab. Dette er ubetinget den sikkrere Art Repetitorier. Men Enhver, der skal virke Noget, maa kjende sin Tid – og saa have Mod til at vove sig i den Fare at bruge det sikkrere Middel.

1. Man erindre forresten, at det var en Pseudonym, og at jeg saaledes havde den i Forhold til en polemisk Artikel forøgede Vanskelighed, at det blev digterisk Replik, consequent i Pseudonymens Charakter.
(tilbage)
2. Og der er – ret forstaaet – mellem Latteren og mig en hemmelig,

lykkelig Forstaaelse. Jeg er – ret forstaaet – en Ven og Elsker af Latteren, var det i een Forstand, det er, alvorligt talt, vel meest og sandest just i det Øieblik, da de Andre, alle disse Tusinder og Tusinder bleve ironiske, og jeg – ironisk nok – blev den Eneste, der ikke forstod sig paa Ironie.
(tilbage)

Dette har jeg brugt, medens »den Enkeltes« Dialektik stadigen gjordes tvetydig i dens Dobbeltbevægelse. I ethvert af de pseudonyme Skrifter forekommer paa een eller anden Maade dette om den Enkelte; men der er overveiende den Enkelte den, æsthetisk bestemmet, i eminent Forstand Enkelte, den Udmærkede o. D. I ethvert af mine opbyggelige Skrifter forekommer, og saa officielt som muligt, dette om »den Enkelte«; men der er den Enkelte hvad ethvert Menneske er eller kan være. Pseudonymernes Udgangspunkt er nemlig i Differentsten mellem Menneske og Menneske i Henseende til Intellectualitet, Dannelse o. s. v.; de opbyggelige Talers Udgangspunkt er i det Opbyggelige, altsaa i det Almeen-Menneskelige. Men dette Dobbelte er netop »den Enkeltes« Dialektik. »Den Enkelte« kan betyde den Eneste af Alle, og »den Enkelte« kan betyde Enhver. Vil man nu dialektisk irritere Opmærksomheden, saa bruger man Categorien »den Enkelte« bestandigt i Dobbelt-Slag. Det Stolte i den ene Tanke hidser Nogle, det Ydmyge i den anden Tanke afskrækker Andre, men det Forvirrende i denne Dobbeltthed irriterer Opmærksomheden dialektisk; og som sagt, dette Dobbelte er just »den Enkeltes« Tanke. Dog troer jeg, at man meest er blevet opmærksom paa Pseudonymernes »Enkelte« og udendvidere har sammenblandet mig med Pseudonymerne – deraf al den Tale om min Stolthed og Hovmod, ved hvilken Dømmen man egentligen kun har opnaaet at angive sig selv.

Indskærpet er det da blevet, næsten til Ordsprog, dette om hiin Enkelte – og jeg Stakkel, som har maattet døie Latteren. Havde jeg med Taarer bedet og besværgt alle Mennesker, dog for Alt og for Gud i Himlens Skyld at agte paa denne Evighedens Tanke: der havde saamænd Ingen brydt sig om den.

Nu da det er indskærpet, vil jeg saa gjøre et Forsøg, ved at gjøre Mit stræbe idetmindste for en Deel at hæve Misforstaaelsen, der dog egentligen kun kan være for Dem, der ikke i dybere Forstand have gjort sig bekjendte med Skrifterne – og ganske at ville forebygge al Misforstaaelse, naar man da vil foretage sig Noget, kunde vel kun falde en Yngling ind. Misforstaaelse skal man tage sig iagt med, det vil sige, man skal tage sig iagt med ganske at ville forebygge den. Der er Intet der saa let voxer et Menneske over Hovedet og saa let bliver misforstaaet som Misforstaaelse; selv om han ikke vilde foretage sig det mindste Andet end forebygge Misforstaaelse – ja, saa vilde han formodentlig blive allermeest misforstaaet.

At jeg fra Første af har haft meget mere end een Læser, veed jeg naturligviis nok. »Danmark er et lille Land«; Folket, der har et Sprog for sig, ikke talrigt; de literaire Forhold saa smaae, at der end ikke eksisterer eller i lang Tid har eksisteret et literairt Tidsskrift, men Literaturen været reduceret (in absurdum) til den Opmærksomhed, som Dagbladene, særligen Grosserer Nathanson, efter hans egne Ord, »skjenker den«; som Forfatter har jeg arbeidet usædvanligt anstrenget, og usædvanligt hurtigt; i Sandhedens Tjeneste har jeg stadigen brugt en Deel Kraft og Opfindsomhed, ikke for at forhindre Skrifternes Udbredelse, men for at forhindre deres misforstaaede Udbredelse: i Forhold hertil er jeg endog meget læst. Det veed jeg vel; og jeg, der veed det, er heller ikke uskjønksom, har maaskee oprigtigere og sandere viist min Skjønksomhed, ved aldrig at misbruge dette som et Middel for at lokke Kjøbere eller Læsere til. At der derfor fra min Side skulde være Noget til Hinder for at ønske mine populairere Skrifter, om muligt, læste og forstaaede af Alle, er Noget, som kun Daarskab og Arrigskab har kunnet falde paa, og kun Misundelse benytte, for, hvad der da sagtens kan lykkes og gaaer af sig selv, end mere at forvirre Forvirrede, og for, om muligt, at forbittre de Veltænkende, de Bedre, de Indsigtsfuldere mod mig, hvad dog nok ikke gaaer saa ganske af sig selv, og hvad der da, Gud være lovet, er mislykket endog langt over min Forventning, idet just det Modsatte er skeet, mig en sand opbyggelig Glæde.

Enhver Alvorligere, der har noget Øie for disse Tidens Forhold, vil let see, hvor vigtigt det er, fra Grunden og lystrende enhver Consequents, under Vægten af et uhyre Ansvar men ogsaa indtil enhver sand Yderlighed, frimodigt at modarbejde en usædelig Forvirring, der, filosofisk og socialt, vil demoralisere »de Enkelte« ved Hjælp af »Menneskeheden« eller phantastiske Selskabs-Bestemmelser; en Forvirring, der vil lære ugudelig Foragt for hvad der er al Religieusitets første Betingelse, det at være et enkelt Menneske. Denne Forvirring kan kun modarbejdes ved, om muligt, at faae Menneskene enkelte – men hvert Menneske er dog vel et enkelt Menneske! Enhver Alvorligere, der veed, hvad Opbyggelse er, Enhver, hvo han forøvrigt er, Høi eller Lav, Viis eller Eenfoldig, Mand eller Kvinde, Enhver, der nogensinde har følt sig opbygget og Gud nærværende hos sig, vil dog vel ubetinget give mig Ret i, at det er umuligt at opbygge eller at opbygges en masse, endnu umuligere end at være »forelsket en quatre« eller en masse: Opbyggelse forholder sig endnu bestemtere end Elskov til den Enkelte. Den Enkelte, ikke den i Udmærkethedens og den særlige

Begavetheds Forstand Enkelte, men den Enkelte i den Forstand, i hvilken ethvert Menneske, ubetinget ethvert Menneske kan være og skal være, skal sætte sin Ære, men sandeligen ogsaa vil finde sin Salighed i at være en Enkelt. Enhver Enkelt af de Mange, der have læst i mine opbyggelige Skrifter – og til Opbyggelse, Enhver, paa hvem jeg som opbyggelig Forfatter han have haft nogen Indflydelse – hvis han (og dette skylder han jo sig selv, den Dømmende, maaskee dog ogsaa mig, som ofte nok har maattet holde for *der*, hvor just ikke Viisdommen dømmes) i en stille Time redeligt vil forelægge sig selv det Spørgsmaal, om jeg bedrog ham ved denne Tale om den Enkelte, om jeg bedrog ham ved for denne Tankes Skyld (at jeg kunde faae *den* behørigt strammet, og, om muligt, *ham* gjort behørig opmærksom paa den) en Stund at udsætte mig¹ for de Manges Latter, og for hvad Misundelsen kunde ville benytte denne Latter til: han vil dog vist snarere tilstaae, om ikke mig, hvad jo ikke forlanges, saa sig selv, at det, der fattes ham, just er, at han endnu ikke ret er blevet den Enkelte, hvad jeg ikke selv udgiver mig for at være, skjøndt jeg har kæmpet, men endnu ikke grebet det, og kæmper, men som Den, der dog ikke glemmer, at efter den største Maalestok er »den Enkelte« over et Menneskes Kræfter.

1. At det foruden af den her anførte Grund tillige var af andre Grunde, vil jeg her ikke udføre, end ikke dette, at det ogsaa var for, om muligt, at gjøre Samtiden opmærksom paa en i Forhold til det lille Land kun altfor frygtelig om sig gribende literair Usædelighed, at jeg, som en sig Devoverende, vovede en Stund at blive – ak, den stakkels Ironiens Magister! – hiin Latters Offer, Noget der – men Ironie og Veemod ere jo ogsaa i Sandhed Eet og det Samme – dog i een Henseende fyldte min Sjel dybt med Veemod; thi hvad man kalder den menige Mand i Folket har neppe haft i Kjøbenhavn Mange, der, christeligt, har elsket ham oprigtigere end jeg – det forstaaer sig, jeg har rigtignok hverken været Journalist eller Agitator.
(tilbage)

»Den Enkelte« er den Categorie, gennem hvilken, i religieus Henseende, Tiden, Historien, Slægten skal. Og han, der stod ved Termopylæ, var ikke saaledes sikkert som jeg, der, for dog i det Mindste at faae gjort opmærksom paa den, har staaet ved denne Snævring »den Enkelte«. Han skulde nemlig forhindre Skarerne fra at trænge igennem Snævringen; trængte de igennem, havde han tabt. Min Opgave er idetmindste langt mindre udsættende mig for den Fare at blive nedtraadt, da den var som ringe Tjenende (men, hvad jeg fra Først af har sagt og atter og atter gjentaget, »uden Myndighed«) om muligt at foranledige, at indbyde, at bevæge de Mange til at trænge gennem denne Snævring, »den Enkelte«, gennem hvilken dog, vel at mærke, Ingen trænger uden ved at blive den Enkelte; det Modsatte er jo en categorisk Umulighed. – Og dog, ja om jeg skulde forlange en Indskrift paa min Grav, jeg forlanger ingen anden end »hiin Enkelte«; er den end nu ikke forstaaet¹, sandeligen den vil blive det. – Med den Categorie »den Enkelte« toge Pseudonymerne i sin Tid, da Alt her hjemme var System og System, Sigte paa Systemet²: nu nævnes Systemet saa godt som ikke mere¹, idetmindste ikke som Mode-Ordet og som Tidens Fordring. Med den Categorie »den Enkelte« mærkede jeg min navngivne Produktivitets Begynden; og blev det som en Formular stereotypt gjentaget, saa dette med den Enkelte da ikke er en senere Opfindelse af mig, men mit Første. – Til Categorien »den Enkelte« er min mulige ethiske Betydning ubetinget knyttet. Var denne Categorie rigtig, var det med denne Categorie i sin Orden, saae jeg her rigtigt, forstod jeg rigtigt, at det var min, om end ingenlunde lystelige eller taknemlige, Opgave: at gjøre opmærksom derpaa, skjenkedes dette mig, om end i inderlige Lidelser, som de vistnok sjeldnere opleves, om end i udvortes Opoffrelser, som der ikke alle Dage findes et Menneske villig til at bringe: saa staaer jeg og mine Skrifter med mig.

1. Læsere vil erindre, at dette er skrevet i 1847. Verdens-Omvæltningerne i 1848 have rykket Forstaaelsen betydeligt nærmere.
(tilbage)
2. Og Enhver, der har blot nogen Dialektik, vil see, at det er umuligt at angribe »Systemet« fra et Punkt indenfor Systemet. Men der er kun eet, rigtignok spermatisk, Punkt udenfor: den Enkelte, ethisk og religieust, existentielt accentueret.
(tilbage)
3. Og nu i 1848!
(tilbage)

Denne Categorie, det at have brugt denne Categorie, derhos saa afgjørende og saa personligt, gjør, ethisk, Udslaget; uden denne Categorie og uden den Brug af den, som der er gjort, vilde Reduplikationen af hele Forfatter-Virksomheden mangle. Thi fordi der i Skrifterne var sagt, fremstillet, udviklet, udtalt alt Det, der er udtalt, og maaskee med Phantasie, Dialektik, psykologisk Blik og andet Deslige: deraf vilde ingenlunde udenvidere følge, at Forfatteren havde forstaaet, og forstaaet med eet eneste Ord absolut afgjørende at udtrykke, derhos handlende at udtrykke, at han havde forstaaet sin Tid og sig i den: **at det var Opløsningens Tid**¹.

1. Angaaende Opfattelsen af Nutiden cfr. blandt Andet en literair Anmeldelse af S.K. Kbhvn. 1846, sidste Afsnit.
(tilbage)

Et »Sandheds-Vidne« kalder Forfatteren sig dog derfor ikke, nei, o, nei langt fra. Ved et saadant forstaaes virkelig ikke Enhver, der siger noget Sandt; jo jeg takker, saa fik vi Sandheds-Vidner nok. Nei ved et »Sandheds-Vidne« maa sees ethisk paa den personlige Existeren i Forhold til det Sagte, om den personlige Existeren udtrykker det Sagte – et Hensyn, som ganske rigtigt det Systematiske og Docerende og Tidens Charakterløshed høist urigtigt har afskaffet. Forfatterens Liv har nu vistnok temmelig nøiagtigt udtrykt Det, der blev ethisk marqueret: at være en Enkelt; han har haft Omgang med Utallige, men altid har han staaet ene, i sin Striden tillige stridende for at faae Lov at staae ene, medens i Omverdenen saa godt som Alt var Comiteers Op-, Ned- og Hensættelse. Han har ogsaa for sin Categories Skyld bragt mere end eet Offer, udsat sig for een og anden Fare, og vel at mærke just den Art Fare, der categorisk svarer til »den Enkelte«, udsat sig for »Mængden« og »Publikum«. Men selv om der ikke var Andet til Hinder, han har ikke maattet arbeide for Udkommet. Alene det er nok, er en Begunstigelse, som, ethisk, sætter ham ned i en lavere Klasse. Men desuden har han ogsaa haft for megen Phantasie og meget for meget af en Digter, til at turde kaldes i strengere Forstand et Sandheds-Vidne, har langt fra heller ikke selv fra Begyndelsen overskuet Alt, saa han først successive har lært at forstaae sig selv i at have grebet rigtigt, saa ofte været foranlediget til at lægge sig paa Hjerte den lykkeligt udtrykte vise Formaning af Lessing, »laß uns nicht weise seyn wollen, wo wir nichts als glücklich gewesen«, eller været foranlediget til at mindes den Pligt: at give Gud hvad Guds er. Han har haft for meget med det Ethiske at gjøre til at være en Digter, erindrer i denne Henseende om hiint første og senere gjentagne Ord af Æsthetikeren i »Enten – Eller«¹ angaaende det ikke at ville være Digter, om det Eftertryk, som Ethikeren² lægger paa, at det er rigtigt, fordi et Menneske skal bort fra det at være Digter og ind i det Existentielle, det Ethiske³; men dog er han for meget Digter til at være et Sandheds-Vidne. Han er et Confinium derimellem, der dog categorisk rigtigt har forholdt sig til Historiens Fremtid.

1. Cfr. »Enten – Eller« 1ste D. p. 1, 1ste Diapsalm; cfr. ogsaa p. 23, »Forgjeves strider jeg imod. Min Fod glider. Mit Liv bliver dog en Digter-Existent.« o. s. v.
(tilbage)
2. Cfr. »Enten – Eller« 2den Deel p. 217 n.; cfr. »Afsluttende Efterskrift« p. 188.
(tilbage)
3. Denne Bevægelse fra »Digteren« til religieus Existeren er i Grunden Bevægelsen i hele Forfatter-Virksomheden, totalt betragtet; man sammenligne »Kjerlighedens Gjerninger« (II. A. B.) betræffende den Brug, hvilken der igjen gjøres af »Digteren«, som terminus a quo for christelig religieus Existeren. Hvad den Bevægelse angaaer, som beskrives i en Række af Skrifterne, fra det Philosophiske, det Systematiske til det Eenfoldige, det er, det Existentielle, da er denne Bevægelse, blot i et andet Forhold, væsentligen den samme som fra Digteren til religieus Existeren.
(tilbage)

»Den Enkelte« er Aandens, Aands-Opvækkelsens Categorie, Politik saa modsat som vel muligt. Jordisk Løn, Magt, Ære, o. s. v. er ikke forbundet med dens rette Anvendelse; thi selv naar den bruges i det Bestaaendes Interesse, Inderlighed interesserer ikke Verden, og naar den bruges katastrofisk, den interesserer dog ikke Verden, thi at bringe Offere, at ofres, hvad jo maa blive Følgen af at den ikke vil see at blive sandselig Magt, interesserer ikke Verden.

»Den Enkelte«; det er den christelig afgjørende Categorie, og den vil ogsaa blive afgjørende for Christendommens Fremtid. Grund-Forvirringen, hvad man kunde kalde Christenhedens Syndefald, er: Aar efter Aar, Aarti efter Aarti, Aarhundrede efter Aarhundrede, snigende at have – halv næsten sig selv ubevidst, hvad den vilde, og væsentligen sig selv ubevidst, hvad den gjorde – at have villet franarre Gud Eiendoms-Retten til Christendommen, og sætte sig i Hovedet, at Slægten, Menneske-Slægten, selv har opfundet, eller dog saadan noget nær selv har opfundet Christendommen. Som i Staten, naar en Formue har staaet hen i et vist Antal Aar, og ingen Eier meldt sig, Formuen tilfalder Staten – saaledes har Slægten, forvænt ved i trivial Forstand at være vidende om, at Christendommen engang er til, tænkt som saa: det er nu saa længe siden, at Gud har ladet Noget høre fra sig qua Eier og Herre, saa er Christendommen tilfaldet os, hvad enten vi aldeles ville afskaffe den, eller tillæmpe den ad libitum, noget nær som vor Eiendom og Opfindelse, behandelende Christendommen, ikke som Det, der i *Lydighedens* Underkastelse under *Guds Majestæt skal troes*, men som Noget, der for at skulle antages, maa see ved Hjælp af »Grunde« at tilfredsstille »Tiden«, »Publikum«, »denne ærede Forsamling« o. s. v. Ethvert Oprør i Videnskab – mod Tugt, ethvert Oprør i det sociale Liv – mod Lydighed, ethvert Oprør i det Politiske – mod verdsligt Regimente, hænger sammen med og er derivet af dette Slægtens Oprør mod Gud betræffende Christendommen. Dette Oprør – Misbrugen af »Slægtens« Categorie – erindrer forresten ikke om Titanernes, men er *Reflexionens*, det snigende Oprør, fortsat fra Aar til Aar, fra Slægt til Slægt. Reflexionen tager bestandigt kun et ganske lille bitte Stykke af Gangen; og i Forhold til dette lille bitte Stykke vil man bestandigt kunne sige »ja, i den Smule kan man da ogsaa give efter« – indtil saa Reflexionen vil have taget Alt, hvad man ikke blev opmærksom paa, fordi det skeer lidt efter lidt, »og i det Lidet kan man da sagtens give efter«. Derfor maa Menneskene blive Enkelte, for at faae det christelig-pathetiske Indtryk af Christendommen; den Enkelte, hver Enkelt, vogter sig vel for, med Gud i Himlene at ville procedere betræffende, hvo af de To der, ubetinget og indtil den mindste, mindste Tøddel, har Eiendomsretten til Christendommen. Gud maa kunne tilgavns atter blive Mellembestemmelsen; men til Gud som Mellembestemmelsen svarer »den Enkelte«. Skal »Slægten« være »Instantsen« eller blot Melleminstantsen, saa er Christendommen afskaffet, om ikke paa anden Maade, saa ved den *forkeerte, uchristelige Form*, man giver den *christelige* Meddelelse. Ikke det kløgtigste Polities meest betroede Spion kan vissere indestaae for Rigtigheden af sin Rapports Indhold, end jeg, en stakkels Privatiserende, en Spion, si placet, vil indestaae for Rigtigheden af Dette.

»Den Enkelte«; med den Categorie staaer og falder Christendommens Sag, efterat Verdens-Udviklingen er naaet saavidt i Reflexion, som den er. Uden denne Categorie har Pantheismen ubetinget seiret. Der vil derfor vistnok komme Dem, som vide ganske anderledes dialektisk at stramme denne Categorie – de have heller ikke haft Arbeidet med at faae den frem – men Categorien »den Enkelte« er og bliver det faste Punkt, der kan holde igjen mod pantheistisk Forvirring, er og bliver Vægten, der kan lægges paa, kun at De, der skulle arbeide ved og operere med denne Categorie, maae være mere og mere dialektisk i Forhold til, som Forvirringen er større og større. Thi i Forhold til ethvert Menneske, som man kan faae ind under denne Categorie, kan man forpligte sig, at gjøre ham til Christen – forsaavidt det ene Menneske kunde gjøre dette for det andet – og derfor rigtigere, man kan indestaae ham for, at han skal blive det. Som »den Enkelte« er han ene, ene i hele Verden, ene – ligeoverfor Gud: saa gaaer det nok med at lyde. Al Tvivl (der, in parenthesis bemærket, naar der ikke videnskabeligt fornemt gjøres Ophævelser over den, men naar den betragtes ethisk, er slet og ret: Ulydighed mod Gud) har tilsidst sit Tilhold i det Timelighedens Sandsebedrag, at man saadan er nogle Stykker, eller saadan hele Menneskeheden, der tilsidst saadan kan imponere Gud, selv være Christus; og Pantheismen er et akustisk Bedrag, der forvexler vox populi og vox dei, et optisk Bedrag, et af Timelighedens Taager dannet Dunstbillede, et af dens Reflex dannet Luftsyn, der skal være det Evige. Men Sagen er, doceres kan denne Categorie ikke; det er en Kunnen, en Kunst, en ethisk Opgave og en Kunst, hvis Udøvelse maaskee til sine Tider kunde kræve Operateurens Liv. Thi hvad der guddommeligt er det Høieste, det vil den selvraadige Slægt og de Forvirredes Skarer ansee som Majestæts-Forbrydelse mod »Slægten«, »Mængden«, »Publikum« o. s. v.

»Den Enkelte«; denne Categorie er kun een Gang, dens første Gang, brugt afgjørende dialektisk af

Socrates, for at opløse Hedenskabet. I Christenheden vil den lige omvendt anden Gang blive at bruge for at gjøre Menneskene (de Christne) til Christne. Det er ikke Missionairens Categorie i Forhold til Hedninge, hvilke han forkynnder Christendom; men det er Missionairens Categorie i selve Christenheden for at indføre Christendom i Christenhed. Naar han, »Missionairen«, kommer, han vil bruge denne Categorie. Thi dersom Tiderne vente en Heros, vente de vistnok forgjeves; der vil snarere komme Den, som i guddommelig Svaghed vil lære Menneskene Lydighed – derved, at de i ugudeligt Oprør slaae ham ihjel, den mod Gud Lydige, der imidlertid, om end efter en uendelig langt større Maalestok, dog brugte denne Categorie – derhos med »Myndighed«. Dog ikke videre derom; jeg bliver, baade i den ene og i den anden Forstand, Styrelsen taknemlig, ved det, hvad let sees, i enhver Henseende uendelig Underordnede: dog *at gjøre opmærksom* paa denne Categorie.

Efterskrift

Hvad her er sagt, er sagt om det Forbigangne, det Tilbagelagte, Noget Læseren vel vil have bemærket endog blot af de Tempora, der ere brugte; og Categorien er: at gjøre opmærksom, hvilket jeg gjentager, for indtil det Sidste at gjøre alt Mit for at forhindre Misforstaaelse.

(i 1849.)

Til de »Tvende Noter«

Efterskrift

Marts 1855

Idet jeg nu gjenne læser disse to Opsatser, vil jeg dog tilføie Følgende.

Vistnok havde, for at nævne det Høieste, Sandheden selv, Jesus Christus, Disciple; og, for at nævne et Menneskeligt, Socrates havde Disciple.

Naar da jeg i een Forstand synes at tvinge Idealiteten af det om den Enkelte endnu høiere, hvorledes forstaaer jeg saa det? Jeg forstaaer det deels som en Ufuldkommenhed hos mig, og deels som hængende sammen med det Særlige ved min Opgave. Jeg forstaaer det som min Ufuldkommenhed; thi hele min Forfatter-Virksomhed er, som jeg oftere har sagt det, tillige min egen Udvikling, i hvilken jeg selv har dybere og dybere besindet mig paa min Idee, min Opgave; men saa længe det forholdt sig saaledes med mig, var jeg jo ikke, selv om jeg havde villet det, modnet til at kunne drage Enkelte nærmere til mig. – Jeg forstaaer det som hængende sammen med det Særlige ved min Opgave. Thi min Opgave er at modarbeide en given forkeert Udbredelse (altsaa ikke i Retning af at udbrede Noget), i Retning af, hvad man kunde kalde det Røgfortærende; men saa er det af Vigtighed at vaage med stor Forsigtighed over, hvorvidt man indlader sig med Enkelte, at ikke det Røgfortærende atter faaer en usand Udbredthed. Det er ikke min Opgave, og det kan »i Christenhed« ikke sandt være Opgaven, at skaffe flere Titulair-Christne, eller at bidrage til at bestyrke Millionerne i, at de ere Christne; nei, Opgaven er just, at belyse denne Kjeltringestreg, som til Bedste for Kirke-Fyrster, Præster, Middelmaadighed har – under Navn af christelig Iver og Nidkjerhed, hvor raffinerende! – skaffet disse Millioner tilveie; det gjælder om at belyse og gjenne lyse denne Kjeltringestreg, og faae det gjort klart, at christelig Iver og Nidkjerhed »i Christenhed« just vil være det – her er ogsaa strax det Christeliges Kjende, ligesom det Modsatte har Verdslighedens Kjende: Profiten – det Utaknemlige, at skille Christendommen af med nogle af disse Batailloner Christne.

Blot et Ord endnu. Vistnok havde Christus Disciple, og, for at tage et Menneskeligt, ogsaa Socrates havde Disciple; men i den Forstand havde da hverken Christus eller Socrates Disciple, i den Forstand, at Sætningen

som jeg har stillet blev usand: ethisk, ethisk-religieust er Mængde Usandhed, Usandhed, at ville virke ved Mængde, det Numeriske, at ville gøre det Numeriske til Instantsen for, hvad Sandhed er.